

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

**На́талія МАЧУНСЬКА,
Анна ФЕДОРОВИЧ,
На́талія ЯРЕМЧУК**

**ОСНОВИ
ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ**

(для студентів спеціальності 012
Дошкільна освіта)

Навчально-методичний посібник

Львів – Дрогобич
2020

УДК 688.72(075.8)
М 33

Рецензенти:

д-р пед. наук, доц. **Невмержицька О. В.**
(Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка);

д-р пед. наук, доц. **Олійник М. І.**
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича);
д-р пед. наук, проф. **Мукач Н. В.**
(Національний університет «Львівська політехніка»)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 76/10 від 30 жовтня 2019 р.)*

М 33   **Основи педагогічної майстерності** (для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта) : навч.-метод. посібник / упоряд. Наталія Мачинська, Анна Федорович, Наталія Яремчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 286 с.

ISBN 978-617-10-05549.

Посібник підготовлено відповідно до чинної програми навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності» для фахівців спеціальності 012 Дошкільна освіта, затвердженої вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 19.03.2019 р.) та рекомендовано до друку вченою радою факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 24 вересня 2019 р.).

Видання зорієнтоване на допомогу студентам у підготовці до практичних занять та самостійної роботи щодо оволодіння знань про сутність професійної діяльності дошкільного педагога, формування готовності до взаємодії з учасниками освітнього процесу в ЗДО. У ньому вміщено теми практичних занять, теоретичні відомості до кожного заняття, завдання для самостійної роботи, тематику індивідуальних завдань, питання для підсумкового контролю, список літератури, додатки з порадами, вказівками щодо організації освітнього процесу з дітьми дошкільного віку.

УДК 688.72(075.8)

ISBN 978-617-10-05549

© Мачинська Наталія, Федорович Анна,
Яремчук Наталія, 2020
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2020

ЗМІСТ

Вступ	5
Теми практичних занять	8
Методичні матеріали до практичних занять	
Тема 1. Сутність педагогічної діяльності.....	9
Тема 2. Педагогічна майстерність вихователя дітей дошкільного віку	22
Тема 3. Творчість як компонент майстерності дошкільного педагога ...	34
Тема 4. Педагогічна техніка вихователя	49
Тема 5. Техніка мовлення вихователя ЗДО.....	67
Тема 6. Майстерність педагогічного спілкування	82
Тема 7. Технологія професійно-педагогічного спілкування	98
Тема 8. Професійна етика дошкільного педагога	111
Тема 9. Конфлікти в діяльності дошкільного педагога	124
Тема 10. Майстерність педагогічної взаємодії в організації різних видів діяльності дошкільників.....	139
Тема 11. Педагогічна взаємодія з батьками вихованців	154

Тема 12. Шляхи та засоби розвитку педагогічної майстерності вихователя	167
Перелік джерел, рекомендованих для самосійного прочитання	183
Календарний план-графік самостійної роботи	184
Тематика індивідуальних завдань	185
Зразки тестових завдань контрольної роботи	187
Питання для підсумкового контролю (екзамену).....	193
Список літератури	197
Додатки	209

ВСТУП

Нова освітня політика України потребує осмислення та змістовного оновлення професійної діяльності дошкільного педагога, а соціальне замовлення на компетентну відповідальну особистість у вихованні дитини ставить високі вимоги до його професійних і особистісних рис. Вимоги до особистості вихователя ґрунтуються на засадах Конституції України, Конвенції про права дитини, Законів України «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базового компонента дошкільної освіти та інших нормативних документів. У них наголошено, що педагогічним працівником має бути особа з високими моральними якостями, з відповідною педагогічною освітою, належним рівнем професійної підготовки, яка здійснюватиме педагогічну діяльність, забезпечуватиме результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої даватиме їй змогу виконувати професійні обов'язки у закладах дошкільної освіти. Дошкільний педагог зобов'язаний бути яскравою, неповторною особистістю, носієм загальнолюдських цінностей, глибоких і різноманітних знань, високої культури, прагнути до втілення в собі людського ідеалу.

Навчальна дисципліна «Основи педагогічної майстерності» має на меті ознайомити студентів із сутністю професійної діяльності дошкільного педагога з позицій рефлексивного підходу та комунікації, формування основ професійної майстерності та готовності до взаємодії з учасниками освітнього процесу в *закладах дошкільної освіти (ЗДО)*.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати: компоненти педагогічної діяльності, функції вихователя; структуру педагогічної майстерності, сутність педагогічної творчості; шляхи професійного зростання; засоби вербальної та невербальної комунікації з суб'єктами освітнього процесу; вимоги до мовних здібностей; структуру, стилі, функції педагогічного спілкування; компоненти культури педагогічної взаємодії; правила взаємодії з учасниками освітнього процесу; форми методичної роботи.

Уміти:

- обирати і застосовувати алгоритм професійних дій для організації освітнього процесу з дошкільниками в умовах співпраці ЗДО і сімей вихованців;
- проектувати педагогічні заходи із залученням фахівців суміжних галузей, батьків, громадських діячів та інших для реалізації завдань різнобічного гармонійного розвитку дітей;
- здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно і соціально зорієнтоване спілкування з батьками;
- застосовувати психолого-педагогічні заходи, засоби і педагогічні впливи для реалізації завдань виховання дошкільників;
- впроваджувати розвивальні та інформаційно-комунікаційні технології виховання і навчання в освітньому процесі ЗДО, передбачати їхній освітній ефект та оцінювати досягнуту результативність;
- добирати оптимальні методи та ефективні форми і різноманітні засоби педагогічного впливу на дітей у процесі їхнього виховання, навчання і розвитку та в конкрет-

них ситуаціях суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихователя з дітьми;

- використовувати засоби вербальної та невербальної комунікації у процесі взаємодії з суб'єктами освітнього процесу;
- брати відповідальність за результати розв'язання професійних завдань.

Робота з посібником сприятиме долученню до активної, цілеспрямованої, усвідомленої самостійної діяльності. У ньому вміщено: методичні рекомендації на допомогу студентові у підготовці до практичних занять та у самостійному оволодінні знаннями, уміннями, навичками професійної діяльності; тематику практичних занять, список основної та додаткової літератури, теоретичні відомості до кожного заняття, завдання для самостійної роботи, тематику індивідуальних завдань та ін. Подані матеріали передбачають можливість застосування самоконтролю, а календарний план-графік – виконання усіх видів робіт у планові терміни.

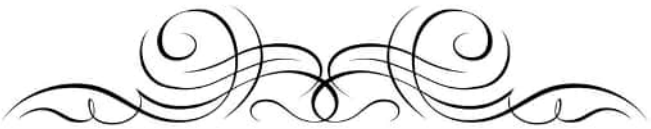
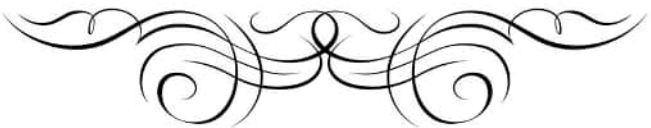
Теми практичних занять з навчальної дисципліни “ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ”

1. *Сутність педагогічної діяльності.*
2. *Педагогічна майстерність вихователя дітей дошкільного віку.*
3. *Творчість як компонент майстерності дошкільного педагога.*
4. *Педагогічна техніка вихователя.*
5. *Техніка мовлення вихователя ЗДО.*
6. *Майстерність педагогічного спілкування.*
7. *Технологія професійно-педагогічного спілкування.*
8. *Професійна етика дошкільного педагога.*
9. *Конфлікти в діяльності дошкільного педагога.*
10. *Майстерність педагогічної взаємодії в організації різних видів діяльності дошкільників.*
11. *Педагогічна взаємодія з батьками вихованців.*
12. *Шляхи та засоби розвитку педагогічної майстерності вихователя.*

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1 СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

-
-
1. *Зміст педагогічної діяльності, її компоненти.*
  2. *Основні функції вихователя.*
  3. *Суспільна значущість професії дошкільного педагога.*
Самостійне опрацювання
  4. *Вимоги до особистості вихователя-професіонала.*
-
-

Література

Основна

1. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.

2. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і переробл. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.
3. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.
4. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної майстерності : навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 2-ге вид. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2003. – 136 с.

Додаткова

1. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посібник – Київ : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
2. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 1993. – 318 с.
3. Коваленко О. Вимоги суспільства до особистості вихователя дітей дошкільного віку // Молодий вчений. – 2017. – № 3.2 (43.2). – (березень). – С. 18–23.
4. Мороз О. Г, Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності. – Київ : Знання, 1992. – 110 с.
5. Педагогічна майстерність : хрестоматія /упоряд. І. А. Зязюн. – Київ : б. в., 2008. – 462 с.
6. Посадова інструкція вихователя дошкільного закладу / <https://www.pedrada.com.ua/article/1268-qqq-12-m6-13-06-2012-materali-do-posadovo-nstrukts-vihovatelya-doshklnogo-zakladu>
7. Романюк І. А. Діагностика як метод моніторингових досліджень професійної компетентності педагогів дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посібник. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2012. – 156 с.

8. Я вчуся бути вихователем: професійні поради / Упоряд. Т. Вороніна. – Київ : Шкільний світ, 2010. – 128 с.

Теоретичні відомості

У широкому розумінні педагогічну діяльність розглядають як діяльність з метою виховання підростаючого покоління, що є об'єктом дослідження різних галузей педагогічної науки (загальної, соціальної, вікової, корекційної педагогік, методик та ін.).

У Законі України «Про освіту» зазначено, що **педагогічна діяльність** – це інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей [45].

Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [45].

Суб'єкт освітньої діяльності – фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність. Своєю чергою, **освітня діяльність** – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті [45].

Освітню діяльність здійснюють не лише педагогічні працівники, а й батьки, громадські організації, керівники підприємств і установ, засоби масової інформації та ін. Така діяльність є *загальнопедагогічною*, тобто реалізується кожною людиною стосовно самої себе, своїх дітей, товаришів, колег тощо.

Як *професійну*, освітню діяльність здійснюють у спеціально організованих суспільством освітніх установах – закладах дошкільної, середньої, вищої освіти та ін. **Заклад освіти** – це юридична особа публічного чи приватного права, головним видом діяльності якої є освітня діяльність [45]. Освітню діяльність тут здійснюють фахівці, що отримали відповідну кваліфікацію (*кваліфікація* – визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (додаток 1.1)).

Освітню діяльність з дітьми дошкільного віку здійснюють заклади дошкільної освіти та інші заклади, що провадять освітню діяльність у сфері дошкільної освіти. Педагогічними працівниками у таких закладах є вихователі дітей дошкільного віку, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники гуртків та ін.

Загальними характеристиками педагогічної діяльності, як і будь-якої іншої діяльності, є її *умотивованість, цілеспрямованість, предметність, поліфункціональність*.

На посаду вихователя дітей дошкільного віку призначають особу, яка має відповідну вищу педагогічну освіту, а також стан здоров'я якої дає змогу виконувати професійні обов'язки. Діяльність дошкільного педагога передбачає: організацію життєдіяльності дітей згідно з вимогами Базового компонента дошкільної освіти; всебічний розвиток дітей з урахуванням їхніх задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психологічних і фізичних особливостей, культурних потреб; збереження та зміцнення здоров'я дітей.

Закон України «Про дошкільну освіту» зосереджує увагу на таких **завданнях**:

- збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини;
- виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв,

- державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля;
- формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;
  - виконання вимог *Базового компонента дошкільної освіти*, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту;
  - здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї [43].

Існує кілька підходів до розуміння сутності професійної педагогічної діяльності: структурний, функціональний, рефлексивний.

У межах *структурного підходу* аналізують психологічні складові: мотив, мету, педагогічні дії, педагогічні вміння та навички (рис. 1).

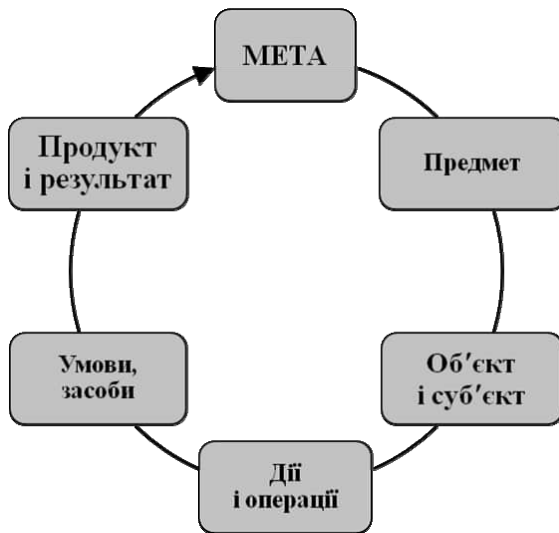

Рис. 1. Компоненти педагогічної діяльності

Відповідно до *функціонального підходу*, розглядають функції, які реалізує педагог (розвивальна, навчальна, виховна, освітня; діагностична, прогностична, проектувальна, конструктивна, комунікативна, організаційна, планувальна, контрольна та ін.).

Функціональні компоненти педагогічної діяльності
(за Н. Кузьміною):

- 1) *гностичний* – об'єднує здатність до аналізу, узагальнення, уміння формулювати стратегічні, тактичні й операційні завдання щодо виховання і навчання, виробляти стратегію їхнього розв'язання, оцінювати проекти рішень і способи їхньої реалізації, знаходити продуктивніші шляхи;
- 2) *проектувальний* – передбачає формулювання системи цілей і завдань, планування власної діяльності і діяльності дітей;
- 3) *конструктивний* – пов'язаний із відбором та організацією навчального матеріалу;
- 4) *організаторський* – передбачає здатність здійснювати освітній процес, створювати розвивальне середовище для дитини;
- 5) *комунікативний* – передбачає уміння встановлювати і розвивати педагогічно доцільні взаємини з дітьми, їхніми батьками, колегами.

Особливістю *рефлексивного підходу* є розгляд педагогічної діяльності з позиції взаємодії, законів спілкування. Вихователь та діти є суб'єктами взаємодії, де педагогові належить роль організатора, керівника («режисера»), помічника, наставника. Йдеться про міжособистісне порозуміння, особливості сприймання внутрішнього світу іншої людини. Якість освітньої діяльності, педагогічного спілкування, рівень досягнення високих результатів у навчанні і вихованні дітей залежать від того, що дошкільний педагог вважає пріоритетним у професії, який він сам як особистість, як суб'єкт діяльності. У цьому випадку

розрізняють стиль діяльності – систему найефективніших прийомів і способів діяльності й поведінки.

Стиль педагогічної діяльності є інтегративною характеристикою, що відображає стиль управління, стиль спілкування, стиль поведінки і когнітивний стиль педагога. Він зумовлений специфікою самої діяльності, індивідуально-психологічними особливостями її суб'єктів [120].

Головні **функції** педагога:

Навчальна (дидактична) функція. Педагог як носій знань передає їх дітям, і чим він обізнаніший, тим краще вони засвоять науку. Сьогодні, коли обсяг знань постійно збільшується (неможливо осягнути їх однією людиною), змінилося бачення дидактичної функції. Головним стало не передавання знань, а формування вмінь здобувати їх самостійно. Цінність педагогічної праці вбачають у вмінні бути організатором процесу засвоєння знань.

Розвивальна функція. Її сутність полягає у створенні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу дитини, її саморозкриття, самоутвердження, самореалізації, у забезпеченні демократичних засад освітнього процесу, його скоординованості за цінностями та цілями. Педагогу необхідні методична гнучкість, орієнтування у знаннях, якими оволодіватимуть діти.

Виховна функція. Бути вихователем – означає трансформацію поставлених суспільством перед освітою цілей у конкретні педагогічні завдання – формування необхідних особистісних якостей у кожної дитини. Ця функція полягає в тому, щоб загальнолюдські цінності стали провідниками свідомості й поведінки особистості.

Професійні функції вихователя дітей дошкільного віку:

1. Догляд за дітьми: забезпечення життєдіяльності дітей на основі передових методик і технологій педагогічної діяльності; турбота про їхнє здоров'я; формування позитивних емоцій; створення раціонального освітнього середовища; надання за

необхідності першої медичної допомоги; проведення загартовувальних, оздоровлювальних заходів; профілактика стану здоров'я дітей.

2. Гностично-дослідницька: вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей; збір та аналіз фактів їхньої поведінки, встановлення причин і наслідків учинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини і дитячого колективу загалом; засвоєння передового досвіду, нових педагогічних технологій.

3. Виховна: реалізація змісту виховання і навчання, відбір необхідних форм і методів формування у дитини позитивного ставлення до природи, довкілля, інших людей і самої себе тощо.

4. Конструкторсько-організаційна: організація освітнього процесу в дитячому садку; використання засобів, що забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювання і керівництво різними видами їхньої діяльності; педагогічне управління їхньою поведінкою та активністю.

5. Діагностична: визначення рівня розвитку дітей, стану освітнього процесу, завдань освітньої роботи з дітьми і батьками, аналіз підсумків власної професійної діяльності та її відповідності вимогам часу; використання інноваційних методик і технологій.

6. Координувальна: забезпечення єдності роботи дитячого садочка і сім'ї щодо створення освітньо-розвивального середовища, сприятливого для становлення самостійної, творчої особистості дитини-дошкільника; використання педагогічно доцільних форм роботи з батьками на основі диференційованого підходу до різних типів сім'ї.

Для успішного здійснення педагогічної діяльності вихователь повинен оволодіти знаннями з дошкільної педагогіки, дитячої психології, вікової фізіології, дошкільної педіатрії та гігієни, правил охорони життя і зміцнення здоров'я дітей.

Водночас йому необхідно опановувати повідомлення, які на загальнотеоретичному рівні розкривають принципи, мету, завдання, зміст виховання і навчання дітей, а також оптимальні умови, форми, методи і засоби здійснення освітнього процесу, організації ігор, інтелектуальної та фізичної праці, художньої творчості, облаштування простору життєдіяльності дітей. Ці знання потрібні дошкільному педагогу не як теоретичний багаж, а як основа необхідних у його діяльності **практичних умінь**:

- аналізувати програмну і методичну літературу, передовий педагогічний досвід;
- організовувати і планувати розвиток дітей у різних видах діяльності (ігровій, навчальній, побутовій, трудовій, образотворчій, музичній та ін.);
- аналізувати педагогічні ситуації та явища, поведінку дітей і власні дії;
- діагностувати розвиток дітей, здійснювати на цій основі диференційоване навчання і виховання, об'єктивно оцінювати наслідки власної діяльності;
- виготовляти дидактичні засоби і використовувати їх з метою оптимізації різних форм освітнього процесу;
- виховувати у дітей інтерес до духовних, історичних і культурно-національних цінностей;
- пропагувати педагогічні знання серед батьків і громадськості, залучати батьків до участі в роботі закладу дошкільної освіти; ефективно використовувати спадщину народної і класичної педагогіки;
- взаємодіяти з помічником вихователя, музичним керівником, інструктором з фізичного виховання, методистом, завідувачем дошкільного закладу.

Професійно обумовлені *вимоги до вихователя* виражають термінами *професійна придатність* і *професійна готовність*. Під професійною придатністю розуміють сукупність психічних і

психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії; під професійною готовністю – психологічну, психофізіологічну, фізичну готовність (тобто професійну придатність) та науково-теоретичну і практичну підготовку вихователя.

Ідеалізовані особистісні і професійні якості, що складають поняття професійної готовності педагога, відображають у вигляді професіограми. **Професіограма** є своєрідним паспортом, який містить сукупність особистісних якостей, педагогічних і спеціальних знань і умінь, необхідних педагогу. Провідне місце у професіограмі вихователя посідає спрямованість його особистості – мотиваційна зумовленість його дій, вчинків, усієї поведінки конкретними життєвими цілями, джерелом яких є потреби, суспільні вимоги (додаток 1.2). Головна вимога до педагога – *любов до дітей* і до педагогічної діяльності.

Детально функції вихователя, вимоги до його знань, обов'язків, прав та відповідальності перед батьками і суспільством окреслені у *Посадовій інструкції*. У цьому документі виокремлено такі важливі позиції: піклування про стан здоров'я і дотримання інструкцій з охорони життя і здоров'я малюків; індивідуальний підхід до них, враховуючи їхні здібності, схильності та інтереси; співпраця з батьками; організація освітньої роботи з дітьми; систематичне підвищення професійної кваліфікації [100].

Для досягнення високих результатів у вихованні дітей дошкільний педагог повинен володіти **особистісними якостями**:

- здатністю до рефлексії (усвідомлення того, як його сприймає суб'єкт спілкування) і контролю результатів освітньої діяльності, співпраці з дитиною на засадах гуманізму, розвитку її особистості;
- здатністю виявляти і враховувати інтереси дітей та їхнє право на повагу, емоційно і морально підтримувати їх; прагненням до емоційної близькості у спілкуванні

з ними, умінням спрямовувати його на забезпечення психологічного комфорту і своєчасного розвитку особистості;

- постійною налаштованістю на розширення знань, самонавчання і самовиховання для вдосконалення своєї педагогічної майстерності [99].

Вихователь дітей дошкільного віку неодмінно повинен здобути статус значущого дорослого, який є для дитини не лише близькою, а духовно близькою людиною. Це передбачає розуміння, прагнення і вміння зберігати й підтримувати самотність дитинства, перетворення взаємин формальних (освітній процес) на особистісні. Задля цього важливо обрати оптимальні форми і методи виховання і навчання. Правильність виховання полягає у баченні можливостей вихованця: те, що на певний момент він може робити з допомогою дорослого, невдовзі робитиме самостійно.

Педагогічна діяльність виконує найважливішу творчу соціальну функцію: у її процесі не тільки формується і розвивається конкретна особистість, а й визначається майбутнє країни, забезпечується її культурний і виробничий потенціал. Її успішність залежить не лише від педагога, а й від рівня соціально-економічного розвитку суспільства. Важливими є громадянська позиція та усвідомлення вихователем масштабних соціальних завдань, їхнє особистісне прийняття, конкретизація та реалізація на цій основі мети власної професійної діяльності (вузькопрофесійних завдань).

Важливими якостями, які даватимуть змогу впевнено, без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність, на думку сучасних педагогів, є:

- педагогічний оптимізм;
- впевненість у собі як у вихователі, відсутність страху перед дітьми;

- уміння володіти собою, відсутність емоційного напруження;
- наявність вольових якостей (цілеспрямованість, самовладання, рішучість).

Вимоги до особистості сучасного вихователя дітей дошкільного віку:

- *по-перше*, як до людини (високі моральні якості, активна участь у громадському житті, активна життєва позиція, особистий приклад в усьому, повага до законів держави, національна гідність, патріотизм, готовність до захисту України, міцне здоров'я, здоровий спосіб життя, гуманізм, духовність, релігійність, потреба у спілкуванні, відкритість, моральність, критичне ставлення до своїх дій) – *представника суспільства і виконавця найважливішого соціального замовлення;*
- *по-друге*, як до спеціаліста (знання педагогічної теорії, психології, володіння педагогічною майстерністю, технологіями навчання і виховання, уміння раціонально організувати працю, любов до справи, любов до дітей, віра в людину, педагогічні здібності, загальна ерудиція, терплячість, оптимізм, емпатія, витримка, винахідливість, душевна щедрість, емоційна врівноваженість, розуміння дітей, бажання працювати, ясність і переконливість мови, вимогливість, тактовність, самовладання, справедливість, організаторські уміння, товарииськість, уміння слухати та ін.) – *фахівця з належним рівнем професійної підготовки та загального розвитку;*
- *по-третє*, як до працівника (уміння визначати мету і досягати її, розподіляти час, систематичне і планомірне підвищення кваліфікації, спрямованість на підвищення продуктивності праці, здібності до творчості, всебічна освіченість, розумний оптимізм, бажання трудитися, відданість справі, уміння працювати в колективі, на-

полегливість, дисциплінованість, відповідальність, активність, орієнтація у виробничих ситуаціях, уміння розподіляти працю, відповідальність) – виконавця професійно-педагогічних функцій, реалізатора завдань дошкільної освіти.

Професійно-педагогічну діяльність необхідно вибудовувати на підставі такого типу керівництва, за якого вихователь: вбачає в дитині активного суб'єкта виховання і навчання; розвиває здібності дитини з самокерування власною діяльністю; організовує освітній процес як розв'язання пізнавальних проблем на ґрунті творчої взаємодії (діалогу) з дітьми.

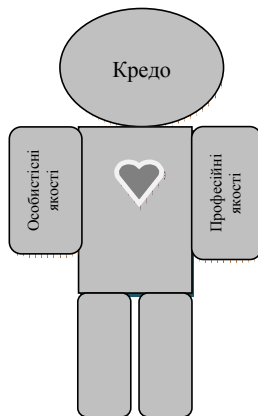

Завдання для самостійної роботи

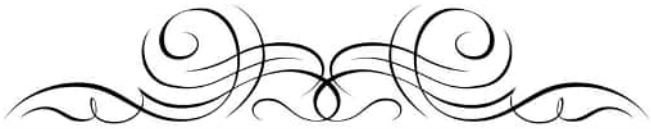
1. Підготувати виступ-презентацію на тему:
  - Роль вихователя у житті дитини.
  - Основні ідеї педагогіки партнерства.
2. Скласти професіограму вихователя.
3. Підготуватися до дискусії на тему: «Я і моя професія».
4. Виконати вправу: **«Портрет сучасного вихователя»**.

Учасники повинні з паперу зробити фігуру чоловічка та нанести на неї такі позначення:

- серце – сучасний вихователь;
- голова – кредо, за яким він працює;
- права рука – особистісні якості, притаманні йому як вихователю;
- ліва рука – його професійні якості;
- права нога – особистісні якості, які він планує сформувати;
- ліва нога – професійні якості, якими ще необхідно оволодіти.

Тема 2 ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

-
-
1. Педагогічна майстерність вихователя, її структура.
  2. Гуманістична спрямованість педагогічної діяльності.
  3. Рівні оволодіння педагогічною майстерністю.
Самостійне опрацювання
  4. Критерії педагогічної майстерності.
  5. Самовиховання та професійне зростання вихователя.
-

Література

Основна

1. Загородня Л. П., Титаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
2. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.

3. Словник термінології з педагогічної майстерності / За ред. Н. М. Тарасовича. – Полтава : ПДПІ ім. В. Короленка, 1995. – 63 с.
4. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

Додаткова

1. Вайніленко Т. В. Основи професійного самовдосконалення педагога : метод. реком. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 20 с.
2. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 1993. – 318 с.
3. Ковальчук Л. О. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2007. – 608 с.
4. Мороз О. Г., Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності. – Київ : Знання, 1992. – 110 с.
5. Олійник І. Щодо визначення сутності конструкту «педагогічна майстерність» у науково-педагогічній літературі // Людинознавчі студії. Педагогіка. – 2017. – Вип. 4. – С. 197–207.
6. Педагогічна майстерність : хрестоматія / Упоряд. І. А. Зязюн. – Київ : б. в., 2008 – 462 с.
7. Погрібняк Н. Самоосвіта педагога як складова проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу // Педагогічне проектування як засіб становлення і розвитку ключових компетентностей суб'єктів освітнього простору : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 14–15 жовтня 2010 р. / За заг. ред. проф. К. Л. Крутій, Є. М. Павлютенкова. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. – С. 175 – 180.
8. Самовиховання особистості: наук.-метод. посіб. / С. Г. Карпенчук ; Ін-т змісту і методів навчання. – Київ : [б. в.], 1998. – 214 с.

Теоретичні відомості

Педагогічна майстерність – вияв власного «Я» у професії (самореалізація) та високого рівня освітньої діяльності. Вона визначається як вища, творча активність вихователя, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання.

На думку С. Гончаренка, педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Її необхідними складовими є гуманістична позиція та професійно значимі особистісні риси і якості [25, с. 251].

Автори О. Мороз та В. Омеляненко тлумачать поняття «педагогічна майстерність» як досконале, творче виконання педагогом професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості вихованця, забезпечення високого рівня його інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних якостей, духовного збагачення вихованців (додаток 2.1) [77].

Педагогічна майстерність – це інтегральне утворення особистості педагога, яке поєднує в собі особистісні якості та професійні компетентності; конструктивний характер діяльності з прогнозуванням найближчих і віддалених перспектив діяльності; досконале володіння арсеналом засобів, методів та прийомів суб'єкт-суб'єктної взаємодії; уміння трансформувати педагогічну ситуацію у завдання та знаходити оптимальні шляхи його розв'язання; талант, прагнення до самовдосконалення та здобуття освіти впродовж життя [83, с. 207].

Вагомим є визначення **структурних компонентів педагогічної майстерності**, розглянутих у дослідженнях І. Зязюна (рис. 2), таким як: *гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка* [89].

1. Гуманістична спрямованість (ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації). Полягає в спрямованості діяльності педагога на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки, взаємовідносин, стосунків з іншими людьми. Йдеться про виявлення професійної ідеології вихователя, його гуманістичного ставлення до педагогічної діяльності, її змісту, мети, засобів, суб'єктів. Той, хто не любить і не поважає дітей, не зможе досягти успіху в педагогічній праці. Тільки щира любов і глибока повага педагога до вихованців породжують відповідну любов і повагу до нього, до його ідей, поглядів, переконань, знань, які він вчить здобувати.

Рис. 2. Елементи педагогічної майстерності (за І. Зязюном)

Ціннісні орієнтації педагога (спрямованість):

- а) *на себе* – самоствердження («Я» – справжній вихователь);
- б) *на вихованця* – допомогти йому бути щасливим (дитина – найбільша цінність, центр уваги);

- в) на засоби впливу (програма, способи впливу, заходи);
- г) на мету освітньої діяльності (гуманізм – сприяння всебічному розвитку кожної дитини).

2. **Професійна компетентність, професіоналізм.** Передбачають наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних), умінь, навичок, критичних поглядів і оцінок, високого рівня загальної культури, усвідомлення потреби самовдосконалення (рис. 3).

Компетентним (від лат. *competens* – «відповідний», «здатний») фахівцем, на думку вчених, є знаючий, обізнаний у певній галузі фахівець, що має право, використовуючи свої знання, робити або вирішувати що-небудь, трактувати що-небудь, здатний мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання й досвід.

Рис. 3. Професійна компетентність

Професійна компетентність (за О. Власовою) поєднує три основні складові педагогічної праці: *педагогічну діяльність, педагогічне спілкування та прояви особистості педагога.*

Структурними елементами педагогічної компетентності є: теоретичні педагогічні знання, практичні вміння, особистісні якості педагога (додаток 2.2).

Для того, щоб зацікавити дітей навчальним матеріалом, зробити для них інформацію «живою» і доступною, знання вихователя повинні бути особистісно забарвленими, ото ж варто

висловлювати власне ставлення до матеріалу, особисте розуміння проблеми, свої міркування.

Зміст теоретичної готовності вихователя виявляється в узагальненому умінні педагогічно мислити, що передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь.

Зміст практичної готовності педагога виражається у зовнішніх (предметних) уміннях, тобто в діях, які можна спостерігати. До них належать організаторські та комунікативні уміння. Організаторська діяльність забезпечує залучення дітей до різних видів діяльності й організацію діяльності дитячої групи (мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні вміння).

3. Педагогічні здібності. Сукупність психічних особливостей, необхідних для успішного оволодіння освітньою діяльністю, її ефективного здійснення:

- *толерантність*: чутливість до людини, особистості, яка формується;
- *комунікативність*: потреба у спілкуванні, здатність легко налагоджувати контакти, викликати позитивні емоції у співрозмовника відчувати задоволення від спілкування, здатність завойовувати авторитет і довіру;
- *перцептивні здібності*: професійна проникливість, пильність, інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину, її психологічний стан за зовнішніми ознаками;
- *динамізм особистості*: активність, гнучкість впливу на іншу особистість;
- *емоційна стабільність*: володіння собою, самоконтроль, саморегуляція;
- *оптимістичне прогнозування*: передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне, вірою у перспективу її розвитку;

- *креативність*: здатність до творчості, генерування нових ідей, уникнення традиційних схем, оперативне розв'язання проблемних ситуацій;
- *впливовість*: здатність впливати на психічний і моральний світ дітей у певному напрямі, зближуватися з ними, здобувати довіру, любов і повагу, глибоко проникати у їхній внутрішній світ, конструювати, проектувати його.

4. Педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння, форма організації поведінки вихователя) є сукупністю раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки дошкільного педагога, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів освітньої роботи з дитиною, групою дітей відповідно до мети виховання.

Педагогічна техніка:

- а) вміння використовувати свій психофізичний потенціал як інструмент виховного впливу (володіти своїм фізичним, психічним, емоційним станом; голосом, мімікою, пантомімікою);
- б) вміння впливати на інших (вербальні, невербальні засоби спілкування).

Поняття педагогічної техніки містить дві складові: *внутрішню техніку*, яка передбачає духовне здоров'я вихователя, створення внутрішнього переживання особистості, психологічне налаштування на майбутню діяльність через вплив на розум, волю й почуття; *зовнішню техніку* – втілення внутрішнього переживання в тілесній природі (міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці).

До основних *елементів педагогічної техніки* належать: *техніка мовлення* (голос, дихання, дикція, інтонаційне забарвлення тощо), *виразний показ почуттів і ставлень* (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд загалом), *професійна самопрезентація педагогом свого психічного стану* (самоконтроль, витримка тощо).

Справжня професійно-педагогічна спрямованість особистості – це стійка мотивація на формування особистості дитини, її всебічний гармонійний розвиток. Її вважають *гуманістичною* і втілена вона у ставленні до дитини як до найвищої цінності, визнанні її права на свободу і щастя, вільному розвитку і прояві своїх здібностей. Вільно реалізувати свої творчі можливості задля себе й оточення людина може лише за умови впевненості у собі самій. Остання зміцнюється тоді, коли сприймають й оцінюють не тільки її позитивні якості, а й усю особистість загалом, тобто коли її люблять, поважають, визнають її гідність, виявляють гуманність.

Гуманістична спрямованість педагогічної діяльності – це орієнтація на вихованця як на суб'єкта, який має право на самовираження, свободу поведінки й самореалізацію. *Гуманний* – людський у своєму ставленні і діях до інших людей.

Водночас гуманізм не є абсолютизованим усепрощенням і покійністю стосовно недосконалості людини. Педагог повинен ставити перед вихованцем посильні і розумно сформульовані вимоги з метою його подальшого розвитку. Виявляючи в діалозі, співпраці, партнерстві повагу до дитини, толерантність і справедливість, вихователь тим самим захищає свободу особистості, продовжує культурну спадщину, творить нові вартості, є співучасником зміцнення демократичного ладу.

Компоненти педагогічної майстерності можна розглядати як конкретні вимоги до особистості педагога (рисни, якими він має володіти):

- ✓ професійна компетентність (знання педагогіки, вікової психології та ін.);
- ✓ фахові знання (володіння змістом навчального предмета і методикою його викладання);
- ✓ педагогічні здібності (дидактичні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сутєстивні, науково-пізнавальні);

- ✓ педагогічні вміння (уміння організувати власну педагогічну діяльність, освітню діяльність вихованців; формулювати мету навчання, виховання і розвитку особистості дитини; здійснювати моніторинг результативності навчання);
- ✓ творчість педагога (креативність та умови її реалізації в освітньому процесі);
- ✓ педагогічний досвід (поглиблення фахових знань, розширення ерудиції, удосконалення методики та технології викладання, сформованість гуманно-демократичного стилю спілкування з дітьми);
- ✓ особистісні якості педагога (любов до дітей, доброта, порядність, щирість, толерантність...);
- ✓ педагогічна техніка (володіння комплексом прийомів, що дають змогу глибше, яскравіше, талановитіше виявити себе і досягти успіхів у розвитку дітей).

Критерії педагогічної майстерності: гуманність і науковість, педагогічна доцільність (за спрямованістю), оптимальний характер, продуктивність (за результатами), демократичність, творчість (оригінальність), діалогічність (характер взаємовідносин з усіма учасниками виховного процесу).

Рівні майстерності: елементарний, базовий, досконалий, творчий (рис. 4).

Шляхи формування педагогічної майстерності:

- самовиховання загальної та педагогічної культури (потреба, самопізнання, планування, реалізація, контроль, корекція);
- засвоєння професійних знань, умінь, навичок;
- громадянська активність;
- педагогічна практика, досвід;
- вивчення передового педагогічного досвіду.

Із метою оволодіння педагогічною майстерністю необхідно:

- безпосередньо займатися практичною діяльністю, набувати професійного досвіду;

- аналізувати власну методику навчання і виховання, намагаючись відшукати шляхи її вдосконалення;
- використовувати досвід інших педагогів;
- вивчати методику колег, допомагаючи втілювати різноманітні методи і форми освітньої діяльності;
- займатися самоосвітою, постійно працювати над самовдосконаленням.

Рис. 4. Рівні педагогічної майстерності

Самовиховання – це формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети. Це систематична та свідома діяльність, спрямована на вироблення в собі бажаних фізичних, розумових, моральних, естетичних якостей, позитивних рис волі й характеру, усунення негативних звичок. Результат перевіряється практикою життя.

Етапи самовиховання:

1. *Самопізнання* (самопостереження, самоаналіз, самооцінювання, самопрогнозування, самозобов'язання, особисті плани роботи над собою, девіз життя, програма самовиховання).

2. *Планування роботи над собою.*
3. *Реалізація програми* (самопереконання, самонавіювання, самонаказ, самосхвалення, самозаохочення, самоосуд).
4. *Контроль* (самоконтроль, самозвітування, самооцінювання).

Методи самовиховання:

- *самопізнання*, що передбачає самоспостереження, самоаналіз, самооцінювання, самопорівняння;
- *самовладання*, що спирається на самопереконання, самоконтроль, самонаказ, самонавіювання, самопідкріплення, самозвітування, самопримушування;
- *самостимулювання*, що передбачає самоствердження, самосхвалення, самопокарання, самообмеження.

Прийоми самовиховання:

- *самозобов'язання* – добровільне накреслення самому собі усвідомлюваних цілей і завдань самовдосконалення, рішення і бажання сформувані в собі ті чи інші якості;
- *самозвітування* – ретроспективний погляд на прожитий період життя;
- *осмислення* власної діяльності і поведінки, виявлення причин успіхів і невдач;
- *самоконтроль* – систематична фіксація свого стану і поведінки з метою попередження небажаних наслідків [120].

Відповідальність педагога зумовлює **перебіг самовиховання**:

- *самотійність* як здійснення вибору способу діяльності (або спілкування) та досягнення результату при встановленні рівня складності виховної діяльності, часу та меж її здійснення;
- *незалежність від зовнішнього контролю* внаслідок перетворення зовнішнього обов'язку у внутрішню потребу, яку врегульовують через самоконтроль;

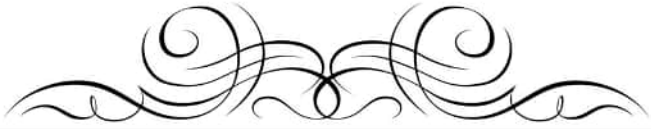
- усвідомлення цілісності поставленого завдання, справи, яку виконують;
- впевненість у власних силах, їхня сумісність із накресленим завданням [120].

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:
  - Гуманістична спрямованість особистості педагога в оцінці В. Сухомлинського.
  - Професійна компетентність вихователя дітей дошкільного віку.
  - Ідеал вихователя на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти.
2. Сформулювати власне педагогічне кредо, використовуючи такий зачин: «Для мене як вихователя найголовнішим буде...».
3. Пояснити висловлення: «Я кажу вам: без прагнення до наукової роботи вчитель елементарної школи неминуче підпадає під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається» (А. Дістервег).

Тема **З** ТВОРЧИСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ МАЙСТЕРНОСТІ ДОШКІЛЬНОГО ПЕДАГОГА

-
-
1. Педагогічна творчість і особистість педагога.
  2. Професійно важливі якості творчого вихователя.
  3. Інноваційна діяльність дошкільного педагога.
  4. Шляхи розвитку творчої особистості вихователя.
Самостійне опрацювання
  5. Рівні творчої педагогічної діяльності.
-

Література

Основна

1. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.
2. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / Уклад. Н. В. Гузій. – Київ : ІЗМН, 2000. – 168 с.

3. Психологія і педагогіка життєвотворчості : навч.-метод. посібник / За ред. Л. Сохань. – Київ, 1996. – 792 с.
4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. – Київ : Міленіум, 2006. – 344 с.

Додаткова:

1. Дичківська І. М. Інноваційна компетентність педагога // Дошкільне виховання. – 2010. – № 1. – С. 7
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : наук. посібник. – Київ : Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України, 2002, № 36, ст. 266. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
5. Зязюн І., Сагач Г. Краса педагогічної дії : навч. посібник. – Київ : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
6. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід : посібник на допомогу дошк. працівникам / Авт.-упоряд. : Л. Калуська, М. Отрощенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 378 с.
7. Муравйова Н. В., Федорова О. О. Формування інноваційного простору дошкільної освіти // Формування інноваційного простору дошкільної освіти : наук.-метод. посібник / За ред. Є. Р. Чернишової / Ун-т менедж. освіти НАПН України. – Київ, 2012. – Ч. 1. – С. 13–22.
8. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики. – Київ : Знання України, 2005. – Т. 1. – 420 с.
9. Ткаченко Л. Креативність і творчість: сучасний контент // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 9–10. – С. 32–35.

10. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність : монографія. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с.
11. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навч. посібник. – Київ : Академвидав, 2012. – 224 с.

Теоретичні відомості

Виховання дітей – складний і трудомісткий процес, який потребує глибоких знань, специфічних умінь і навичок. Без творчості тут не обійтись. Педагог коригує власну діяльність, а для цього потрібна справжня свобода, оригінальність, нахнення; його місія – розкрити закладені природою здібності дитини. Дошкільний педагог супроводжує і стимулює розвиток дитини у найбільш чутливій до педагогічного впливу періоді життя, «творить» маленьку людину. *Творчість* є показником результативності освітнього процесу, з одного боку, а з іншого – критерієм якісного становлення самого вихователя. В активного, творчого педагога – творчі діти.

Педагогічну творчість розглядають у різних аспектах:

- як особливість особистості;
- як індивідуальний стиль діяльності;
- як взаємозв'язок творчого мислення та педагогічної майстерності;
- як науково-педагогічний стиль мислення;
- як механізм педагогічної імпровізації тощо (рис. 5).

Педагогічна творчість, на думку С. Гончаренка, – це «оригінальне та високоефективне вирішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання і навчання» [25, с. 326]. Вона зумовлена внутрішніми ресурсами фахівця, які формуються на основі накопиченого соціального досвіду, психолого-педагогічних і предметних знань, нових ідей, умінь і навичок, що дають змогу знаходити і застосовувати новаторські форми, методи і тим самим удосконалювати

Рис. 5. Взаємозв'язок компетентності, майстерності та творчості педагога

виконання своїх професійних функцій, збагачуючи теорію та практику навчання і виховання.

Майстерне володіння мистецтвом педагогіки відображається у понятті «педагогічне мистецтво», що втілює у собі розуміння високого рівня практичної педагогічної діяльності, якій притаманний не лише творчий і вільний, а й естетичний характер. Під час аналізу такої діяльності за основу обирають красу педагогічної дії, що є критерієм рівня майстерності й підставою для характеристики самого педагога як високого майстра («митця», «артиста») своєї справи, – на противагу педагогу-реміснику як нетворчому педагогічному працівнику, діяльність якого є шаблонною та «некрасивою».

Творчість є обов'язковою умовою майстерності. Педагогічна майстерність формується та вдосконалюється на основі творчої активності, пошуково-перетворювальної діяльності в освітньому процесі. Творчий педагог обов'язково стане майстром. Високого рівня майстерності він досягне через педагогічну творчість завдяки сумлінності, завзятості, працелюбності, подоланню труднощів, тобто у процесі накопичення досвіду, з часом [113, с. 106].

Зазначимо, що С. Жейнова виокремлює такі **компоненти творчої діяльності педагога**: когнітивний, практичний, особистісний [41]. *Когнітивний* – знання особистісно-орієнтованих технологій розвитку особистості, дидактичних засобів організації освітнього процесу, спрямованого на творчий розвиток дитини; знання форм і методів стимулювання творчої діяльності, діагностування й розвитку потенційних творчих здібностей дошкільника; *практичний* – уміння реалізувати особистісно-орієнтовані педагогічні технології розвитку й виховання дитини, володіння методами оцінювання розвитку творчих якостей, здатність до самоаналізу, узагальнення власного досвіду й досвіду інших; *особистісний* – мотиваційно-творча активність і спрямованість на самовдосконалення та розвиток власних творчих здібностей.

Творчість вихователя означає, насамперед, здатність відшукувати у повсякденній праці щось нове, комбінувати й видозмінювати, адаптувати відоме до вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини; гнучкість у виборі адекватних засобів впливу на малюка; пошук нестандартних способів розв'язання освітніх завдань; оригінальне доцільне застосування методів стимулювання ініціативи та пізнавальної активності вихованців.

Сьогодні вихователь має не лише право, а й обов'язок досліджувати, шукати, творити, впроваджувати, оновлювати зміст та методи професійної взаємодії. Педагог покликаний щоразу використовувати щось нове (знання, технології, прийоми, підходи) не заради новизни, а винятково задля отримання результату – *формування життєвої компетентності дитини*. Щоб зацікавити малюка, він сам стає учасником творчого дійства. Співпраці з дітьми передують попередня підготовка (конспект, новий дидактичний матеріал чи гра, методичні розробки тощо). Продумування методики заняття, *індивідуальних і групових форм роботи, зміни видів діяльності; підбір методів активізації*

розумової діяльності дітей на всіх етапах заняття; підготовка матеріалів, добір іграшок – потребують творчого підходу. Успіх залежить від систематичної, копіткої праці та особистої готовності. *Готовність до творчості* – це готовність до переживання нових емоцій, захоплення майбутнім результатом, що його відчуває педагог, політ фантазії, наслідком якої є натхнення (психічний стан емоційної та операційної напруженості, зосередженості на предметі творчості) [41].

У цьому контексті С. Сисоєва виокремлює такі *етапи педагогічної творчості*: педагогічний задум; актуалізація і відбір професійних знань, умінь, здобутків власного педагогічного досвіду щодо реалізації задуму; інформаційний пошук; проектування взаємодії з дітьми; визрівання остаточного розв'язку; реалізація педагогічного задуму; аналіз і внесення коректив у подальші впровадження педагогічного задуму [113].

Творчість в організації освітнього процесу в ЗДО передбачає кілька **напрямів**, серед яких:

- щоденне моделювання взаємодії з дітьми;
- удосконалення відомих та активне використання нових педагогічних методів і прийомів в освітній роботі;
- систематичне оновлення і збагачення ігрового та розвивального середовища для малюків;
- пошук і опанування інноваційних форм роботи з дітьми (цікаві мандрівки, заняття-розваги, експериментування тощо), прогресивних педагогічних технологій;
- оригінальне розв'язання проблем методичного характеру (підготовка консультації, виступу, метод семінару; творчий звіт тощо).

У практичній професійній діяльності це означає дотримання творчого підходу завдяки: генеруванню оригінальних ідей, самостійно висунутих гіпотез; намаганням відійти від запропонованого шаблона; вмінню гнучко та швидко мислити (кмітливість, дотепність, розсудливість); конструктивним діям

у невизначених ситуаціях, оригінальним способом розв'язання проблеми; творчій продуктивності, схильності реалізувати задумане; майстерному вмінню перемикаати увагу з одного об'єкта на інший; швидкості вдаватися до аналогій, порівнянь, протиставлень, асоціативних зв'язків, імпрровізації; умінню підійти до проблеми з різних точок зору; діагностуванню, прогнозуванню, випередженню, передбаченню [27].

Педагогічна творчість обмежена в часі. Доволі часто вихователі не вдається все передбачити. Він не може чекати, доки прийде «осяяння», йому необхідно швидко приймати рішення без достатньої логічної обґрунтованості, покладаючись на власну інтуїцію. Правильність інтуїтивно прийнятого рішення значною мірою залежить від *досвіду, знань, умінь, творчого потенціалу* педагога.

Головні **рис**и творчої особистості: креативність, оригінальність, допитливість, постійне прагнення об'єднати дані з різних галузей, дитяча схильність дивуватися та захоплюватися, наявність чудернацьких ідей, мрійливість тощо. Власне **креативність** – здатність до продукування принципово нових ідей, відкритості, варіативності, гнучкості, інноваційності мисленнєвої діяльності – властива людині як здатність мислити, розмовляти, відчувати.

Найважливіші **рис**и творчого вихователя: високий рівень соціальної та моральної свідомості; пошуково-проблемний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, комбінувати, діагностувати, виокремлювати головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинена уява та інтуїція; особисті якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм, креативність); специфічні провідні мотиви (необхідність реалізувати своє «я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результа-

тивності в конкретних умовах праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень культури та ін.

Рівні творчої педагогічної діяльності: репродуктивний, раціоналізаторський, конструкторський, новаторський.

Репродуктивний рівень передбачає, що педагог, працюючи на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду, відбирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці, індивідуально-психологічним особливостям вихованців.

Раціоналізаторський рівень передбачає, що вихователь на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов освітньої діяльності вносить корективи у свою роботу, вдосконалює, модернізує деякі елементи існуючих рекомендацій, методик, досвіду відповідно до нових завдань.

Конструкторський рівень характеризує діяльність педагога, коли на основі власного досвіду, самоаналізу діяльності і знань психолого-педагогічних особливостей дитячого колективу вихователь, використовуючи існуючі методики, рекомендації, передовий досвід, конструює власний варіант розв'язання педагогічної проблеми.

Новаторський рівень передбачає, що вихователь розв'язує педагогічні проблеми на принципово нових засадах, які вирізняються оригінальністю, високою результативністю [113, с. 103].

Занурення дошкільного педагога в інноваційний режим освітньої роботи неможливе без *творчого самовизначення*, в якому провідну роль відіграють інновації. Інноваційність освіти потребує фахівця, готового до сприймання нового в науці, техніці, суспільстві, до зміни власного «Я».

Інноваційну діяльність педагога трактують як *особистісну категорію, творчий процес і результат творчої діяльності*. По-перше, її визначають як створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичне розуміння освітнього явища, перебудовує суспільно-педагогіч-

ні відносини. По-друге, її характеризують як найвищий ступінь педагогічної творчості, педагогічне винахідництво, спрямоване на формування творчої особистості вихованця. По-третє, означене поняття характеризує діяльність щодо пошуку, розробки, освоєння й використання нововведень в освіті [65, с. 3].

Інноваційну педагогічну діяльність у закладі дошкільної освіти здійснюють за такими головними **напрямами**, як:

- розробка нового змісту дошкільної освіти;
- упровадження нових систем, методик, технологій, методів, прийомів, засобів навчання і виховання дітей дошкільного віку;
- створення закладів дошкільної освіти із пріоритетними напрямками розвитку;
- застосування оптимальних механізмів управління закладами дошкільної освіти [79].

Об'єктивною потребою та необхідною умовою інноваційної освітньої діяльності вихователя у дошкільному закладі є, безперечно, *творчість*. Педагогові необхідні творча уява, стійка система знань, що розкривають суть, структуру і види інноваційної діяльності, уміння цілеспрямовано генерувати нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації, психолого-педагогічні знання щодо освоєння і впровадження інноваційних процесів у дошкільну освіту, система спеціальних психолого-педагогічних методів, прийомів і засобів, які даватимуть змогу активно долучатися до освітнього процесу [33].

Інноваційна діяльність характеризується варіативністю педагогічної діяльності; опануванням методологією творчої діяльності; володінням методами педагогічного дослідження; здатністю акумулювати та використовувати досвід діяльності інших педагогів; здатністю до співпраці та взаємодопомоги.

Отже, йдеться про **інноваційно-творчу педагогічну діяльність**, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, орієнтована

на оновлення дошкільної освіти з метою досягнення високих результатів, формування якісно іншої педагогічної практики завдяки створенню, розповсюдженню та освоєнню нових ефективних способів і засобів освітньої діяльності.

Критерії інноваційно-творчої педагогічної діяльності [50, с. 35]:

Новизна: творчий підхід до розв'язання освітніх завдань; оригінальність; раціоналізація окремих елементів освітнього процесу; новаторство;

Наукова достовірність: відповідність інновацій сучасним науково-педагогічним уявленням, закономірностям, теоріям, принципам;

Прогностичність: відповідність інновацій сучасним дидактичним вимогам, спрямованість на майбутнє, можливість прогнозування;

Ефективність: результативність інновацій, висока ефективність застосування в реальних умовах визначеного закладу освіти, стабільність і тривалість результатів у часі.

Інноваційна творча діяльність – необхідна складова роботи усіх педагогів, серед яких умовно виокремлюють такі групи (додаток 3.1):

- 1) *педагоги-винахідники*, які відкривають нове завдяки власним пошукам;
- 2) *педагоги-модернізатори*, що вдосконалюють і по-новому використовують елементи створених освітніх систем, технологій, методів з метою досягнення позитивного результату;
- 3) *педагоги-майстри*, які швидко сприймають і досконало використовують традиційні та нові підходи й методи в дошкільній освіті [79, с. 16–17].

Результати інноваційної педагогічної діяльності:

1. *Педагогічні відкриття* – наймасштабніші новаторські педагогічні розв'язки, що стосуються формування, об-

грунтування нових педагогічних ідей та їхнього впровадження у систему дошкільної освіти.

2. *Педагогічні винаходи* – перетворення, конструювання окремих елементів педагогічних систем, засобів, методів, умов навчання та виховання дошкільників.
3. *Педагогічні вдосконалення* – модернізація та адаптація відомих методів і засобів до конкретних умов функціонування дошкільної освіти [79].

Шляхи формування педагогічної творчості:

- *діагностичні методика* (самодіагностика, діагностування психологічною службою закладу освіти, оцінка компетенцій адміністрацією, колегами, батьками та іншими дотичними до педагогічної творчості категоріями осіб) *виявлення здібностей*, нахилів, рівня сформованості креативності, ціннісних орієнтацій, вивчення професійних прагнень, перспектив особистого зростання;
- *створення особистісно-гармонійної «Я-концепції»*, тобто відокремлення власних педагогічних здібностей, адекватне виокремлення себе із соціального та професійного середовища, усвідомлення власної специфіки та меж і на цій основі конструювання індивідуально-особистісної траєкторії розвитку, оволодіння системою засобів, методів, механізмів саморегуляції, що сприятимуть самовдосконаленню та самореалізації себе як творчої особистості, підвищенню рівня педагогічної майстерності;
- *організація творчого педагогічного процесу* як результат самостійного навчання з обов'язковим цілепокладанням та врахуванням можливостей, здобутків, інтересів саме педагога;
- *інноваційний підхід педагога до вдосконалення власного рівня творчості*, виконання творчих завдань, участь в організації семінарів, творчих столів, наукових дослід-

джень, розробка та публікація навчально-методичних матеріалів, авторських програм, робота в складі творчих груп, участь у професійних конкурсах, відвідування спецкурсів, тренінгів (додаток 3.2);

- *самоосвітня діяльність*, пошук шляхів професійної самореалізації; здійснення безперервного навчання; складання плану самовдосконалення;
- *апробація та застосування сучасних освітніх технологій*, які допоможуть з успіхом виконувати освітні завдання; переведення освітнього процесу на технологічний рівень;
- *вивчення передового досвіду колег*, проведення відкритих занять, самоаналіз, обговорення відвіданих занять, майстер-класів, конкурсів тощо;
- *створення власної бази* кращих сценаріїв занять, цікавих прийомів, знахідок, ефективних інноваційних форм і методів, розробка засобів наочності;
- *системне використання інтегративного підходу до освітнього процесу*;
- *цілеспрямована систематична робота над методичною темою*;
- *науково-дослідна діяльність педагога*, результати якої відображаються у таких формах, як науковий звіт (реферат, доповідь, виступ на педраді), введення в практику комплексу дидактичних матеріалів, апробація в інноваційному режимі ідей педагогів-новаторів, узагальнення власного досвіду, систематизація та опис методичних прийомів, використаних форм і методів роботи, стаття в періодичне видання з проблеми, методичний посібник;
- *дослідно-експериментальна робота вихователя*;
- *кооперативна професійна взаємодія з колегами*, тобто участь у колективних та групових інноваційних формах методичної роботи;

- *підвищення загальноосвітнього та культурного рівнів*: відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв, виставок, читання літератури, преси, опрацювання матеріалів фахової періодики, перегляд телевізійних навчальних програм; знайомство та спілкування з цікавими людьми, творчими особистостями, колегами-однодумцями; наявність хобі тощо.

Об'єктивні умови розвитку педагогічної творчості:

- позитивний емоційно-психологічний клімат у колективі;
- рівень розвитку наукового знання в психолого-педагогічній і спеціальній сферах;
- наявність адекватних засобів навчання і виховання;
- наукова обґрунтованість методичних рекомендацій і установок;
- матеріально-технічне обладнання педагогічного процесу;
- наявність суспільно необхідного часу.

Суб'єктивні умови розвитку педагогічної творчості:

- знання головних закономірностей і принципів цілісного освітнього процесу;
- високий рівень загальної культури викладача;
- володіння сучасними концепціями підготовки фахівця;
- знання типових ситуацій та уміння їх вирішувати;
- прагнення до творчості, розвинуте педагогічне мислення і рефлексія;
- уміння приймати оперативні рішення у нестандартних ситуаціях;
- проблемне бачення та володіння педагогічними технологіями [76].

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:

- Креативність як важлива якість особистості вихователя.
- Формування творчого самопочуття вихователя на занятті.
- Мистецтво розробки творчого задуму заняття в досвіді вихователів-майстрів.

2. Виконати справу:

«Добре – погано».

У запропонованих студентами явищах, предметах виокремити позитивні й негативні ознаки (дош, школа, цукерка, дружба тощо).

Наприклад:

Цукерка

Позитивне

Смачна

У красивій обгортці

Калорійна

Солодка

Негативне

Дорога

Псує зуби

Швидко тане в роті

Замала

3. Абстрагуючись від змісту, прочитайте запропонований текст як:

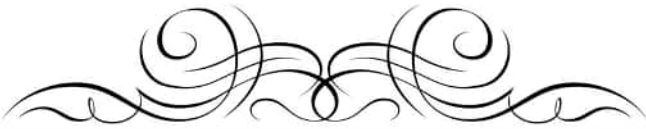
- а) повідомлення державного телебачення про надзвичайну міжнародну подію;
- б) лектор, текст лекції якого записують студенти;
- в) учитель, який веде 10-й урок поспіль;
- г) оратор на публічному мітингу протесту;
- д) класна дама з пансіонату для шляхетних дівчат;
- е) особистий лист, який людина читає пошепки.

«Був собі горобець. І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був. Як вилупився з яйця, так

з того часу нітрошки не порозумнів. Нічого він не тямив: ані гніздечка звити, ані зерна доброго знайти, – де сяде, там і засне; що на очі навернеться, те і з'їсть. Тільки й того, що завзятий був дуже, – є чого, нема чого, а він вже до бійки береться. Одного разу літав він зі своїм товаришем, теж молодим горобчиком, по дворі господаря. Літали вони, гралися, та й знайшли три конопляні зернятка».

Тема ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА ВИХОВАТЕЛЯ

-
-
1. *Поняття про педагогічну техніку, її компоненти.*
  2. *Вербальні та невербальні засоби взаємодії з дітьми.*
  3. *Психотехніка вихователя.*
Самостійне опрацювання
  4. *Основи техніки саморегуляції.*
  5. *Педагогічний імідж.*
-

Література

Основна

1. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
2. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.

3. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки : навч. посібник [для студ. ВНЗ] ; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2012. – 285 с.
4. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

Додаткова

1. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності. – Харків : Основа, 2012. – 159 с.
2. Винник В. 100 порад: як отримати задоволення від роботи і уникнути емоційного вигорання. – Київ : Літера ЛТД, 2010. – 174 с.
3. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 1993. – 318 с.
4. Ковальчук Л. О. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2007. – 608 с.
5. Мороз О. Г, Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності. – Київ : Знання, 1992. – 110 с.
6. Педагогічна майстерність сучасного вчителя: теорія і практика : підручник / Бельчева Т. Ф., Ізбаш С. С., Елькін М. В. [та ін.]. – 2-ге вид. – Мелітополь : Видавничий дім ММД, 2012. – 364 с.
7. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли других людей по их жестам. – Луганск : Глобус, 1998. – 200 с.
8. Словник термінології з педагогічної майстерності / За ред. Н. М. Тарасовича. – Полтава : ПДПІ ім. В. Короленка, 1995. – 63 с.
9. Щербина Д. В. Невербальна культура педагога : метод. реком. до проведення лабораторних занять з курсу «Основи педагогічної творчості та майстерності». – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 58 с.

Теоретичні відомості

Педагогічна техніка – система (комплекс) добре відпрацьованих професійних навичок і вмінь (інтелектуальних, поведінкових і комунікативних), раціональних засобів та особливостей поведінки, завдяки яким педагог-професіонал виконує необхідну роботу швидко, чітко й максимально результативно, витрачаючи на це мінімум часу й зусиль. Її розвиток виявляється у здатності педагога управляти своїм психофізичним станом, впливати на розвиток особистості дитини через зовнішні прояви. Тобто вихователь має дбати не лише про сутність педагогічної діяльності, а й про форму вияву своїх намірів, володіти прийомами організації власної поведінки та знати закони і методи того, якими шляхами створюється натхнення у дитячій душі.

Як ми уже зазначали, поняття педагогічної техніки містить дві складові: **зовнішню і внутрішню**.

З метою визначення змісту педагогічної техніки виокремлюють такі **компоненти**, як техніка мовлення, володіння мовою (голос, дихання, дикція, грамотність, інтонаційна гнучкість, емоційна виразність), саморегуляція діяльності (самоконтроль, витримка), управління внутрішнім самопочуттям, здатність до «бачення» внутрішнього стану вихованців та адекватного впливу на них, виразна демонстрація почуттів (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд педагога тощо). Їх відображено на рис. 6.

Вербальна комунікація – передавання інформації за допомогою мови (кожне слово – це знак) – найдосконаліша форма людського спілкування. Сам процес говоріння, усні висловлювання впливають на почуття, свідомість, стимулюють мислення, уяву особистості, дають змогу самовиразитись. Отож особливу увагу у спілкуванні з дітьми науковці надають *словесним методам виховання*: поясненню, розповіді, вказівкам, інструкціям, дорученням, вимогам тощо.

Рис. 6. Компоненти педагогічної техніки

Під *технікою мовлення* розуміють сукупність умінь і навичок, за допомогою яких реалізується мова у конкретній ситуації спілкування з метою досягнення бажаних результатів. Для того, щоб правильно використовувати мову як засіб взаємодії з вихованцями та інструмент навчання і виховання, вихователь повинен оволодіти комплексом знань про будову мовного апарату, особливості звукотворення, техніку фонаційного дихання, а також навичок щодо мовленнєвого дихання, голосоутворення, артикуляційної вимови, дикції, дотримання оптимального темпу, ритму, логіки мовлення – *складовими техніки мовлення*.

До засобів, що доповнюють мову, належать: *м'язова мобілізація* (загальна зібраність уваги, спрямованість погляду, загальна підтягнутість м'язів тіла), *ініціативність* (пряма і непряма), *добудови і прибудови* (приспособування рухів тіла для підкріплення

мовних дій), жести (ілюструє ставлення вихователя до матеріалу), підвищення і посилення голосу на початку кожної наступної фрази, порівняно з попередньою.

Психологами з'ясовано, що у процесі взаємодії між людьми 60–80 % комунікації здійснюють через невербальні засоби впливу і лише 20–40 % інформації передають вербально.

Взаємодії мови і невербальних рухів по-різному співвідносяться. Невербальні рухи можуть: виражати те саме, що і мова, або те, що суперечить змісту мови; передбачати значення, передані мовою; заповнити або пояснити періоди мовчання; замінити окремі слова чи фразу; регулювати потік мови, акцентуючи певну частину вербального спілкування (додаток 4.1).

Невербальна комунікація – «мова почуттів» – міміка, жести, погляд, манери, інтонація, паузи, мовчання тощо (рис. 7).

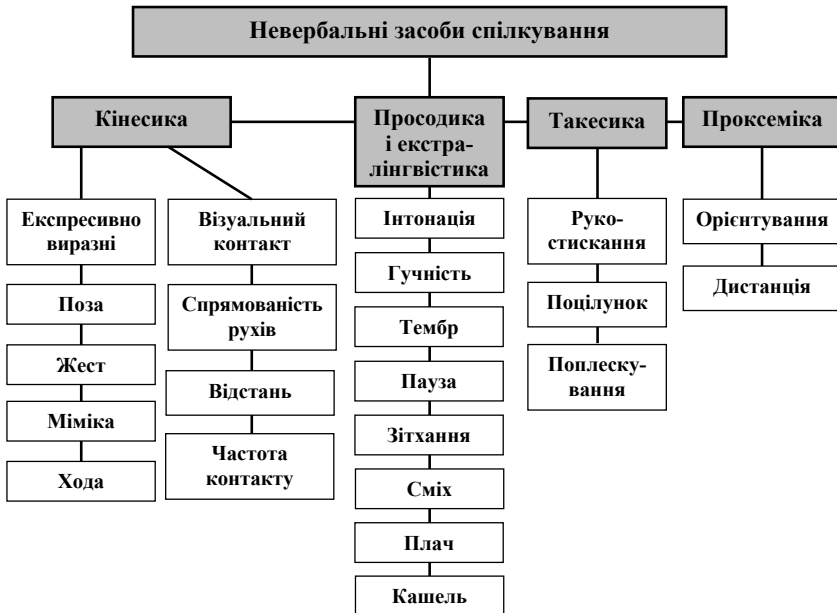

Рис. 7. Невербальні засоби спілкування

Невербальні засоби бувають: *успадковані* (зріст, комплекція, розріз очей); *сформовані* (зачіска, хода, міміка, одяг) [127].

Діти «читають» з обличчя вихователя його відчуття і настрій. Отож важливою є *міміка* – виражальні рухи м'язів обличчя: доброзичливість; спокій; впевненість, однак не самовпевненість; погляд на співрозмовника; відповідність характеру мовлення; емоційна виразність.

Міміка може виразити *гнів* (відкритий рот, опущені кутики губ, розкриті, примружені й блискучі очі, зближені до перенісся брови, вертикальні складки на лобі й переніссі, динамічне обличчя); *страждання* (рот відкритий, кутики губ опущені, очі тьмяні, широко розплющені, брови зближені до перенісся, обличчя статичне); *страх* (рот закритий, кутики губ підняті, блиск очей не виражений, брови підняті догори, горизонтальні складки на лобі, статичне обличчя); *презирство* (рот закритий, кутики губ опущені, очі звужені, блискучі, брови зближені до перенісся, вертикальні складки на лобі й переніссі); *здивування* (рот закритий, кутики губ підняті, очі примружені або розплющені, блискучі, підняті брови, динамічне обличчя, горизонтальні складки на лобі) та ін.

Виразом обличчя можна не лише розкривати, а й приховувати почуття (наприклад, особисті негаразди). Значна роль належить *посмішці*, виразниками почуттів є *брови й очі* (підняті брови вказують на подив, зсунуті – на зосередженість, нерухомі – на спокій, байдужість, у русі – на захоплення). Діти дошкільного віку дуже чутливі, сприйнятливі, легко переймаються настроєм, з яким до них прийшов вихователь. Отож дошкільний педагог не має права ходити набундюченим, роздратованим, виплескувати негативні емоції на колег, вихованців, батьків.

Малюкам потрібен не лише суворий контроль, а й ласкавий погляд, що усуває тривожність, страх, підтримує впевненість у своїх силах. *Візуальний контакт* виконує функцію емоційного живлення. Відкритий, природний доброзичливий погляд

прямо в очі важливий не лише для встановлення взаємодії, а й для задоволення емоційних потреб дітей.

Візитною карткою людини вважають її *зовнішній вигляд*. Для дошкільного педагога – це важлива складова його культури і вихованості, джерело інформації про рівень інтелектуального, морального, етичного, естетичного розвитку та інших особистісних характеристик, наочний вияв ставлення до себе та інших. Зовнішність впливає на психічний стан, адже незадоволення собою пригнічує, а впевненість у приємному враженні на дітей, батьків, колег знімає скутість, додає сил.

Важливими *виразниками зовнішності* є постава (вміння сидіти прямо, вільно, підтягнутість, зібраність), зачіска (охайна), одяг (скромний, гармонійний за кольоровою гамою, відповідний віковим особливостям, умовам занять, моді), взуття, прикраси, макіяж (помірність), парфуми. В одязі та зовнішності потрібні скромність, елегантність, відчуття міри, розуміння ситуації.

Красива струнка *постава* засвідчує впевненість педагога у своїх словах і вчинках, небайдуже ставлення до зовнішності і здоров'я, передає внутрішню гідність. Пряма хода, зібраність, гарні манери засвідчують впевненість, а згорбленість, схилена голова, м'явистість рук – внутрішню слабкість.

Гарно одягатися – це, передусім, грамотно керувати комунікативною взаємодією. І справді, одяг допомагає розгортатися спілкуванню відповідно до ролі, на яку претендує людина. Він уможливорює досягнення соціального комфорту у прийнятті й визнанні іншими людьми. Це важливо насамперед на перших етапах налагодження контактів з вихованцями, їхніми батьками та колегами. Слід підбирати одяг, зручний для виконання необхідних педагогічних операцій (писати, малювати, показувати вправи, працювати з демонстраційними матеріалами, нахилитися, ходити між столиками, виконувати іншу роботу). Його деталі мають поєднуватися за кольором, структурою тка-

нини, стилем, відповідати тенденціям моди. В усьому варто дотримуватись помірності та естетичного смаку.

Варто пам'ятати, що на формування першого враження про особу одяг впливає як найважливіша складова, оскільки, зазвичай, його сприймають оточуючі як ознаку привабливості або непривабливості. В одязі найінформативнішими є ціна, стиль і колір.

У використанні інших компонентів зовнішнього вигляду – *зачіски, косметики, прикрас* (каблучки, персні, намиста, сережки, кліпси тощо) – необхідне *відчуття міри*. Яскраві або громіздкі прикраси відволікатимуть увагу дітей, створюючи труднощі. Підкреслюючи індивідуальність педагога, у гармонії з одягом та макіяжем зачіска не повинна заважати, а лише допомагати у професійній діяльності. Недбале ставлення до своєї зовнішності неприпустиме, хоча, з іншого боку, неприємною є і надмірна увага до неї. Головне у формуванні привабливої, естетично виразної зовнішності педагога – знайти свій *мікро-стиль*, який підкреслює індивідуальність, виражає внутрішній зміст, допомагає розв'язувати освітні завдання, є адекватним та відповідає стилю установи.

У виявленні культури зовнішнього вигляду вихователя велика роль відводиться доглянутості (правила особистої гігієни, догляд за тілом, одягом, взуттям), адекватності, помірності, простоті. Крім того, важливою є єдність фізичних даних, мімічних, жестикуляційних, пантомімічних особливостей, які надають особливій *експресії*, тобто виразності обличчю та фігурі загалом. Естетичну виразність педагога підкреслюють також *привітність і доброзичливість* обличчя, стриманість рухів, виправдані жести, постава, хода (рис. 8).

Допомагає виокремити у зовнішності головне, малює образ *пантоміміка* (пластика тіла). Дошкільний педагог повинен виробити у собі манеру правильно стояти перед дітьми на занятті чи прогулянці, причому усі рухи мають відзначатись

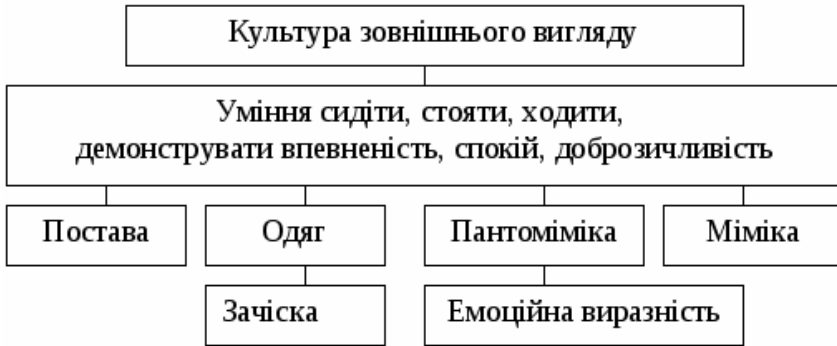

Рис. 8. Культура зовнішнього вигляду педагога

витонченістю і простотою. Естетика пози не припускає поганих звичок: похитування вперед-назад, тупцювання, манери триматися за спинку стільця, крутити в руках сторонні предмети, почісувати голову, потирати носа, триматися за вухо тощо.

Жест дошкільного педагога мусить бути органічним і стриманим, без різких широких розмахів і гострих кутів. Варто звернути увагу і на такі *поради*: приблизно 90 % жестів слід робити вище пояса, бо жести, зроблені руками нижче пояса, нерідко мають значення невпевненості, невдачі. Лікті не варто тримати ближче, ніж за 3 см від корпусу. Менша відстань символізує нікчемність і слабкість авторитету.

Жести поділяють на описові та психологічні:

1. Описові ілюструють перебіг думок (показ розміру, форми, швидкості).
2. Психологічні виражають почуття (говорячи «Будь ласка!», ми піднімаємо кисть руки на рівень грудей, долонею догори, трохи відводячи її від себе; подив демонструємо розведенням рук у різні боки).

Основні *вимоги до жестів*: невимушеність, стриманість, доцільність, легкість, гнучкість, вміння безшумно вставати, хо-

дити, сидати. Недопустимими є нервозність, метушливість, невпевненість. Жести та інші рухи корпусу найчастіше випереджують хід висловлюваної думки, а не слідують за нею.

До невербальних засобів взаємодії належить також *такесика* – спілкування за допомогою дотику. Тримаючи, наприклад, у руці долоню дитини, можна скласти уявлення про її психічний стан, взаєморозуміння та контакт, ставлення до ситуації, наміри. Дотик сприяє гарному настрою, в окремих випадках – поганому. Торкаючись малюка, вихователь виявляє схвалення, підтримку, «заряджає» його позитивним настроєм, доброю енергетикою. Значення тактильної комунікації (дотиків) змінюється з віком. Лагідними доторками в дитячому віці ми засвідчуємо малюкові свою любов, а це для нього найголовніше – відчувати любов, захищеність, свою потрібність, значущість [127].

Впливовою у забезпеченні педагогічної взаємодії є *проксеміка* (з англ. *proximity* – близькість), що характеризує норми просторової, часової організації спілкування. Вона має такі орієнтири: відчуття теплоти; нюхові сприймання; силу голосу; дистанцію; кут орієнтації партнерів; загальне розташування тіл; обмін поглядами.

Дистанція (міжособистісний простір) – відстань між тими, хто спілкується. Спеціалісти визначають 5 видів дистанцій, на якій можуть знаходитися партнери комунікативної взаємодії (табл. 1).

Загалом враження про людину визначають такі елементи:

I. Статична експресія (зовнішній вигляд):

- *фізіогноміка* (типовий вираз обличчя, фігура, постава);
- *артефакти* (одяг, зачіска, прикраси, макіяж, запахи);
- *система ароматів* (звичайні, штучні).

II. Динамічна експресія:

- *кінесика* (комунікативно значущі рухи): виражальні рухи (міміка, жести, пантоміміка, постава, поза, хода); кон-

такт очей (спрямованість, частота контакту, тривалість);
авербальні дії (дії з предметами, тілесні рухи – почісування, потирання рук);

- *такесика* (дотики, потискування, поплескування, погладжування).

III. Проксеміка (організація міжособистісного простору):

- *дистанція* між співрозмовниками.
- *розташування* одного з учасників комунікації відносно іншого.

Таблиця 1

Види дистанцій між співрозмовниками

Дистанції	Відстань	Спів-розмовники	Ситуація
Інтимна	Менше 40–50 см	Батьки, діти, закохані	Духовна близькість, повна взаємодія. Вторгнення сторонніх розцінюється як недоречні зазіхання
Особистісна	Від 0,4–0,5 до 1,3–1,5 м	Друзі, однодумці	На цій відстані, зазвичай, розмовляють друзі, люди, які добре знайомі і довіряють один одному, захоплені спільною діяльністю
Соціальна (суспільна)	Від 1,2–1,5 до 2 м	Приятелі, колеги по роботі	Відповідає неформальному товариському спілкуванню. На цій відстані зручно обмінюватися новинами або просто поговорити
Формальна	Від 2 до 3,7–4 м	Керівник, підлеглий; діловий партнер	Характерна для ділових, офіційних взаємин; найкраще підходить для розмови з шефом чи підлеглими на початку переговорів, з групою дітей – на початку заняття
Публічна	4–7 м	Лектор за кафедрою	Дає змогу утриматися від спілкування або ж обмінятися декількома словами

IV. Звукова експресія:

- *просодика* (тембр, темп, висота, гучність голосу, акцент, наголоси);

- екстралінгвістика (сміх, плач, паузи, покашлювання, позіхання та ін.) [88].

Життєво ефективний образ, який існує у внутрішньому світі і дає позитивні результати в реальному житті людини – це **імідж**. У перекладі з французької означає «образ». Причому під «образом» розуміють не лише візуальний, зоровий образ, а й спосіб мислення, дій, учинків. Це й уміння спілкуватись, мистецтво говорити й, передусім, слухати. Разом із тактом, освітою та діловими якостями, зовнішність педагога є або продовженням його достоїнств, або ще однією негативною рисою, що заважає життю та кар'єрі. Іноді для особистого успіху достатньо бути привабливим в очах оточуючих.

Привабливі люди:

- часто й охоче посміхаються;
- мають хороше почуття гумору;
- природно поводяться;
- веселі;
- часто й охоче кажуть компліменти;
- ознайомлені з етикетом і слідують йому;
- упевнені в собі;
- уміють посміятись над собою;
- швидко викликають людину на розмову про неї саму;
- усвідомлюють свої обмежені можливості й те, що в них немає відповідей на всі запитання;
- дружелюбні, з ними легко спілкуватися.

Позитивний імідж педагога сприяє трудовим творчим успіхам, щастю та здоров'ю (додаток 4.2). Відповідний образ створюється згідно з уявленнями про ідеальну манеру професійної діяльності, педагогічного спілкування, зовнішній вигляд. Під іміджем розуміють цілісну систему, що складається із двох компонентів: зовнішнього вигляду та внутрішнього змісту [74].

Психотехніка вихователя (внутрішня техніка) – це система вмінь і якостей особистості, яка дає змогу справляти пси-

хічно-оздоровлюючий вплив на суб'єктів освітнього процесу, використовуючи свій психофізичний апарат свідомо й оптимально, тобто з найменшою витратою енергії та часу. Досягти оптимального внутрішнього стану в педагогічній діяльності важко, оскільки вона емоційно напружена, «це праця серця та нервів», щоденна, щогодинна затрата значних душевних сил. Постійні зміни педагогічних ситуацій зумовлюють посилене збудження або ж гальмування. Однак вихователеві слід *вміти регулювати свій психофізичний стан* (знімати м'язове напруження, створювати робоче самопочуття), зберігати працездатність та здоров'я.

Основою внутрішньої техніки педагога вважають *психологічну стійкість*, що характеризується педагогічним оптимізмом, упевненістю у собі, відсутністю страху перед дітьми, вмінням володіти собою, наявністю вольових якостей (цілеспрямованості, самовладання, рішучості). Отож важливо працювати над собою, вірити у можливість реалізації власних задумів, постійно самовдосконалюватися.

Першим кроком до врегулювання самопочуття є *вплив на емоційну сферу*. Це складний процес, адже не завжди вихователь спроможний досягти рівноваги, прагнучи збудити позитивні емоції. Тут увага й уява покладені в основу внутрішньої техніки педагога. Здатність переключати увагу, зосереджуватися на емоційно привабливих об'єктах, фізичних діях допомагає регулювати психічний стан, дає змогу викликати необхідні позитивні емоції (рис. 9).

Позитивні емоції активізують і надихають педагога, надають йому впевненості, сповнюють його почуттям радості, позитивно впливають на стосунки з дітьми, батьками, колегами. *Негативні емоції* гальмують активність, дезорганізують поведінку і діяльність, провокують тривогу, страх, підозру. Доброзичливий вираз обличчя потрібний не лише для того, щоб налаштуватися на мажор, він збуджує центри позитивних емоцій

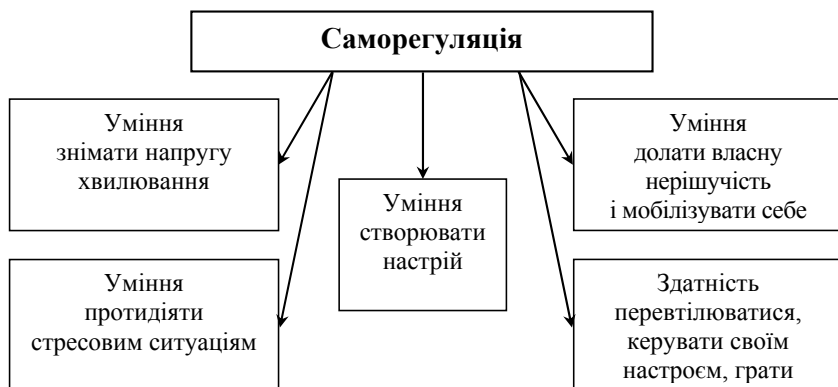

Рис. 9. Складові саморегуляції

і створює хороший настрій самому вихователеві. Педагог із щирою привітною посмішкою почувається життєрадісним. Якщо ж поганий настрій не відступає, слід «змусити» себе *посміхнутися*, утримати кілька хвилин посмішку і подумати про щось приємне.

Якщо ж людина не виявляє зовні емоцій, то це не відкидає їхньої негативної дії. На ґрунті постійних негативних реакцій розвиваються різні захворювання. Для запобігання цьому потрібні не просто гальмування, уникнення ситуацій, що спричиняють негативні стани, стреси, а й *розрядка від негативних емоцій за допомогою утворення вогнищ захисного збудження*.

Способи виходу зі стресу: музикотерапія, спілкування з природою, працетерапія, бібліотерапія (читання книжок), танцювальна терапія, гумор, захоплення спортом (фізична активність, дихальна гімнастика), оптимізація навичок сну, аутотренування, особистісна саморегуляція часу. Існує поняття «антистресове харчування», коли енергетичного та емоційного балансу досягають через надходження біологічно активних речовин. Подібним є метод аутофіторегуляції стану – застосування антистресових лікарських рослин.

Шляхи досягнення емоційної саморегуляції:

1. Звернення до власного почуття обов'язку у зв'язку з усвідомленням соціальної ролі професії, ціннісними установками.
2. Метод фізичних дій.
3. Самонавіювання на фоні загального м'язового розслаблення і психічного спокою.
4. Розрядка в діяльності.
5. Емоційне налаштування на працю [127].

Саногенне мислення (від лат. *sanitas* – здоров'я і гр. *genesis* – походження) – мислення, яке свідомо спрямовують на подолання негативних емоційних розладів і психічне оздоровлення людини. Завдяки цьому методу суб'єкт неначе відокремлює себе від власних переживань і, спостерігаючи за ними, виробляє форму пристосування до них. Це мислення, яке зменшує внутрішній конфлікт, дає змогу контролювати емоції, потреби та бажання і, відповідно, стає на заваді хворобам (додаток 4.3).

Окрім регулювання емоційної сфери, внутрішня техніка передбачає контроль власного фізичного стану (дихання, психосоматичні реакції, темп рухів і мовлення, аутогенне тренування, самонавіювання).

Комплексну систему саморегуляції, яка «задіює» емоції, волю та свідомість людини, називають *самонавіюванням*. Здійснюють її за допомогою *аутогенного тренування*, яке полягає у виконанні спеціальних вправ, спрямованих на формування в людини навичок свідомого впливу на різні функції організму. *Аутотренінг*, зазвичай, складається з двох етапів: розслаблення (вхід у стан релаксації) і самонавіювання (вплив на певні установки за допомогою спеціальних формул). Для успішного самонавіювання потрібні систематична робота, тренування психофізичного апарату.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:
– Педагогічний імідж дошкільного педагога.
– Способи саморегуляції у професійній взаємодії вихователя з суб'єктами освітнього процесу.

2. Підготувати до проведення фрагмент заняття. Які засоби вербальної та невербальної комунікації Ви застосуєте під час його проведення?

3. Виконати вправи:

1. Мімічно-пантомімічно презентуйте основні персонажі у пропонованих ситуаціях:

- 1) лікарі та близькі родичі біля ліжка безнадійно хворого;
- 2) спілкування іноземців, які не володіють відповідними мовами;
- 3) мисливці на полюванні на хижого звіра;
- 4) крадіжка фруктів із чужого саду;
- 5) злодій у квартирі;
- 6) спілкування через зачинене вікно вагона, коли рушає потяг.

Запропонуйте власні ситуації та передайте невербальними засобами.

2. Усі присутні встають, утворюючи коло.

Кожному слід невербально привітати всіх товаришів по черзі, потискуючи руку, при цьому рухатись по колу й мімічно та пантомімічно виявляючи індивідуальне ставлення до кожного з них.

3. Виразити руками різні стани, почуття: спокійний, веселий, замріяний, стурбований, нервовий, напруженої думки, здивований, в очікуванні задоволення, стан готовності до якоїсь справи (*вправу виконують усі разом*).

4. Учасники утворюють пари. За допомогою невербальних засобів необхідно виразити своє ставлення до партнера (доброзичливість, байдужість, неприязнь); виявити свій емоційний стан (радість, гнів, пригніченість, обурення).

5. Група створює 2–3 команди. Завдання кожної команди – «виліпити скульптуру» на педагогічну тему. Інші команди відгадують, що саме зображено.

Вправи на спостережливість

6. Підшукайте фотографії (репродукцію картини, малюнок) людини (дитини) з чітко вираженими емоціями. Охарактеризуйте їх.

7. Підшукайте фотографію (репродукцію картини) людини (дитини), пильно розгляньте та проаналізуйте її внутрішній світ (стан), переживання, можливий рід занять. Свої думки (спостереження) обґрунтуйте.

*Пропонуємо кілька формул, які можна проговорювати «про себе» або вголос вранці чи ввечері.

- впевненість у собі: «я людина смілива і впевнена в собі; я все вмію, все можу і нічого не боюся»;
- любов до дітей: «я люблю своїх вихованців і завжди радо зустрічаюся з ними; я завжди відкритий до діалогу з ними»;
- перед складною розмовою: «я спокійний і впевнений у собі; у мене правильна позиція; я готовий до діалогу та взаєморозуміння»;
- зняття втоми й відновлення працездатності: «я повен сил і енергії, я готовий продовжувати роботу на рівні своїх найвищих можливостей; я повен сил і енергії, у мене енергійні, здорові, молоді нерви, у мене невтомне, молоде серце».

*Під час аналізу переглянутих пантомім студенти мають відповісти на такі орієнтовні питання:

1. Чи активно використовувалася міміка під час показу?
2. Чи яскраво і точно передавався внутрішній емоційний стан героїв з допомогою міміки?
3. Яким було навантаження в процесі показу на очі, губи, брови й інші м'язи обличчя? Які м'язи виявились найбільше задіяними і наскільки це виправдано особливостями образу?
4. Які жести використовували? Яких було більше? Чи виправдане їхнє застосування характером образу і подій, що відбуваються?
5. Чи яскраво розкривали особливості образу такі пантомімічні прояви, як поза, постава, хода, нахили, дотик?
6. Чи правильно визначається міжособистісний простір між основними дійовими особами залежно від характеру подій і особливостей образів?
7. Чи гармоніювали між собою міміка, жести, такесика, пантоміміка?
8. Наскільки характерним вийшов образ?
9. Що б ви порадили виконавцям?

Тема **5** ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО

-
-
1. *Мовлення і комунікативна поведінка дошкільного педагога.*
  2. *Мовні здібності вихователя.*
  3. *Педагогічна ситуація як структурна одиниця комунікативної діяльності дошкільного педагога.*
  4. *Культура мовлення.*
- Самостійне опрацювання*
5. *Розвиток і вдосконалення комунікативних умінь.*
  6. *Профілактика професійних голосових захворювань.*
-
-

Література

Основна

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посібник – Київ : Академія, 2006. – 256 с.
2. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
3. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зя-

- зюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.
4. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

Додаткова

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка. – Київ: Лібра, 1996. – 224 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : навч. посібник для студ. ун-тів. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
3. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення : навч. посібник / Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – 2-ге видання, перероб. і доп. – Харків : «ОВС», 2002. – 144 с.
4. Педагогічне мовлення : навч.-метод. посібник / Л. В. Долинська, О. В. Гоголь, Л. М. Зінченко. – Київ : б. в., 1996. – 56 с.
5. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2012. – 285 с.
6. Сагач Г. М. Похвальне красномовство : практ. посібник. – Київ : ІЗМН, 1996. – 156 с.
7. Словник термінології з педагогічної майстерності / За ред. Н. М. Тарасовича. – Полтава : ПДПІ ім. В. Короленка, 1995. – 63 с.
8. Томан І. Мистецтво говорити: пер. з чес. – 2-ге вид. – Київ : Політвидав України, 1989. – 293 с.
9. Федорович А. В. Культура мовлення як складова професіоналізму педагога // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Матвієнко О. В. ; укл. доц. Кудіна В. В. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2012. – Вип. 46. – С. 32–35.

Теоретичні відомості

Мовлення (засіб реалізації вербальної комунікації) – вербальне спілкування за допомогою мовних знакових одиниць: слів, синтаксичних конструкцій, тексту, інтонацій. Воно забезпечує взаємодію людини з довкіллям, тісно пов’язане з комунікацією та спілкуванням (рис. 10). **Комунікація** – спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації. **Спілкування** – передача інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв’язку будь-якого типу.

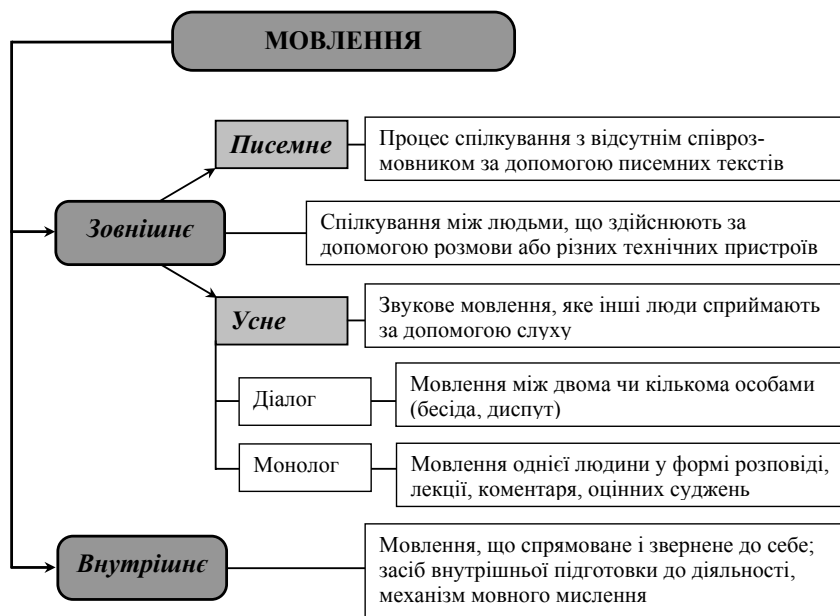

Рис. 10. Різновиди мовлення

За формою існування мови розрізняють спілкування усне чи письмове.

Нааявність стійкої потреби у взаємодії з дітьми, здатність легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції, емоційне задоволення від взаємодії характеризують комунікативність вихователя, яка є професійно значущою за своєю роллю. **Комунікативність** – сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації.

Відмінність між комунікацією та спілкуванням полягає в тому, що комунікація у вузькому розумінні означає суто інформаційний процес (передавання повідомлень, знань за допомогою мови, мовлення). Спілкування ж здатне набувати матеріального, духовного, інформаційного, практичного, а насамперед цілісно-людського характеру. Вербальна комунікація як передача окремих повідомлень має односторонню спрямованість і не завжди передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію. Тоді як спілкування характеризується тим, що інформацію не просто передають, а вона циркулює між партнерами, метою яких є пошук певної спільної позиції, спільної системи цінностей, виявлення самостійності, творчості. Чіткої межі між поняттями мовлення, комунікація, спілкування не існує.

Коли говорять про мовлення педагога, використовують словосполучення «**комунікативна поведінка**», яке означає організацію мовного процесу й відповідної невербальної поведінки. Це не лише процес говоріння, передачі інформації, а така організація мовлення й відповідної йому поведінки педагога, які впливають на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування педагогів та дітей, на характер їхніх взаємин, на стиль їхньої роботи. Комунікативну поведінку вихователя оцінюють на підставі того, що і як він говорить, які в нього жести, рухи, вираз обличчя, який підтекст мають його слова, на яку реакцію дітей розраховані. Вона впливає на взаємини між усіма учасниками освітнього процесу.

Характеристики мовлення педагога: змістовність, спрямованість, діалогічність, правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність, пестливість, чистота, різноманітність, нормативність, логічність, простота, доречність, естетичність, багатство тощо.

Діалогічність передбачає визнання рівності особистісних позицій, відкритість і довіру між тими, хто говорить (суб'єкт-суб'єктна взаємодія); зосередженість вихователя на співрозмовникові; персоніфіковану манеру висловлювання («Я вважаю», «Я гадаю», «Я хочу порадитися з вами»); поліфонію взаємодії (можливість кожного висловитися); двоплановість позиції педагога у спілкуванні (діалог з партнером і з собою, з метою аналізу ефективності задуманого). Педагогічно доцільне мовлення характеризують також *логічність, переконливість, спонукальність*.

Вимоги до комунікативних якостей мовлення зумовлені його **функціями**. Головні серед них: *комунікативна, психологічна, пізнавальна, організаційна*.

Ефективність впливу на дитину чи групу дітей залежить не тільки від прямих слів, а й від *підтексту* – думок, які вкладає вихователь у фрази. Найчастіше використовують такі форми підтекстового висловлення думки: підведення до логічного умовиводу, який вочевидь впливає з наведених аргументів; висловлення емоційної інформації засобами образної аналогії у формі прислів'я, розповіді про життєвий факт; ілюстрація факту засобами притчі, байки.

Характерною властивістю вербальної взаємодії дошкільного педагога з вихованцями є *красномовство* – вміння переконувати живим словом, спонукати до дій (рис. 11).

На перший погляд, оволодіння основами *риторичної культури* вихователем дитячого садка може здатися недоцільним. Адже у професійній діяльності він, здебільшого, спілкується з дітьми раннього і дошкільного віку. Це не вимагає ґрунтовних

Рис. 11. Компоненти взаємозв'язку педагогічної, артистичної та риторичної діяльності

знань законів риторики, жанрів, особливостей застосування риторичних фігур, тропів тощо. Проте науковці доводять необхідність вивчення основ риторики дошкільними педагогами, і цьому є кілька причин:

1. Вихователів необхідно володіти бездоганим мовленням, адже воно слугує зразком для дитини. Беззаперечним є факт, що основи мовленнєвої культури особистості закладаються саме у дошкільному віці та продовжують удосконалюватися у шкільному.
2. Вихователь тісно співпрацює з батьками вихованців, що потребує вміння красномовно переконувати їх у доцільності виховних методів, необхідності створення оптимальних освітніх умов у сім'ї, ЗДО для повноцінного розвитку особистості малюка. Крім того, дошкільний педагог готує промови та виступи на батьківські збори,

конференції, організовує батьківські лекторії, тренінги тощо.

3. Специфіка діяльності вихователя потребує налагодження професійних взаємозв'язків з іншими вихователями та учителями початкових класів школи, що передбачає участь у педагогічних радах, круглих столах та ін. Правильне мовлення при цьому забезпечують нормативністю (відповідністю нормам сучасної літературної мови), точністю, а виразність – образністю, емоційністю, яскравістю.

Успіх педагогічної взаємодії залежить від володіння технікою мовлення, яка передбачає розвинений голос, правильне дихання, бездоганну дикцію.

Техніка мовлення – сукупність прийомів фонаційного дихання, голосоутворення, дикції, доведених до автоматичних навичок, що забезпечують ефективність здійснення мовного впливу на співрозмовника.

Домінуючим елементом є *педагогічний голос*, а його ознаками – милозвучність, помітність, рухливість, мелодійність, тембральний діапазон, сила, висота, витривалість, гнучкість. Силу голосу визначає не крик, не гучне виголошування фрази, а внутрішнє емоційне наповнення.

Властивості голосу: резонанс, тип, висота, гучність, чутність, тембр, експресія. Потрібні якості голосу формуються у процесі цілеспрямованих тренувань. Наприклад, читання вголос напам'ять уривків із поезій перед дзеркалом, багаторазове повторення скоромовок та ін.

Педагог повинен знати артикуляційні, тембральні, тональні особливості своєї вимови, вміти обирати найприємніше звучання голосу відповідно до конкретних умов, а визначаючи динаміку – темп, тембр, не забувати про чітку вимову звуків, складів, фраз.

Оскільки голос є тонким інструментом взаємодії, то потребує турботливого ставлення, зміцнення через тренування.

Неякісне харчування, паління, перенапруження, недотримання температурного режиму псують голос, послаблюють звучання, можуть спричинити його втрату та, відповідно, дискомфорт і внутрішню дисгармонію вихователя. Це актуалізує необхідність знати основи його постановки, збереження, догляду.

Педагог – активатор власного натхнення. Він стимулює себе до майбутньої діяльності через усвідомлення її мети, завдань, значення, привабливості. Якщо зуміти оволодіти технікою управління власним самопочуттям у вербальній взаємодії, відчувати задоволеність, то сам факт комунікації, ситуація публічної діяльності можуть стимулювати творче самопочуття.

З професійно-педагогічною спрямованістю, бажанням працювати з дітьми та професійно-етичними установками тісно пов'язане *комунікативне натхнення*. Воно багатоканальне і може здійснюватися через: звертання до матеріалу майбутнього заняття (пошук таких моментів, які здатні викликати творче самопочуття), безпосередній контакт з дітьми (пошук творчого підйому в майбутньому спілкуванні з ними), пошук вихователем в собі самому необхідних почуттів і переживань, спрямованих на педагогічну діяльність. Фахівці, здебільшого, систематично продумують інтонацію, жести, міміку, обдумують логіку і докази, залучають матеріали з художньої літератури, емоційно насичують матеріал.

Розрізняють емоційний, інтелектуальний, вольовий компоненти комунікативного стану вихователя. Емоційний та інтелектуальний – утворюють цілісність і не існують ізольовано. Вольові ж аспекти є системою, що їх регулює.

Прийоми техніки налаштування на майбутню педагогічну взаємодію: а) мобілізація волі, уваги, відключення від сторонніх подразників; б) пошук у собі і в матеріалі заняття емоційного підживлення – «манків»; в) створення в собі оптимістичного настрою, установки на успіх; г) гальмування страху, роздратованості, втоми.

Слухання – активний вольовий процес, що потребує певної техніки, навичок і вмінь. Це важливий елемент психологічного контакту, що виконує функцію зворотного зв'язку. Слухання може відбуватися як у *рефлексивній*, так і *нерефлексивній* формах.

Нерефлексивне слухання полягає в умінні уважно мовчати, не втручаючись у мовлення співрозмовника. Потребує великого зосередження на предметі розмови, вияву розуміння, схвалення й підтримки стосовно того, хто говорить. Тому таке слухання супроводжується прийомами невербального спілкування (наприклад, дотиком руки, зміною дистанції спілкування), виражаючи розуміння і співчуття значно краще, ніж вербальне.

Рефлексивне слухання (його ще називають *активним*) передбачає словесну форму для підтвердження розуміння повідомлення. Воно дає змогу вихователю контролювати точність сприйняття почутого, розкрити його зміст та з'ясувати реальне значення, виявити причини помилок і утруднень під час засвоєння знань.

Виокремлюють такі види рефлексивних відповідей: *з'ясування* (звернення за уточненням), *перепhrазування* (формулювання висловленого по-іншому, з метою перевірки точності сприйнятої інформації), *відображення почуттів* (демонстрування сприймання та розуміння емоційного стану з метою забезпечення психологічної підтримки), *резюмування* (узагальнення відповіді, висловлення головних думок та почуттів).

Під час слухання розв'язують два завдання: сприймають зміст повідомлення та вловлюють емоційні вияви співрозмовника. Слухаючи, варто дотримуватись таких правил: виявляти цілковиту зацікавленість до співрозмовника; свою прихильність підкреслювати усмішкою; слухаючи, не відволікатись; дати змогу співрозмовникові висловитись; не прикидатись уважним, а бути ним; шукати справжній смисл слів співрозмовника.

Педагогічна діяльність складається з ланцюга педагогічних ситуацій, які створюють учасники освітнього процесу (найчас-

тіше вихователь і діти). Це ситуації, в межах яких розв'язують завдання дошкільної освіти. Вони бувають запланованими й несподіваними, прогнозованими й малоочікуваними, спокійними й конфліктними. У таких ситуаціях може виявлятися невідповідність між очікуваннями педагога та реальністю.

Педагогічна ситуація – фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості дитини, дитячого колективу. Кожного разу, зіштовхуючись з подібними ситуаціями, педагог може піти двома шляхами: залишити проблему поза увагою; поставити перед собою мету – подолати суперечність, що виникла. Його майстерність виявляється в умінні перетворити ситуацію на педагогічну задачу, відповідно до педагогічної мети.

Педагогічне задача – це результат усвідомлення вихователем у педагогічній ситуації необхідності розробки системи професійних дій і прийняття їх до виконання (додаток 5.1).

Здебільшого педагогічні задачі не піддаються алгоритмізації та потребують творчого підходу. Їхнє розв'язання передбачає такі етапи:

- аналіз педагогічної ситуації (діагноз);
- усвідомлення проблеми, проектування результату (прогноз) і планування педагогічних впливів;
- конструювання та реалізацію освітнього процесу, практичну реалізацію запланованого рішення;
- регулювання та корекцію педагогічного процесу;
- оцінювання досягнутих результатів і визначення нових педагогічних завдань [120].

Логіку педагогічної взаємодії можна вибудувати схематично:

Педагогічна задача – виявлена в освітньому процесі суперечність, яку враховує педагог, стимулюючи розвиток особистості. Задача може налічувати кілька розв'язків, позитивний ефект яких залежить від установок, здібностей, знань вихователя. Усвідомлюючи ситуацію, дошкільний педагог формулює для себе педагогічні задачі: **стратегічні, тактичні, ситуативні**.

Організуюючи будь-яку педагогічну дію, вихователь на-самперед аналізує ситуацію, що склалася, переглядає можливі варіанти її розв'язання, обирає оптимальний метод і лише тоді організовує виховний вплив. Перші дві стадії іноді він не усвідомлює, проте вони завжди присутні. На їхній основі, після розв'язання загальної педагогічної задачі, педагог «утворює» *комунікативну задачу* для організації безпосередньої дії, свідомо чи підсвідомо знаходить адекватну обраному методу систему спілкування.

Комунікативна задача є похідною щодо педагогічної, оскільки виходить з останньої і визначається нею. Вона має допоміжний, інструментальний характер. Можна сказати, що комунікативна задача є тією самою педагогічною задачею, однак перекладеною на мову комунікації. Отож вихователеві необхідно чітко уявляти способи комунікативного забезпечення педагогічного процесу, вміти практично реалізувати певну систему взаємодії, визначаючи її структуру, логіку, прийоми. Доцільний добір та організація мовленнєвих засобів у конкретній ситуації спілкування за дотримання лінгвістичних та

етичних норм дають змогу ефективно розв'язувати комунікативні задачі (додаток 5.2).

Вимоги щодо мовленнєвої діяльності стосуються: необхідності опанування знаннями про дієву силу слова, мовлення, досконалого володіння словниковим запасом і навичками їхнього застосування відповідно до ситуації; володіння технікою мовлення (дихання, дикція, темп, інтенсивність, динаміка); прагнення впливати живим словом як на свій внутрішній стан, так і на стан (настрій) слухачів (дітей, колег, батьків).

Культура мовлення вихователя створює морально-психологічний ореол, який робить освітню діяльність та педагогічну взаємодію бажаною для вихованців. Вона зумовлена доцільним вибором і організацією мовленнєвих засобів. Водночас кожен акт професійної вербальної взаємодії потребує нестандартної мовленнєвої творчості, оскільки будують його з урахуванням багатьох обставин – ситуацій спілкування, індивідуальності партнера спілкування, його емоційного стану, характеру відносин, які склалися тощо.

Термін *культура мовлення* багатозначний. Учені культуру мовлення визначають як:

- володіння нормами усної та писемної літературної мови (правила вимови, наголосу, слововживання, граматики, стилістики), а також вміння використовувати виразні засоби мови в різних умовах спілкування відповідно до цілей і змісту мовлення;
- сукупність нормативних мовних засобів, що відпрацьовані практикою мовного спілкування та оптимально відображають зміст мовлення, задовольняють умови та мету спілкування;
- сукупність та систему комунікативних якостей особистості, досконалість кожної з яких залежить від різних умов (сміслових завдань, можливостей тексту, культури мови);

- дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання і побудови висловлювань, нормативність, літературність усного та письмового мовлення, що виражають у грамотності, точності, ясності, чистоті, логічній стрункості.

Із практичного погляду **культура мовлення** – це досконале правильне дотримання лексичних, граматичних, орфоепічних, стилістичних, фразеологічних норм літературної мови, а також емоційної виразності мови. Це вміння активно використовувати в мовленнєвій практиці характерні мовні закономірності. Доцільний вибір і організація мовних засобів у певній ситуації взаємодії, дотримання мовцем і слухачем сучасних мовних норм та етики спілкування дають змогу отримати найбільший ефект у досягненні комунікативних завдань. Для педагога культура мовлення передбачає наявність відповідних комунікативних якостей, вміння слухати співрозмовника, володіти технікою мовлення, знати та використовувати у професійній діяльності основи риторичної культури (додаток 5.3).

Культуру мовлення можна оцінити за такими **показниками**:

- **лексичні**: точність, ясність, стислість, простота та емоційна виразність, образність, яскравість, чистота, доступність;
- **граматичні**: нормативність слововживання, правильність фразової побудови; вільне, невимушене вживання слів, запобігання вульгаризмам, провінціалізмам, архаїзмам, словам-паразитам, зайвим іноземним словам, дохідливість синтаксичної структури;
- **фонетичні**: правильність наголосу і вимови, виразність інтонації, комунікативність інтонації, чіткість дикції, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз, відповідність між змістом і обраним тоном, словами, жестами і мімікою [74].

Загалом розвиток мовлення вихователя реалізується у таких напрямках: анатомо-фізіологічному (фізичному); лексико-граматичному; культури мовлення; мовленнєвої діяльності.

Шляхи удосконалення мовлення: самоконтроль та розвиток культури мовлення, створення установки на оволодіння правильним літературним мовленням у всіх ситуаціях мовленнєвої взаємодії; самоконтроль та розвиток умінь виразного мовлення; розвиток загальних психологічних особливостей, що створюють передумови для успішного оволодіння мовленнєвими навичками та вміннями.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:

- Техніка мовлення дошкільного педагога як засіб розв'язання освітніх завдань.
- Мовленнєвий етикет педагога.

2. Вивчити і продекламувати українські скоромовки (2–5).

3. Виконати вправи:

1. Вимовляти сполучення приголосних у словах, не пропускаючи «ковтання» закінчень: «шторм, корм, горн, сонм, нерв, спазм, цикл, ритм, скарб, горб, корж, шарж, гонг, корд, торф, ферзь, ямб, ромб, стенд, з'їзд, дрозд, спорт, фант, перс, толк, франк, транс, танк, торф, темп, френч, харч, вольт, гольф, дерть, шурф, парк, культ, кварц, марш, цинк, борщ, вовк, брязк, блиск, міст, хист, хвіст, бюст, вість, шість, свист, кокс, мопс, такт, фрукт, фрахт, путч, банк, повість, текст, перст, центр, шерсть, пункт, Берне».

2. Під час читання фрази (речення) підкресліть (олівцем) слова (щоразу – інше) відповідно до логічного наголосу:

а) Молоді вчителі почали розв'язувати проблемні комунікативні завдання.

Молоді вчителі почали розв'язувати проблемні комунікативні завдання.

Молоді вчителі почали розв'язувати проблемні комунікативні завдання.

б) Слово дано багатьом, мудрість душі – не кожному!

Слово дано багатьом, мудрість душі – не кожному!

Слово дано багатьом, мудрість душі – не кожному!

3. Вимовте одну і ту саму фразу «голосами різних тварин» – кролика, бегемота, коня, лисиці, мишки, ведмедя, білочки, корови, собаки, змії, їжака та інших – так, щоб різко змінювався ритм, реєстр голосу, інтонації, забарвлення. Фразу найкраще брати нейтрально-інформаційну, наприклад: «Сьогодні дуже хороша погода».

4. Промовити великий за обсягом текст «на одному диханні»: глибоко вдихнути і на видиху вимовити текст. Наприклад, перелічити «білок»: «Ось із гілки та й на гілку пострибали дружно білки: одна білка, дві білки, три білки, чотири білки» і т. д.

5. Педагогічні інтонації:

а) прочитайте скоромовки з різною інтонацією: весело, сумно, по-діловому, гнівно, жорстко, по-дружньому, задумливо, здивовано.

*1. Скочив котик на курник –
В курнику здійнявся крик.
Тільки квочка не кричала,
А крилом курчат вкривала.*

*2. При дорозі, де тополі,
Синій льон зацвів у полі.
Біля льону синя річка.
В небі синьому синичка.*

Тема **№6** МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

-
-
1. Педагогічне спілкування, його основні функції.
  2. Педагогічне спілкування як діалог. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія вихователя з дітьми.
  3. Стили, моделі педагогічного спілкування.
Самостійне опрацювання
  4. Умови ефективного педагогічного спілкування.
-
-

Література

Основна

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посібник. – Київ : Академія, 2006. – 256 с.
2. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватись: Готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками / І. О. Луценко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Світич, 2013. – 208 с.

3. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
4. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.
5. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

Додаткова

1. Етика ділового спілкування : навч. посібник / За редакцією Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. – Київ : Центр учбової літератури, 2007 – 344 с.
2. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя / В. Кан-Калик. – Москва : Просвещение, 1987. – 190 с. 136 с.
3. Кобрій О. М. Основи педагогіки : навч. посібник. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2008. – 263 с.
4. Ковальчук Л. О. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2007. – 608 с.
5. Мороз О. Г., Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності. – Київ : Знання, 1992. – 110 с.
6. Педагогічна майстерність : хрестоматія / Упоряд. І. А. Зязюн. – Київ : б. в., 2008. – 462 с.
7. Словник термінології з педагогічної майстерності / За ред. Н. М. Тарасовича. – Полтава : ПДПІ ім. В. Короленка, 1995. – 63 с.
8. Смолінська О. Є. Комунікативні процеси у навчанні. – Львів : Сполом, 2014. – 248 с.
9. Федорович А. В. Вихователь як організатор педагогічного спілкування у дошкільних навчальних закладах України // Виховання дітей та молоді у демократичному

суспільстві (на прикладі Польщі та України) / наук. ред. М. Чепіль, В. Петрик, М. Страдовські. – Варшава, 2013. – С. 57–67.

10. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної майстерності : навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 2-ге вид. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2003. – 136 с.

Теоретичні відомості

Спілкування – складний, багатогранний процес встановлення й розвитку контактів між людьми, що спричинений потребами у спільній діяльності та передбачає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії й розуміння іншої людини [96, с. 79]. Будь-яка справа не може успішно здійснюватися, якщо між тими, хто її виконує, не будуть налагоджені контакти, порозуміння та узгодження дій.

Рівні спілкування: духовний, діловий, ігровий, конвенційний, стандартизований, маніпулятивний, примітивний (додаток 6.1).

Залежно від мети спілкування розрізняють стилі: індивідуальний, функціональний, розмовно-побутовий, офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, художній.

У період дошкільного дитинства від народження до семи років виникають і розвиваються чотири форми спілкування з дорослим: *ситуативно-особистісна; ситуативно-ділова; позаситуативно-пізнавальна; позаситуативно-особистісна*. Також приблизно з двох років дитина взаємодіє з ровесниками, відбувається розвиток таких форм спілкування з ними, як *емоційно-практична, ситуативно-ділова, позаситуативно-ділова* [31].

У спілкуванні з дорослими малюк поводить себе інакше: розмовляє більш-менш спокійно, без зайвої експресії; намагається дотримуватися узвичаєних норм висловлювань, літера-

турних мовних правил; підтримує ініціативу дорослого, його пропозиції: намагається відповідати на запитання, більш-менш уважно слухає розповіді й повідомлення, продовжує розпочату дорослим розмову; більше слухає, ніж розповідає сам; отримує оцінку своїх дій і збагачується інформацією про навколишній світ.

Мотиви спілкування дитини:

з дорослими: потреба в доброзичливій увазі; у співпраці; у повазі; у взаєморозумінні та співпереживанні.

з однолітками: потреба у враженнях; в активній діяльності; у визнанні й підтримці (додаток 6.2).

Педагогічне спілкування – це система органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин з допомогою комунікативних засобів. Воно є тривалим у часі, отож має враховувати особливості міжособистісного спілкування, стилі управління та комунікативної взаємодії, моделі та рівні спілкування.

Під педагогічним спілкуванням Н. Волкова розуміє систему соціально-психологічної взаємодії між педагогом та вихованцем, спрямовану на створення оптимальних соціально-психологічних умов спільної діяльності [22].

Педагогічне спілкування – складний, багатошаровий, безперервний, багатофункціональний процес. Воно є засобом («інструментом») самопрезентації педагога, виконання освітніх завдань, соціально-психологічного забезпечення освітнього процесу, організації взаємовідносин з дітьми, співпраці з колегами і батьками вихованців. Спілкування педагога з усіма учасниками освітнього процесу спрямоване на створення оптимальних умов для здійснення мети, завдань виховання і навчання дітей дошкільного віку.

За своїм змістом і сферою функціонування педагогічне спілкування може бути професійним і непрофесійним.

Професійне спілкування передбачає комунікативну взаємодію дошкільного педагога, спрямовану на встановлення сприятливого психологічного клімату; сприяє психологічній оптимізації діяльності та стосунків; забезпечує передавання дітям основ людської культури, допомагає у засвоєнні знань, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій.

Непрофесійне педагогічне спілкування породжує страх, невпевненість, відчуженість, негативне ставлення до вихователя, ігрової діяльності, навчання, спричинює зниження працездатності, загальної активності, формування необ'єктивної оцінки у вихованців, порушення динаміки мовлення, небажання думати і діяти самостійно. Зрештою, у дітей виникає стійке негативне ставлення до вихователя і закладу освіти загалом.

Основними принципами професійного педагогічного спілкування є:

- *гуманізм* («не нашкодь», «не перенось на інших свої помилки», «не принижуй гідності людини»);
- *оптимізм* («вихованцеві, колезі, батькам потрібні позитивні уявлення про себе і свої можливості»);
- *демократизм* («відмовся від авторитаризму у взаєминах»);
- *індивідуально-особистісний підхід* («спочатку вивчи, пізній особистість», «відмовся від репресивних методів впливу»);
- *послідовність* («не поспішай», «не забувай, що перед тобою людина») [74].

Засоби спілкування:

- *вербальна комунікація* – передавання інформації за допомогою мови (кожне слово – це знак) – найдосконаліша форма людського спілкування.
- *невербальна комунікація* – «мова почуттів» – жести, міміка, інтонація, паузи, манери, мовчання, погляд.

- *зовнішній вигляд* – джерело і засіб комунікації – вираз обличчя, зачіска, одяг, аксесуари.
- *елементи оцінних суджень про людину* – манери, за якими складається враження про вихованість, ставлення до інших, звички.

Функції педагогічного спілкування (додаток 6.3): контрольно-оцінювальна, конструктивна, організаційна, комунікативно-стимулювальна, інформаційно-навчальна, емоційно-коригувальна, співпереживання, самоствердження та ін. (рис. 12).

Педагогічне спілкування розглядають у двох аспектах. Перший – *комунікативна діяльність педагога з налагодження стосунків із дітьми*. Іншими словами, управління власним спілкуванням.

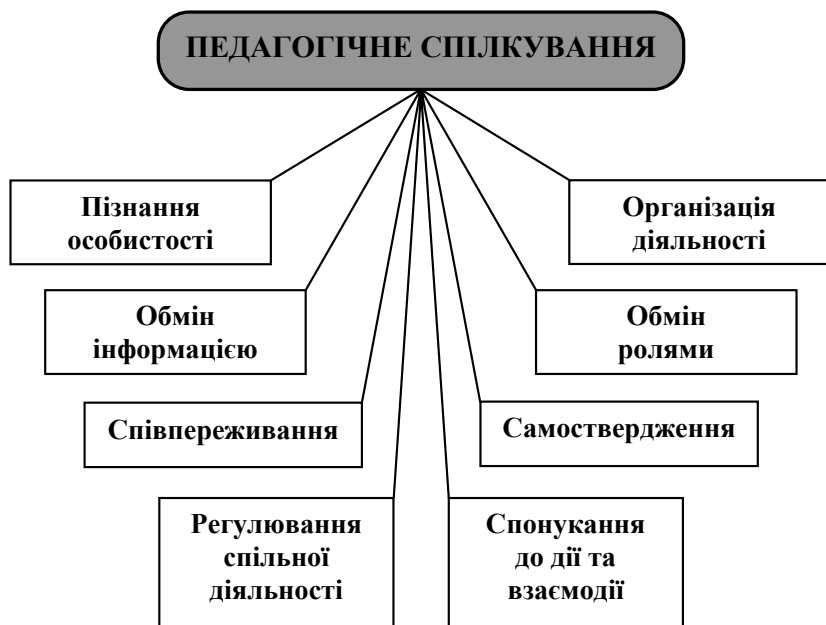

Рис. 12. Функції педагогічного спілкування

Другий – управління спілкуванням у дитячому колективі. Обидва аспекти взаємозв'язані [31, с. 20].

За статусом педагог та діти діють з різних позицій: вихователь організовує взаємодію, а дитина сприймає, залучається до неї. Для того, щоб вихованець став активним співучасником освітнього процесу, необхідно забезпечити *суб'єкт-суб'єктний характер* педагогічних стосунків.

Ознаками педагогічного спілкування на такому рівні є: особистісна орієнтація співрозмовників (здатність бачити і розуміти співрозмовника), рівність психологічних позицій співрозмовників (недопустиме домінування педагога у спілкуванні, визнання права дитини на власну думку, позицію), проникнення у світ почуттів і переживань, готовність прийняти точку зору співрозмовника (спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, поділяють почуття одне одного, співпереживають), нестандартні прийоми спілкування (відхід від суто рольової позиції вихователя).

Очевидно, що педагогічне спілкування вихователя закладу дошкільної освіти є колективною системою соціально-психологічної взаємодії.

Виокремлюють *лінії спілкування дошкільного педагога*: з окремими дітьми, через окремих дітей з групою загалом, з дитячим колективом загалом, через колектив з окремими дітьми. Педагог як активатор співпереживання заражає дітей проблемою, спільним пошуком, що, з іншого боку, впливає на нього самого. Особливе значення при цьому має взаєморозуміння між вихователем та дітьми, в якому важливу роль відіграє емоційна ідентифікація та емпатія.

Ставлення педагога до дітей:

1) *активно-позитивне* – педагог виявляє доброзичливість, співучасть, співпереживання, його вимогливість поєднана з зацікавленістю; таке ставлення сприяє зростанню довіри, прагненню до співпраці;

2) *пасивно-позитивне* – педагог вважає, що лише вимогливість та суто ділові стосунки можуть забезпечити успіх у навчанні; його взаємини з дітьми не відзначаються емоційною забарвленістю;

3) *негативне* – породжує недовіру, замкнутість вихованців [127].

Стратегія побудови особистісно орієнтованого спілкування залежить від того, яка роль у ньому відведена педагогові. Визначальною при цьому є орієнтація сучасної педагогіки на особистість дитини – *дитиноцентризм* – утвердження її як найвищої цінності й відповідне ставлення дорослого до неї. Досягнення мети неможливе без відповідної *виховної позиції* педагога. Суб'єкт-суб'єктний характер спілкування забезпечують завдяки таким основним виховним позиціям вихователя стосовно дитини, як *розуміння, визнання, прийняття* (І. Д. Бех).

Педагогічне спілкування має бути особистісно розвивальним, емоційно-комфортним і розв'язувати такі **завдання**:

- взаємообмін інформацією між вихователем і дітьми;
- взаєморозуміння, уміння дивитися на себе очима партнера;
- мобілізація резервів учасників спілкування, виявлення найсильніших і найяскравіших якостей дітей і вихователя;
- взаємодія і організація спільної діяльності;
- взаємне задоволення учасників спілкування;
- розумна, педагогічно доцільна самопрезентація особистості [120].

Розрізняють монологічну та діалогічну форми педагогічного спілкування.

Створити ситуацію діалогу – означає організувати діяльність дітей (навчання, гру, спілкування, працю), яка забезпечуватиме умови для:

- активної позиції дитини в пізнавальній діяльності, її переходу в самодіяльність;
- самовираження дошкільника, самореалізації і самоствердження;
- задоволення природної потреби малюка в міжособистісному спілкуванні з вихователем, іншими дітьми;
- сприймання педагогом і дітьми самих себе як особистостей, які мають однакові права (на повагу, власну думку) і намагаються досягти взаєморозуміння.

Діалог дає змогу повідомити інформацію як проблему, що містить відоме й невідоме, під час розв'язання якої дитина намагається разом з вихователем творити «своє» знання, а не просто механічно засвоювати «чуже».

Звертаючись до іншої людини, ми, зазвичай, несвідомо обираємо один із трьох станів нашого «Я»: позицію Батька, Дорослого чи Дитини. Незважаючи на те, що цей вибір здійснюємо мимовільно, спілкування у кожній із трьох позицій відбувається за певними правилами [117]. Назви позицій умовні й не пов'язані з віком людини. Ці ставлення особистості до співрозмовника можна стисло викласти так (табл. 2):

- позиція Батька – демонструє незалежність, впевненість, навіть агресивність, бажання перебрати всю відповідальність на себе;
- позиція Дорослого – засвідчує коректність і стриманість, уміння зважати на ситуацію, розуміти інтереси інших і розподіляти відповідальність між усіма;
- позиція Дитини – виявляє залежність, підпорядкованість, невпевненість, небажання брати відповідальність на себе [117].

Вміння спілкуватись – явище багатопланове, що характеризується такими компонентами:

- 1) *комунікабельність* – здатність відчувати задоволення від процесу комунікації, володіння комунікативними вміннями й навичками;

- 2) *соціальна спорідненість* – бажання знаходитись у суспільстві (колективі), серед інших людей;
- 3) *альтруїзм* – бажання приносити радість тим, з ким спілкуєшся.

Серед **якостей**, необхідних педагогу для ефективного спілкування, виокремлюють: *автентичність* (природність у стосунках), *відкритість* (готовність відкрити іншим свій внутрішній світ, щирість), *конкретність* (відмова від загальних міркувань, уміння говорити про свої конкретні переживання, думки, дії), *ініціативність* (схильність до діяльної позиції у стосунках із людьми); *доброзичливість* (здатність відчувати, виявляти уважність і симпатію, готовність підтримати інших) та ін. [117].

Таблиця 2

Характеристика позицій спілкування
(ставлення до співрозмовника)

Батько	Дорослий	Дитина
Вчить, спрямовує, оцінює, засуджує, схильний до нотацій, все знає, все розуміє, не має сумнівів, за все відповідає, від усіх вимагає, схильний до надмірної опіки	Тверезо міркує, ретельно зважує, логічно аналізує, вільний від забобонів, догм, стереотипів, не піддається настроям, коректний, стриманий	Нестримана, емоційна, протестуюча, творча, нелогічна, вільна від догм, імпульсивна, наївна, залежна

Педагогічна взаємодія є ефективною за умов реалізації всіх трьох сторін спілкування – *перцептивної* (увага, уява), *комунікативної* (переконування, навіювання), *інтерактивної* (стратегій взаємодії: суперництво, уникнення, пристосування, компроміс, співпраця) [117].

Усталена система способів та прийомів, які використовує педагог, у взаємодії характеризує його **стиль**. Він залежить від особистісних якостей (комунікативних можливостей, творчої

індивідуальності), комунікативної ситуації (характеру взаємовідносин з дітьми, особливостей дитячого колективу).

Способи керівництва дитячим колективом:

- **авторитарний** – стиль диктату; вихованця розглядають як пасивного виконавця; головні форми взаємодії: наказ, вказівка, інструкція, догана, висміювання;
- **ліберальний** – виявляється у невтручанні педагога, низькому рівні вимог, педагогу бракує стійкої педагогічної позиції; робота йде на самоплив, освітній процес некерований, результати низькі;
- **демократичний** – ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного, на довірі; в його основі – орієнтація на самоорганізацію, самоуправління особистості і колективу; основні засоби взаємодії: заохочення, порада, інформація, що розвиває в дітей самостійність [127].

Педагоги *демократичного стилю* мають високий рівень комунікативних умінь: використовують позитивні оцінки, пестливі форми звертань, пом'якшують негативну оцінку випереджувальною позитивною, добирають зменшувально-пестливі форми дитячих імен. Вихователі авторитарного стилю вдаються до випереджувальних негативних оцінок загального плану («Завжди ти не слухаєшся!», «Добра від вас не дочекаєшся!»), нетактовних висловлювань, злостивих форм звертання, стереотипних шаблонних оцінок [31].

Стиль спілкування залежить від стилю керівництва, який відображається у таких параметрах, як тон звертання (доброзичливий, байдужий, офіційний), форма звертання (наказ, вимога, порада, прохання), особливості використання системи заохочень та покарань.

За В. Кан-Каликом, виокремлюють *п'ять стилів педагогічного спілкування*:

1. *Спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю.* Головним є активно-позитивне ставлення до

дітей, любов до справи, співроздуми та співпереживання щодо сумісної діяльності. Немає протиставлення «ми» і «ви». Замість односторонніх впливів вихователя на дітей існує спільна творча діяльність.

2. *Спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні.* Базується на особистому позитивному сприйнятті дітьми вихователя, який виявляє приязнь, повагу до дітей. Такий стиль слугує загальним фоном та передумовою успішності взаємодії вихователя з групою (не переходячи до фамільярності). Товарицькість повинна бути педагогічно доцільною, не суперечити загальній системі взаємодії педагога з дітьми.
3. *Спілкування-дистанція.* Обмежується формальними взаєминами. Навіть позитивне ставлення педагога до дітей не дає йому змоги уникнути авторитарності, що знижує загальний творчий рівень спільної з дітьми роботи. Такий стиль може позитивно впливати на зовнішні показники дисципліни, організованості дітей, проте може спричинити особистісні зміни – конформізм, фрустрацію, неадекватність самооцінки, зниження рівня домагань. Певна дистанція між педагогом та вихованцем необхідна, проте вона не може бути головним критерієм у стосунках.
4. *Спілкування-залякування.* Поеднує в собі негативне ставлення до дітей і авторитарність в організації діяльності. Виявляється у невмінні організувати спілкування на основі спільної діяльності. Така форма спілкування ілюструє, як не слід діяти.
5. *Спілкування-загравання.* Поеднує в собі позитивно-ліберальне ставлення до дітей. Педагог прагне завоювати авторитет, хоче подобатися дітям, однак не намагається відшукати доцільних способів організації взаємодії, не гребує дешевими прийомами. Це задовольняє често-

любовство незрілого педагога, проте справжньої користі йому та дітям не приносить.

Стилі спілкування-залякування та спілкування-загравання є свідченням професійної недосконалості педагога, а спілкування-дистанція певною мірою може бути перехідним етапом до спілкування-залякування.

Моделі педагогічного спілкування [96, с. 84–85].

1. Диктаторська модель («Монблан») – гірська вершина. Педагог підноситься над групою, «відірваний» від дітей, мало цікавиться їхніми інтересами та взаєминами з ними, витає в світі знань, науки. Спілкування зводиться до інформування, що зумовлює пасивність, безініціативність.
2. Неконтактна модель («Китайська стіна»). Між педагогом і вихованцями існує дистанція. Під час спілкування педагог постійно підкреслює свою перевагу над дітьми, офіційний статус. Поблажливо-протекційне ставлення до дітей заважає організувати взаємодію.
3. Модель негнучкого реагування («Робот»). Характеризує поведінку педагога, який цілеспрямовано й послідовно діє на підставі певної програми, інструкції, незважаючи на обставини, що потребують змін у спілкуванні. Він ніби робить усе правильно, проте не враховує, що педагогічна дійсність змінюється. Реальна і спланована лінії не перетинаються, рівень взаємодії низький.
4. Модель вибіркового реагування («Локатор»). Переважає вибірковість педагога в організації взаємовідносин з дітьми, орієнтація на групі дітей (сильних чи слабких), залишаючи без уваги інших. Це руйнує цілісну й безперервну систему педагогічного спілкування.
5. Авторитарна модель («Я сам»). У процесі взаємодії вихователь чує тільки себе. Він постає як головна дійова особа, нерідко гальмуючи ініціативу малюків. Поглинений

своїми думками, ідеями, педагогічними завданнями, не відчуває партнера взаємодії. Втрачається зворотний зв'язок.

6. Гіперрефлексивна модель («Гамлет»). Педагога хвилює не зміст спілкування, а те, як він виглядає, як його сприймають (йому властиві постійні сумніви: чи правильно його зрозуміють, чи адекватно відреагують на його зауваження, чи правильно тлумачать, чи не ображаються тощо). Це породжує неврози, неадекватні вчинки та реакції.
7. Гіпорефлексивна модель («Глухар», «Тетерук»). Педагог зосереджений на собі, головний, а іноді й єдиний ініціатор освітнього процесу, заперечує всі інші форми ініціативи. Мова монотонна, чує лише себе. Суб'єкти взаємодії ізольовані. Вихователь не реагує на дитину, не усвідомлює її переживань та потреб. За таких умов знижується ініціатива, активність, не формується мотиваційна сфера навчання.
8. Модель активної взаємодії («Друг», «Союз»). Переважають дружні стосунки, діалог, емоційно-позитивний стиль стосунків. Іноді у спілкуванні може спричинити для вихователя втрату ділового контакту.

Дошкільний педагог повинен володіти гнучкістю переходу від одного стилю до іншого, враховуючи конкретну ситуацію спілкування (з дітьми, їхніми батьками, колегами).

Індивідуальний стиль педагогічного спілкування – цілісна система операцій педагогічного спілкування, що забезпечує ефективну взаємодію педагога з вихованцями і визначається цілями, завданнями освітньої діяльності і властивостями різних рівнів індивідуальності педагога.

Допомагає вибудовувати відносини з дітьми, батьками та колегами образ педагога, його імідж. Формування особистої чарівності супроводжується величезною роботою над собою,

що приносить хороші результати: формує позитивні установки, робить спілкування приємним і комфортним.

Система формування індивідуального стилю спілкування:

1. Вивчення своїх особливостей.
2. Визначення недоліків у особистісному спілкуванні (подолання сором'язливості, негативних напарувань).
3. Оволодіння елементами педагогічного спілкування на основі власних індивідуальних особливостей.
4. Оволодіння технологією педагогічного спілкування відповідно до стилю спілкування, що склався.
5. Реальна практична освітня діяльність, спілкування з дітьми, досвід, закріплення індивідуального стилю спілкування.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:
  - Спілкування з дітьми – найважливіша функція вихователя.
  - Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки партнерства.
  - Діалогізація педагогічного спілкування в умовах ЗДО.
  - Особливості професійно-педагогічного спілкування на основі захопленості спільною діяльністю.
2. Підготувати групову демонстрацію трьох стилів спілкування (демократичного, ліберального, авторитарного) як фрагмента взаємодії між вихователем і дитиною.
3. Написати міні-твір на тему: «Ідеал комунікабельної людини». Обов'язково зазначити, чого можна у неї навчитись, що можна у неї запозичити.

4. Поміркуйте:

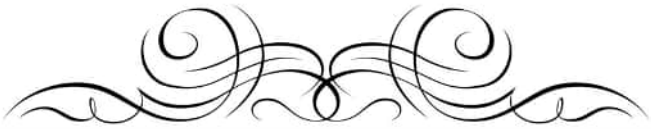

Три варіанти реакції вихователя на відповідь вихованця:

- правильно, сідай.
- правильно, сідай, Іванов.
- правильно, молодець, сідай, Володя.

Проаналізуйте відмінності у висловленнях. Охарактеризуйте ставлення педагога до вихованця.

5. Пояснити твердження: «Найпрекрасніша філософія, найреальніша і безпосередня виникає у спілкуванні. Вона йде від серця до серця».

Тема ТЕХНОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

-
-
1. *Структура педагогічного спілкування.*
  2. *Творчий задум заняття.*
  3. *Культура спілкування вихователя.*
  4. *Бар'єри спілкування.*
- Самостійне опрацювання*
5. *Правила педагогічного спілкування.*
  6. *Шляхи оптимізації педагогічного спілкування.*
-
-

Література

Основна

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посібник. – Київ : Академія, 2006. – 256 с.
2. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
3. Кобрій О. М. Основи педагогіки : навч. посібник. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2008. – 263 с.

4. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.
5. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

Додаткова

1. Етика ділового спілкування : навч. посібник / За ред. Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. – Київ : Центр учбової літератури, 2007 – 344 с.
2. Кан-Калик В. Вчителю про педагогічне спілкування: книга для вчителя. – Москва : Просвещение, 1987. – 136 с.
3. Ковальчук Л. О. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2007. – 608 с.
4. Мороз О. Г., Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності. – Київ : Знання, 1992. – 110 с.
5. Педагогічна майстерність : хрестоматія / Упоряд. І. А. Зязюн. – Київ : б. в., 2008 – 462 с.
6. Пивовар М. Технологія створення проблемної ситуації на уроці в умовах інтерактивного навчання // Педагогічні технології: Теорія та практика. – 2006. – С. 72–77.
7. Смолінська О. Є. Комунікативні процеси у навчанні. – Львів : Сполом, 2014. – 248 с.
8. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної майстерності : навч. посібник [для студентів вищих педагогічних закладів освіти]. – 2-ге вид. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2003. – 136 с.

Теоретичні відомості

Ідеї педагогіки співпраці та організації педагогічної взаємодії на гуманній особистісно-орієнтованій основі є альтернативою авторитарному вихованню. Така педагогічна взаємодія відносно вільна, передбачає елементи самодіяльності дитини, має на меті розвиток особистісного потенціалу, пізнавальної активності, здатності брати на себе ініціативу, приймати самостійні рішення та передбачає побудову освітнього процесу на діалогічній взаємодії, що дає змогу самовиразитись кожному із партнерів спілкування. Дитину розглядають як рівноправного партнера із правом на власну думку.

Важливою особливістю конструювання педагогічного спілкування є *активна позиція дітей* як суб'єктів. Вихователь коригує діяльність дошкільників на принципах *самодіяльності* і *самоорганізації*. При цьому використовують ігрові ситуації, пошукові та проблемні завдання, евристичні бесіди та ін. Діяльність дітей доцільно організовувати на різних рівнях пізнавальної активності, що передбачає постійне вивчення дошкільним педагогом їхніх можливостей і здібностей, інтересів, причин помилок і утруднень. Вихователь забезпечує умови для реалізації дитини як *індивідуальності*, формування в неї уявлень про себе як про *особистість*, що передбачає діалогічність взаємодії. Залучення до різноманітних видів діяльності спонукає дитину до ведення внутрішнього діалогу, дає змогу кожному відчувати успіх, а в разі невдачі – зрозуміти її причини, формує позитивну перспективу пізнавальної діяльності.

Структура педагогічного спілкування відповідає загальній логіці освітньої діяльності, яка передбачає певні стадії: задум, здійснення задуму, аналіз та оцінку.

Етапи спілкування:

- *Прогностичний* – моделювання педагогом майбутнього спілкування.
- *Початковий* («комунікативна атака») – завоювання уваги, ініціативи, встановлення емоційного і ділового контакту у педагогічній взаємодії.
- *Керування спілкуванням* – свідома і цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до мети.
- *Аналіз та оцінка взаємодії* – самокоригування, що передбачає співвіднесення мети, засобів, результатів взаємодії, а також моделювання подальшого спілкування.

На кожному етапі педагогові необхідно дотримуватися певних правил, які оптимізують взаємодію:

- **формування почуття «ми»**, демонстрація спільності поглядів, що усуває соціальні бар'єри, протиставлення та об'єднує задля досягнення спільної мети;
- **встановлення особистісного контакту**, щоб кожна дитина (співрозмовник) відчувала звернення саме до неї. Це реалізують і мовними засобами (найчастіше називаємо людину на ім'я, повторюємо вдало висловлене нею міркування), і невербально (візуальний контакт);
- **демонстрація власного ставлення**, що виявляється в тому, як ми посміхаємося (відкрито, невимушено чи скептично), з якою інтонацією говоримо (дружно, сухо, тиснучи на дитину), як експресивно забарвлені наші рухи (спокійні, стримані чи зневажливі, нервові), яку обрали дистанцію (довіри чи конфронтації);
- **показ яскравих цілей спільної діяльності** – накреслення спільного «ми» у майбутньому, що демонструє зацікавленість у співрозмовникові, міцність єдності;
- **передача педагогом розуміння внутрішнього стану дітей** – «зчитування» настрою співрозмовника, що сигналізує про зацікавленість у взаємодії, взаєморозумінні;

- **постійний вияв інтересу до дітей** – означає слухати вихованців, ставити питання і дорожити їхньою думкою, співпереживати, наголошувати на позитивному, говорити компліменти, тобто робити все, що підтримує позитивні наміри дитини;
- **створення ситуацій успіху** для сприятливого психологічного тла взаємодії, яке супроводжується радістю від успіху, постійним підкресленням потенційних можливостей, індивідуальної значущості кожного, зняттям страху перед помилкою, наданням допомоги [117].

Визначають *два аспекти педагогічної праці*: перший пов'язаний з процесом підготовки педагога до творчості, а другий – творчість у процесі безпосередньої взаємодії. Вихователь не може діяти за стандартом, розв'язуючи педагогічні ситуації. Він постійно шукає нові творчі виходи та розв'язки. **Творчість у спілкуванні** виявляється в мистецтві дії на партнері комунікації та вмінні взаємодіяти разом з ним.

Задум педагогічної взаємодії трансформується в розробку детального плану. Серйозний підхід до цього питання дає змогу виробити загальну позитивну установку на заняття як діалог, подолати психологічні бар'єри, набутти впевненості. Отож у спілкуванні значну увагу надають суб'єктивним передумовам: *установці, сприйманню, настрою, взаєморозумінню*.

Техніка налаштування на майбутню педагогічну взаємодію:

- а) мобілізація волі, уваги, відключення від сторонніх подразників;
- б) пошук у собі і в матеріалі заняття емоційного підживлення – «манків»;
- в) створення оптимістичного настрою, установки на успіх;
- г) гальмування страху, роздратованості, втоми.

Творчий задум заняття передбачає розробку таких елементів:

1. *Визначення теми* навчального діалогу з дітьми. Потребує попереднього рефлексивного аналізу змісту матеріалу

з метою пристосування його до потреб, можливостей дошкільників та власної творчої індивідуальності.

2. *Визначення мети.* Передбачає не тільки засвоєння програмного матеріалу, а й перспективи особистісного розвитку дитини – збагачення інтелекту, розвитку емоційно-вольової сфери, моральних установок, формування світогляду, досвіду творчої діяльності та ін.
3. *Визначення надзавдання діяльності вихователя,* зорієнтованого на те, щоб спонукати дітей до активної самостійної діяльності.
4. *Визначення оптимальної дидактичної моделі.* Вибір такої педагогічної технології, таких засобів, форм і методів, які забезпечуватимуть можливість найповнішого вираження особистісного потенціалу дитини.
5. *Комунікативне забезпечення заняття.* Вибір оптимальної комунікативної поведінки, моделі спілкування, визначення бажаного тону, психологічної атмосфери.

Комунікативна культура – це система якостей, властивостей, рис і вмінь особистості, що забезпечують високу результативність у спілкуванні. Складається з двох груп характеристик: *загальнолюдських* та *особистісно-професійних*.

Високий рівень комунікативної культури визначається наявністю у суб'єкта спілкування низки особистих якостей:

- **емпатія** – уміння бачити очима інших, розуміти так само як вони;
- **доброзичливість** – пошана, симпатія, уміння розуміти людей, не схвалюючи їхніх вчинків;
- **автентичність** – здатність бути самим собою в контактах з іншими;
- **ініціативність** – здатність йти вперед, встановлювати контакти, готовність братися за будь-які справи у ситуації, що потребує активного втручання, а не чекати, коли почнуть діяти інші;

- **ухвалення відчуття** – уміння виражати свої відчуття і готовність приймати емоційну експресію з боку інших.

Виокремлюють *ознаки професіоналізму спілкування педагога*: багатогранність, поліфункціональність, зорієнтованість на особистість дитини. Успішність спілкування передбачає високу комунікативну культуру і витривалість дошкільного педагога, зокрема: вихованість, уміння володіти собою, ввічливість, гуманність, почуття міри, гідність, інтелігентність (додаток 7.1).

Термін «культура педагогічного спілкування» має різні тлумачення у сучасній науці. У широкому розумінні його розглядають як *уміння педагога взаємодіяти*, а у вузькому – як складову його організаційної діяльності та *мовленнєвої поведінки* (рис. 13).

Етикет спілкування за одних умов передбачає зниження, а за інших – піднесення стилю мовлення, порівняно з нейтральним, загальнозживаним.

Неофіційність спілкування припускає вживання невимуслено-розмовних виразів: «Бувай!»; «Бозна-що!»; «Як життя?» тощо.

Офіційне спілкування вимагає стилістично піднесених, синтаксично повних мовних структур, що наголошують на дотриманні протоколу, демонструють підвищену ввічливість: «Дозвольте подякувати Вам!», «Радий Вас привітати!» тощо.

Складовою культури спілкування педагога є професійна мораль. Вихователь, який поважає себе і свою професію, неодмінно поважає і своїх вихованців, бачить у кожному з них «маленьку людину» з її неповторними особливостями, отож шукає найгуманніший спосіб впливу.

Прийоми підвищення ефективності спілкування: «власне ім'я», «дзеркало відносин», «золоті слова», «терплячий слухач», «особисте життя» та ін.

Вимоги до культури педагогічного спілкування:

- виправдовувати довіру держави, суспільства;
- дотримуватися педагогічної етики;

Рис. 13. Компоненти культури спілкування педагога

- поважати людей;
- бути готовим до діалогу за будь-яких обставин;
- розвивати фізичну й духовну витривалість, загальну культуру спілкування.

Педагог повинен дотримуватись певних правил під час педагогічного спілкування: уникати суперечок, дотримуватися дружнього тону, давати змогу малюкові висловлювати власну думку, дивитися на речі очима співрозмовника, щоб зрозуміти

його, використовувати різні види спілкування, враховувати психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом, постійно аналізувати свої вчинки та дії, не принижувати людську гідність, враховувати стать дитини, долати негативні установки, не зловживати своїми перевагами, враховувати соціально-психологічне зростання дитини, висловлювати схвалення і заохочення, не порівнювати одну дитину з іншою тощо.

Правила спілкування:

- 1) єдність слова і справи;
- 2) вимогливість до себе та інших;
- 3) зібраність у справах, вчинках, словах;
- 4) чесність, обов'язок, педагогічна і громадська відповідальність;
- 5) увага, чуйність, терпіння, наполегливість;
- 6) самоаналіз ефективності педагогічного впливу;
- 7) самокритичність, вміння виправляти власні помилки;
- 8) педагогічний оптимізм, відвага в педагогічній творчості, мудра влада над вихованцями (додаток 7.2).

Механізм налагодження нормальних відносин полягає у запобіганні конфліктним ситуаціям завдяки правильній психологічній тактиці у спілкуванні.

Психологи рекомендують використовувати конструкцію «**Я-повідомлення**», складовими якої є [31, с. 56–57]:

- безоцінний опис поведінки дитини чи ситуації, яка спровокувала роздратування;
- вказівка на те, як саме така поведінка заважає дорослому;
- називання причин та характеристика почуттів, які переживає у цій ситуації дорослий («Я відчуваю таке роздратування, коли ти говориш, що...»)

Використовуючи «Я-повідомлення» для спілкування як з дітьми, так і з дорослими, акцентуємо увагу на тому, як на наші почуття впливає поведінка іншої людини, водночас не звинувачуємо адресата в цьому: «Я змушена приборати за

тобою іграшки, проте мені не подобається те, що я виконую твій обов'язок» (додаток 7.3). Я-повідомлення – це спосіб самовираження, усвідомлення власних почуттів, які виникають у ситуаціях напруги, й називання їх, усвідомлення власної відповідальності за розв'язання проблеми.

Список неефективних повідомлень:

- знищення, приниження, негативна характеристика особистості дитини;
- засудження, докори;
- сарказм, непрямий вираз осуду;
- «удар нижче пояса»;
- наказ, готове рішення;
- вираження «вторинних почуттів»;
- обзивання, приклеювання ярликів.

Сприймання мовлення, комунікації, розуміння тих чи інших слів пов'язують із загальною системою сприймання дитини. Для різних дітей різною є типова пізнавальна позиція: для *візуала* – спостерігати, уявляти; для *аудіала* – слухати, говорити, обговорювати; для *кінестетика* – діяти, переживати [19].

Дитина-візуал під час сприймання інформації більше покладається на зорові відчуття. Вона швидко запам'ятовує колір, форму, розмір. Діти-візуали люблять ліпити, малювати, вирізати, складати пазли. Їхня діяльність ґрунтується на взаємодії очей і рук.

Дитина-аудіал пізнає довкілля через звуки, отож раніше за інших починає говорити, має значний словниковий запас. Такі діти люблять слухати музику, казки, спілкуватися – обговорювати, доводити. Вони комунікабельні, вигадують різні казки, ігри, вміють переконувати, вмовляти; можуть трохи відставати від ровесників щодо розвитку навичок, пов'язаних зі зоровим і моторним сприйманням, у вмінні вправно залазити на гірку, швидко й довго бігати.

Дитина-кінестетик пізнає світ за допомогою дотиків та рухів. У неї гарно розвинена моторика, вона багато рухається, зазвичай рано починає ходити. Такі діти люблять активні ігри, пов'язані зі стрибками, бігом, боротьбою. Дитина-кінестетик любить усього торкатися, все обмацувати; для неї особливо важливими є тактильні відчуття (додаток 7.4).

Зазвичай увага малюка залежить від того, наскільки його система сприймання збігається із системою дорослого. Люди з візуальною моделлю сприймання легко розуміють одні слова, зі слуховою і кінестичною – інші. Краще добирати і використовувати слова, яким надає перевагу співрозмовник [31].

У досягненні високого рівня культури спілкування важливе значення має *добророзчливе ставлення* до дітей. Доброта, чуйність у поєднанні з волею є необхідною умовою роботи вихователя дошкільного закладу. При цьому *вимогливість, вольовий вплив* ефективні тоді, коли педагог сам є людиною дисциплінованою і ставить до себе високі вимоги. Будь-які прояви неохайності, недисциплінованості діти завжди помічають і наслідують у поведінці.

Бар'єри педагогічного спілкування – перешкоди, що спричиняють опір впливові співрозмовника:

- *психологічний бар'єр* виявляється як негативна установка, сформована на підставі попереднього досвіду (неспівпадання установок, страх перед аудиторією, відсутність контакту, звуження функцій спілкування, негативна установка на аудиторію, минулий негативний досвід, страх перед педагогічними помилками, наслідування);
- *соціальний бар'єр* зумовлений переважанням рольової позиції вихователя в системі педагогічної взаємодії;
- *фізичний бар'єр* пов'язаний з організацією фізичного простору під час взаємодії;
- *смысловий бар'єр* пов'язаний з неадаптованим до рівня сприйняття дітей мовленням вихователя, яке занадто

насичене незрозумілими словами, науковими термінами, які він використовує без коментарів;

- *естетичний бар'єр* зумовлений неприйняттям співрозмовником зовнішнього вигляду, особливостей міміки;
- *емоційний бар'єр* з'являється за невідповідності настрою, негативних емоцій, що деформують сприймання.

Ускладнюють спілкування також погрози, накази, негативна критика, образи, образливі порівняння, прізвиська, репліки-пастки, натяки без розкриття важливої інформації, допит, упереджений діагноз мотивів поведінки, несвоечасні поради, апеляція до обов'язків або натяки без розкриття важливої інформації; допит; похвала з «пасткою» («Ти ж розумна людина, як можна таке робити?»); несвоечасні поради; відмова від обговорення питання; зміна теми; змагання; заспокоєння запереченням.

Оволодіння практичним досвідом взаємодії, культурою спілкування не обмежується лише педагогічною діяльністю у закладі освіти. Вихователь – завжди громадянин, відчуває потреби свого народу, бере участь у суспільному житті, у творенні національної культури. У цьому сенсі важливе значення має участь у громадських, зокрема, громадсько-педагогічних організаціях, спілках вихователів тощо.

До чинників підтримки та вдосконалення культури спілкування та високого професійного рівня дошкільного педагога належать: ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, науково-дослідницька робота, читання педагогічної преси, телебачення, Інтернет, методичні об'єднання, науково-дослідні методичні центри, практичний досвід, спостереження, спеціальні вправи, постійне спілкування, громадська активність, самоосвіта, розвиток педагогічних, комунікативних, ораторських здібностей, вдосконалення загальної культури, методична робота в ЗДО.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:

- Вплив стилю спілкування дошкільного педагога на формування позитивного ставлення дітей до навчання.
- Творчість вихователя в організації професійно-педагогічного спілкування.

2. Написати правила спілкування з дітьми / батьками / педагогічними працівниками.

3. Пригадати зі свого шкільного життя 3–4 педагогічні ситуації. Запропонуйте їх своїм товаришам. Після колективного аналізу пропонує Вами ситуацій розкажіть: як вчинили б Ви у кожному конкретному випадку; як насправді розгортались події?

4. Змодельовати 3–5 педагогічних ситуацій і перетворити їх на педагогічні завдання. Запропонувати шляхи розв'язання кожного з них.

5. Розв'язати педагогічні завдання:

1. На занятті з художньої праці в старшій групі всі діти наполегливо працюють. Лише Ігор демонстративно займається сторонніми справами. На зауваження вихователя не реагує, відповідає, що йому не подобається робити те, що й діти.

2. Олексій любить відповідати на заняттях. Його відповіді, зазвичай, вірні та повні. Його рука завжди піднята і він готовий відповідати. Але Олексій дуже сердиться, викрикує, якщо вихователь запитує інших дітей. Крім цього, він вголос насміхається над дітьми, які допускають помилки.

3. На занятті Ірина уважно слухає, намагається виконувати завдання, але не піднімає руку. Коли вихователька запитує її, то дівчинка відповідає несміливо і нечітко.

Тема 8 ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ДОШКІЛЬНОГО ПЕДАГОГА

1. *Моральна свідомість особистості дошкільного педагога.*
2. *Принципи педагогічної моралі.*
3. *Культура поведінки вихователя.*
4. *Педагогічний такт, його принципи. Тактовність. Самостійне опрацювання*
5. *Етика взаємин вихователя з учасниками освітнього процесу.*
6. *Мережевий етикет.*

Література

Основна

1. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посібник. – Львів : Норма, 2005. – 343 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посібник. – Київ : Академія, 2006. – 256 с.
3. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.

4. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.
5. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

Додаткова

1. Библик С. Нетикет, або мережевий етикет // Культура слова. – 2015. – Вип. 82. – С. 125–128.
2. Білик Е. Сучасна енциклопедія етикету: 1000 правил і корисних порад. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2005. – 384 с.
3. Етика ділового спілкування : навч. посібник / За ред. Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. – Київ : Центр учбової літератури, 2007 – 344 с.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : навч.-метод. посібник. – Київ : Вид-во МАУП, 2000. – 312 с.
5. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя / В. Кан-Калик. – Москва : Просвещение, 1987. – 190 с.
6. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 1993. – 318 с.
7. Мороз О. Г., Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності. – Київ : Знання, 1992. – 110 с.
8. Педагогічна майстерність : хрестоматія / Упоряд. І. А. Зязюн. – Київ : б. в., 2008. – 462 с.
9. Я вчуся бути вихователем : професійні поради / Упоряд. Т. Вороніна. – Київ : Шкільний світ, 2010. – 128 с.

Теоретичні відомості

На сучасного педагога як організатора виховання молодого покоління покладено велику особисту відповідальність. Особливо актуальною і значущою є його місія в умовах нової реальності, глобальних загроз, віртуальної культури. Зміни механізмів регулювання поведінки людини у суспільстві, знецінення моральних цінностей та заповнення їх неправильними ідеями потребують перегляду традиційних етичних теорій.

До педагогічної діяльності застосовують усі моральні поняття, однак окремі відображають такі риси педагогічних поглядів, котрі виокремлюють педагогічну етику у самостійний розділ науки. Серед цих категорій – *професійний педагогічний обов'язок, педагогічна справедливість, педагогічна честь і педагогічний авторитет*.

Професійний педагогічний обов'язок – одна з найважливіших категорій педагогічної етики. Педагогічна справедливість є мірилом об'єктивності педагога. Професійна честь у педагогіці – поняття, що виражає не тільки усвідомлення свого значення, а й суспільне визнання, суспільна повага до моральних заслуг і якостей. Педагогічний авторитет – моральний статус вихователя у колективі дітей, батьків, колег. Це своєрідна форма дисципліни, за допомогою якої авторитетний і шанований педагог регулює поведінку вихованців, впливає на їхні переконання. Педагогічний авторитет залежить від морально-етичної і психолого-педагогічної підготовки. Його рівень визначається глибиною знань, ерудицією, майстерністю, відношенням до роботи тощо.

Майстерність жити з людьми - справа нелегка і водночас необхідна: тут важливими є знання не лише принципів і норм гуманістичних відносин, правильна оцінка людей і обставин, а й уміння чинити відповідно до цих знань і принципів (додаток 8.1).

Педагогічна мораль є різновидом уселюдської та водночас професійної моралі. Вчення про неї – **педагогічна етика**, в якій формулюються принципи, норми відносин і поведінки педагога в межах його професійної діяльності. До змістових структурних компонентів педагогічної **етики** належать *моральна свідомість, моральна діяльність і моральні відносини* [122].

Моральна свідомість особистості педагога – ідеальне віддзеркалення і регулювання моральних відносин у сфері педагогічної діяльності, що визначається значущістю почуття любові до дітей, розумінням цінності конкретної особистості. Її структуру розглядають на двох рівнях: *раціонально-теоретичному і чуттєвому (морально-психологічному)*.

Основними структурними елементами моральної свідомості педагога на *раціонально-теоретичному рівні* є етичні знання, ідеали, погляди, переконання, норми, принципи, категорії та ін.

Етичні знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу віддзеркалення моральної дійсності, яка характеризується усвідомленням їхньої істинності.

Моральний ідеал – уявлення про найвищу моральну досконалість, яка як взірець, норма, найвища мета визначає певний спосіб і характер дії людини.

Переконання – внутрішня основа розуму, моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, на світогляді.

Моральні принципи:

- *педагогічного гуманізму*. Основний для педагогічної моралі. Гуманізм передбачає віру в людину та її можливості;
- *педагогічного оптимізму*. Оптимізм – світовідчуття, просякнуте життєрадісністю, вірою в майбутнє, в успіх, схильність у всьому бачити добре, світле. Ґрунтується на джерелах радості, є невід’ємною і незаперечною цінністю та потребою освітнього процесу;

- *колективізму*. Внутрішній світ особистості малюка, з одного боку, автономний, а з іншого – залежить від соціального середовища, моральних взаємин, духу дитячої групи;
- *громадянськості й патріотизму*. Громадянськість дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною.

Пізнання моральних і аморальних явищ педагогічної дійсності здійснюється за допомогою таких *категорій етики*, як добро і зло, справедливість і несправедливість, честь і гідність, обов'язок і відповідальність тощо. Категорії етики віддзеркалюють головне, сутнісне у становленні, функціонуванні та розвитку моралі.

Важливими компонентами моральної свідомості *на чуттєвому рівні* є почуття любові, відповідальності, суспільного переживання, моральні мотиви та ціннісні орієнтації.

Моральна свідомість визначається значущістю почуття любові до дітей, яке характеризується вищою духовною напрутою і ґрунтується на відкритті максимальної цінності конкретної людини. **Любов** – фундамент виховання, на якому утворюються надійні взаємовідносини. Вихователь повинен турбуватися про виявлення в собі цих почуттів, бути терплячим, доброзичливим, небайдужим. Адже він не лише приклад для наслідування, а й джерело пробудження серця вихованця. Через любов розкриваються смислові та моральні аспекти досконалого типу взаємодії, вміння співіснувати один з одним, миритися з розбіжностями у поглядах, орієнтаціях, стилі життя.

Любов до дітей є граничним принципом, абсолютним масштабом довіри, взаємності, відкритості, поваги, справедливості, шляхетності. Йдеться про безумовне прийняття дитини з усіма її перевагами та недоліками, визнання її права бути такою, якою вона є, а не тією, якою педагог хотів би її бачити на цей момент, розуміння, співпереживання, жаль і співчуття, бажання допомогти дитині в її розвитку [74].

Найважчим прорахунком у педагогічній взаємодії вважають підозру, сумнів. Вони завдають шкоди, коли на це є підстави, і навпаки – коли їх немає. Антивіра утверджує в людині антисумління, підводить до думки, що каятися немає сенсу. Тоді як *віра в добро* зміцнює та активізує сумління дитини, спонукає її засуджувати власний вчинок. Так само й надмірні, набридливі застороги, що виявляють недовіру, неповагу можуть, зрештою, підштовхнути дитину до поганого вчинку.

Ще одним важливим елементом чуттєвого рівня структури моральної свідомості педагога є *моральні мотиви*, які виражають зацікавленість певною дією. Виокремлюють зовнішню (нагороди, покарання) та внутрішню (потреби, бажання досягти успіху, мрії та плани на майбутнє, а також цілі й ідеали) мотивації.

Моральні потреби виражають добровільне і некорисливе прагнення творити добро, стверджувати справедливість, викорінювати зло. Це потреба педагога у спілкуванні з дітьми, співпереживанні, співучасті у їхніх справах.

Ціннісні орієнтації як складові моральної свідомості вихователя диференціюють на продуктивні (вільні, активні, творчі) і непродуктивні (авторитарні, корисливі).

Педагог має бути для вихованця взірцем у всьому. *Особистий приклад* – могутній фактор виховного впливу. Адже діти копіюють педагога, наслідують його в усьому, переймають уявлення про цінності, переконання, філософію життя. На цій основі у них формуються моральні знання, почуття, певна модель поведінки, утверджуються принципи загальнолюдської моралі (правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності) та інших добродійностей. Істотне значення мають його вміння поводити себе з гідністю, бути завжди бадьорим і життєрадісним, дисциплінованим, внутрішньо зібраним і підтягнутим, стриманим, чемним, привітним. На прикладі поведінки дитина вчиться проявляти прив'язаність, виражати

добррозичливість, виконувати прохання, повторювати дії. Діти здивляються у дорослих, сприймають, аналізують і оцінюють їхні моральні якості та вчинки, а також реалізують у взаєминах ставлення до людей і цим утверджують її.

В організації та управлінні педагогічною взаємодією важливими є такі **моральні якості педагога**: гуманність, людяність, доброта, терпеливість, толерантність, щедрість, порядність, милосердя, слідування моральним ідеалам, совісність, чесність, відповідальність, справедливість, гідність, правдивість, чуйність, доброзичливість, інтелігентність, обов'язковість, об'єктивність, оптимізм, емоційна врівноваженість, ввічливість, почуття міри, потреба у спілкуванні, інтерес до життя вихованців, самокритичність, скромність, достоїнність, патріотизм, релігійність, принциповість, емоційна культура та інші.

Педагогічне спілкування передбачає душевну налаштованість на вихованця, рівновагу, моральну готовність до взаємодії, що виявляється у доброзичливому, уважному ставленні, характеризує тактовність, делікатність, стриманість, ввічливість. Його моральними вимірами є любов, толерантність, повага і співчуття, що визначають рівень освіченості, вихованості, ступінь досконалості, культуру педагога (додаток 8.2).

Толерантність (від латин. *tolero* – «несу», «витримую», «терплю») означає сприймати іншого таким, яким він є; виявляється через моральні характеристики: поблажливість, доброзичливість, уміння не засуджувати інших, терпимість до відмінностей іншого, здатність співпереживати, уміння слухати та ін. *Толерантність* зводиться до «терпіння» вихованця (визнання його права на самобутнє існування), *повага* передбачає визнання окремішності (іншості) як самодостатньої цінності, а *милосердя*, не відкидаючи співчуття, ґрунтується на діяльній прихильності, вільному даруванні можливостей буття й самореалізації.

Моральна культура особистості – це засвоєння нею моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на

рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки.

В Україні здавна ставили надзвичайно високі вимоги до морального ставлення людини **до себе** – порядність, чесність, совісність, правдивість, справедливість, працелюбність, гідність, честь, дотримання слова, вірність (громадянська, товариська і подружня); **до інших людей** – повага до старших, свого родо-воду, тактовність, толерантність, ствердження гуманних стосунків, гостинність; **до праці** – повага, любов до вільної праці, чесна праця, шана праці, побожне ставлення до хліба, відданість батьківській землі. Ці ідеї, ідеали, погляди, норми поведінки, збагачені тисячолітнім досвідом мудрості народу, несуть могутній моральний потенціал, який слугує успішному засвоєнню загальнолюдських цінностей вихованцями.

Загальнолюдськими моральними нормами, правилами і спеціальними нормативами регулюють стосунки між педагогами в колективі. Парадоксально, але між людьми, обов'язком яких є виховання дітей і молодих людей, часто виникають непорозуміння, суперечності, конфлікти. Причиною суперечностей у педагогічному колективі є наявність у його складі людей різних за фахом, віком, статтю, світоглядом, темпераментом, характерами, смаками й уподобаннями. Нерідко зарозумілість вивищується над професіоналізмом педагогів.

Конструктивна, здорова атмосфера в педагогічному колективі забезпечується шляхом його функціонування на таких засадах:

1) *злагожденість і згуртованість педагогічного колективу.*

Спільні узгоджені дії педагогів є запорукою ефективного досягнення колективом професійних цілей. Часто деякі педагоги ставлять надмірно високі претензії, виявляють підвищений гонор, фанатичну налаштованість, що не сприяє реалізації принципу злагодженості і згуртованості педагогічного колективу;

- 2) *атмосфера терпимості в житті педагогічного колективу.* Педагоги можуть мати різні політичні погляди, належати до різних релігійних вірувань тощо. Це зобов'язує терпляче ставитись до різних темпераментів і характерів, їхніх недоліків, необхідності приймати їх такими, якими вони є, цінувати їхню індивідуальність, неповторність, унікальність;
- 3) *атмосфера доброзичливості, чуйності, тактовності.* Цей принцип сприяє гармонізації стосунків у колективі, що виявляється в ефективності його діяльності, створенні атмосфери, в якій педагог має змогу максимально проявити себе як професіонал і як особистість [122].

Моральну категорію, яка допомагає регулювати педагогічну взаємодію на різних рівнях (діти, батьки, колеги), називають **тактом**. Це норма прояву моральності у спілкуванні, що у буквальному розумінні означає «дотик» (табл. 3) [120].

Педагогічний такт, за визначенням І. А. Зязюна, – міра педагогічно доцільного, домірного, відповідного ситуації і особливостям конкретної особистості впливу вихователя на дитину [89, с. 112]. Педагогічний такт завжди розглядають у позитивному значенні. Сказати «поганий педагогічний такт» – це все одно, що сказати «погана ввічливість», «погана любов до дітей».

Педагогічний такт передбачає наявність у педагога таких **рис**:

- гуманне ставлення до дітей;
- уважність і спостережливість, уміння бачити моральний бік своїх та чужих дій;
- уміння керувати собою та стримувати негативні емоції;
- витримка, самовладання і здатність навіть у гостро конфліктних ситуаціях приймати педагогічно доцільні рішення;

- уміння передбачати усі можливі наслідки своїх слів і вчинків;
- самокритичність і уміння виправити допущені помилки;
- творче мислення, сміливість у розв’язанні моральних проблем [127].

Таблиця 3

Структура педагогічного такту

Педагогічний такт		
Особливості педагогічного спілкування	Особливості викладання (педагогічна техніка)	Індивідуальні особливості педагогічного такту
Єдність ділового і психологічного контакту; чуйність і турботливість; спокійна впевненість, врівноваженість у спілкуванні; витримка і самовладання; довіра і доброзичливість; відсутність «зривів»; щирість, простота і природність	Уміння переконливо доводити; уміння викликати у свідомості дітей відповідні образи; уміння тактовно триматися; емоційність викладання; образність і емоційність мовлення; цілісна спрямованість виховного впливу	Особливості інтелектуальної основи педагога; мовленнєва культура; характерологічні особливості; особливості темпераменту; відмінності у рівні розвитку педагогічного такту; відмінності у творчому характері педагогічного такту; готовність

Принципи педагогічного такту:

Гуманістична спрямованість впливу педагога. В ній виявляються повага до особистості дитини, колег, батьків і прагнення зберегти їхню гідність, сприяти подальшому розвитку. Гуманістично спрямований вихователь намагається встановити духовний контакт з кожним вихованцем, відчувати дитину, розпізнавати її настрої, прагнення, що особливо важливо у стосунках зі слабкими, хворими й дратівливими дітьми, а також із тими, хто помиляється в оцінюванні своїх дійсних учинків, слів.

Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою. Віра у можливості перевиховання педагогічно занедбаних дітей, у здатність до морального вдосконалення людини, навіть із ризиком помилитися, виявляється у впевненій позиції педагога та його бадьорому настрої, у прагненні створити мажорну атмосферу спілкування, готовності допомогти кожному відчутти свою силу.

Опертя на позитивне у вихованця. Пошук позитивного в особистості, звернення до гідності, щоб разом із дитиною, опираючись на її сильні риси, долати недоліки у поведінці – необхідна умова тактовного підходу до чуйної душі малюка.

Принцип єдності вимоги й поваги до дитини. У педагогічній діяльності вимога є важливим способом впливу на дошкільнят. Педагогічний такт вихователя дає змогу дитині побачити в цій вимозі вияв поваги до її особистості. Позиція педагога – бути водночас і вимогливим, і добрим до дітей, виявляючи довіру й турботу. Залишаючись непримиренним до порушень норм моралі з боку вихованців, вихователь обов'язково зберігає повагу й гарні стосунки з дітьми, допомагаючи виходити зі складних ситуацій.

Принцип міри. «Золота середина», певна гармонія у розподілі суворості й ласки має бути завжди. Надмірна вимогливість підштовхує до непослуху, надмірна серйозність – до легковажності, надмірна поблажливість – до грубості і т. д. Вміння не переборщити – ознака здібного педагога.

Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету. Руйнування авторитету зводить нанівець силу виховного впливу педагога. Інтерпретація вихователем провини дитини не повинна розривати психологічного зв'язку з нею, а, поглиблюючи гуманні стосунки, створювати в її свідомості зразок для наслідування у ставленні до себе та інших. Застосування цього принципу дає змогу педагогу розумно відступати, зберігаючи гідність.

Раціоналізація негативних емоцій характеризує тактику дій вихователя. Позитивні емоції, що виникають під час спілку-

вання, слід безпосередньо й відкрито виражати, а негативні – пропускати через фільтр свідомості. Дошкільному педагогові потрібно вчитися змінювати емоційні реакції на розсудливі.

Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини. Вияв поваги до особистості – це не лише моральне явище, це також вплив на психічний і фізичний стан дошкільника. Педагогічний такт дає змогу торкнутися цих сфер особистості дуже обережно.

Важливим аспектом педагогічної комунікації в сучасних умовах є дотримання етичних норм поведінки в інформаційному просторі. Інтернет дав змогу людині значно розширити межі свого спілкування у віртуальному просторі за допомогою електронних засобів: 91 % користувачів використовують його саме для цього, передусім за існування бар'єрів у реальній взаємодії.

Культура спілкування у всесвітній мережі передбачає такі компоненти: культуру подання інформації; культуру сприймання та користування інформацією; культуру використання нових інформаційних технологій тощо.

Віртуальне спілкування має свою віртуальну структуру, свої правила і навіть свої традиції. Тут спілкування відбувається у режимі реального часу, як у разі «живої розмови», проте за допомогою клавіатури. Однак те, про що говорять двоє людей, можуть бачити і читати інші.

Нетикет (*netiquette* – від англ. *net* – мережа та франц. *etiquette* – етикет; *мережевий етикет, інтернет-етикет*) – формальні правила безпечної та комфортної поведінки, спілкування в Інтернеті; сукупність норм (правил) поведінки в інформаційному просторі. Нетикет віртуального писемного спілкування охоплює публічні (форуми, чати, блоги) та приватні (e-mail, інтернет-пейджер і мобільні телефони з SMS) жанри.

Правила мережевого етикету:

- 1) пам'ятайте, що Ви розмовляєте з людиною;

- 2) дотримуйтесь тих самих стандартів поведінки, що й у реальному житті;
- 3) пам'ятайте, що Ви перебуваєте у віртуальному просторі;
- 4) поважайте час і можливості інших;
- 5) зберігайте особистість;
- 6) допомагайте іншим там, де Ви це можете зробити;
- 7) не втручайтеся в конфлікти й не припускайте їх;
- 8) не зловживайте своїми можливостями;
- 9) навчіться вибачати іншим їхні помилки;
- 10) поважайте право на приватне листування, не читайте чужі листи.

Варто пам'ятати, що свою думку слід висловлювати коректно; завжди перевіряти правопис повідомлення; вчасно відповідати на особисте повідомлення.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:
  - Толерантність як компонент професійної культури педагога.
  - Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки толерантності.
  - Електронна пошта як засіб професійно-педагогічної комунікації.
  - Етичні правила комунікації у глобальних інформаційних мережах.
2. Написати Кодекс педагогічної етики.
3. Виписати яскраві вислови відомих учених про вихователя, які можуть увійти до професійного кодексу педагога.
4. Підготувати педагогічні ситуації зі зразками виявлення тактовності та педагогічної етики вихователя.

Тема 9 КОНФЛІКТИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНОГО ПЕДАГОГА

-
-
1. *Види педагогічних конфліктів.*
  2. *Причини виникнення конфліктів.*
  3. *Шляхи розв'язання педагогічних конфліктів.*
Самостійне опрацювання
  4. *Етичний захист дошкільного педагога.*
-

Література

Основна

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посібник. – Київ : Академія, 2006. – 256 с.
2. Долинська Л. В., Матяш-Заяц Л. П. Психологія конфлікту : навч. посібник. – Київ : Каравела, 2010. – 304 с.
3. Дурманенко Є. А. Конфлікти в педагогічному процесі. – Луцьк : Вежа, 2003. – 313 с.
4. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстер-

ність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.

Додаткова

1. Балл Г. О. Про передумови запобігання конфліктів між педагогами і учнями (у світлі гуманістичного підходу) // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 3–4.
2. Козич І. В. Виховання толерантності – основа формування конфліктологічної компетентності майбутнього викладача вищої школи // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. – Ялта : РВВ КГУ, 2005. – Вип. 8, ч. 1. – С. 179–185.
3. Конфліктологія : навч. посібник [для вузів] / Д. В. Коваленко, І. М. Шалімова, О. М. Керницький ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : Точка, 2012. – 221 с.
4. Конфліктологія : підручник [для студентів вищ. навч. закл.] / Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Осіпова та ін. ; за ред. Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Харків : Право, 2002. – 256 с.
5. Кушнірук Т. Д. Подолання конфліктності серед педагогів. Соціально-педагогічний аспект // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 9. – С. 38–43.
6. Максименко С. Д., Карамушка Л. М., Зайчикова Т. В. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти] / Укр. асоц. організац. психологів та психологів праці, Канад.-укр. гендер. фонд. – Київ : Міленіум, 2004. – 264 с.
7. Мосьпан М. О. Психологічний супровід розвитку та формування засобів саморегуляції в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності // Актуальні проблеми

- психології : зб. наук. пр. ІП ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2015. – Т. 10. – Вип. 27. – С. 336–344.
8. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності. – Київ : Вища шк., 2004. – 335 с.
  9. Технології розв’язання конфліктів у педагогічній взаємодії : навч.-метод. посіб. [для студ. вищих навч. закладів] / Г. В. Ложкін [та ін.] ; Інститут психології АПН України, Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Київ ; Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2000. – 154 с.

Теоретичні відомості

Конфлікт – найгостріший спосіб розв’язання значимих протиріч, які виникають у процесі взаємодії; полягає у протистоянні суб’єктів конфлікту, зазвичай супроводжується негативними емоціями. Водночас це не вважають відхиленням від норми, а певною нормою співіснування людей у соціумі, встановленням і зміною пріоритетів у системі інтересів, потреб, суспільних відносин загалом. Залежно від функцій (рис. 14)

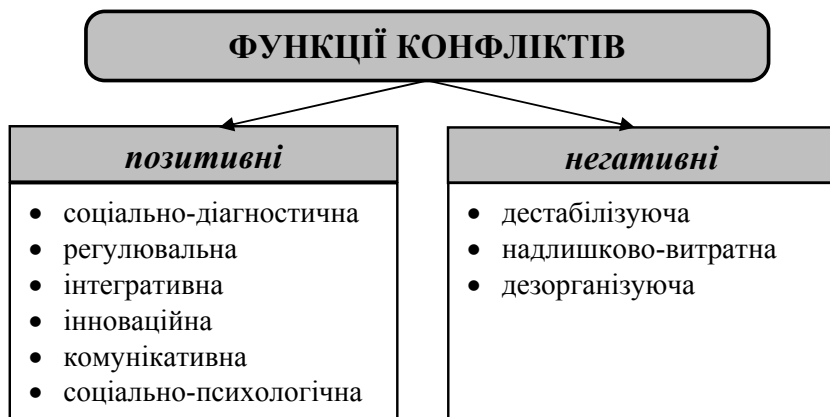

Рис. 14. Функції конфліктів

та наслідків, розрізняють конструктивні та деструктивні конфлікти.

Конфлікт має певну структуру, сферу і динаміку. *Структура* конфліктної ситуації складається з внутрішньої та зовнішньої позицій учасників взаємодії та об'єкта конфлікту. *Сфера* конфлікту може бути діловою або особистою. Важливо, щоб конфлікт, який відбувається у діловій сфері, не перейшов в особисту. *Динаміка* конфлікту (рис. 15) складається з таких *основних стадій*: виникнення конфліктної ситуації (накопичення проблем, їхня невирішеність); напруженість (усвідомлення суперечностей, привід, стійкий негативний психологічний фон); безпосередньо конфлікт (відкритий конфлікт між суб'єктами); розв'язання конфлікту; постконфліктна стадія (новий зміст стосунків між учасниками конфлікту). *Об'єктом* конфлікту або зоною розбіжностей може бути предмет, факт, проблема, які спричиняють протилежність поглядів, думок, ставлень.

Педагогічні конфлікти як окремих вид конфліктних ситуацій мають свою специфіку. Особливість полягає в тому, що

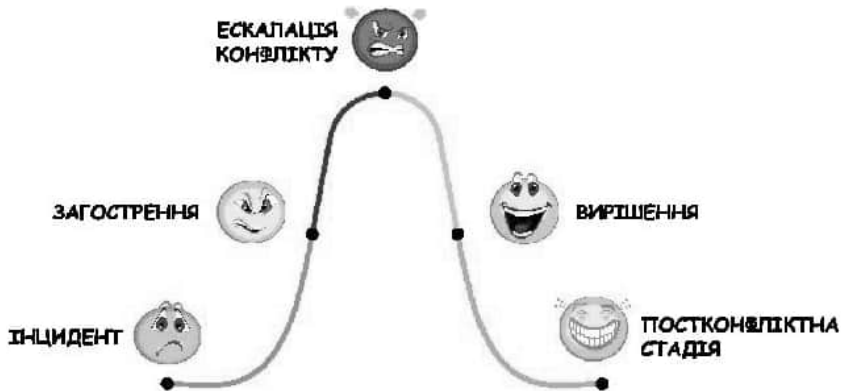

Рис. 15. Динаміка конструктивного конфлікту

відповідальними за педагогічно правильне розв'язання суперечливої ситуації є дорослі, оскільки саме від них діти засвоюють моделі поведінки, соціальні норми людських стосунків. Часті конфлікти можуть спричинити формування у вихованців негативно забарвлених, викривлених уявлень про взаємостосунки старших з молодшими, і відповідальність за це несе, насамперед, заклад освіти та педагог.

Учасники педагогічних конфліктів мають різний віковий і соціальний статус, що виявляється у значних відмінностях у поведінці, позиціях, ступені відповідальності за помилки під час їхнього розв'язання. Конфлікт для педагога та для дитини виглядає по-різному, отож вихователеві слід зрозуміти глибину переживань малюка.

До основних ланок освітнього процесу, які за різних умов можуть бути конфліктогенними, дослідники зачисляють такі:

- «педагог – дитина»;
- «педагог – педагог»;
- «педагог – адміністратор»;
- «дитина – дитина»;
- «дитина – батьки»;
- «педагог – батьки дитини» [37].

Якщо говорити про заклад освіти, то можна виокремити такі критерії для **класифікації** конфліктів:

1. За кількістю суб'єктів конфлікту:

- а) *внутрішньоособистісний* – конфлікт на рівні однієї особистості;
- б) *міжособистісний* – конфлікт між двома особистостями;
- в) *внутрішньогруповий* – конфлікт, що виникає в групі між окремою особистістю і групою;
- г) *міжгруповий* – конфлікт, який може виникати між двома групами як усередині певної групи, так і за її взаємодії з середовищем та іншими групами.

2. За місцем локалізації:

- а) *внутрішній* (всередині закладу освіти);
- б) *зовнішній*.

Педагогічні конфлікти зумовлені протиріччями, які виникають в освітньому процесі за зіткнення вимог, інтересів педагогів, дітей, батьків, керівництва. Поширені конфлікти лідерства, в яких відбувається боротьба за першість. Ці конфлікти можна розділити на прості та складні.

Прості конфлікти вихователь розв'язує, не спричиняючи протидії дітей, за допомогою організації їхньої поведінки (припинення бійки, сварки між дітьми).

Складні конфлікти класифікують за різними критеріями, виокремлюючи серед них:

- *конфлікти діяльності* (зумовлені слабкою організацією навчання, з приводу виконання навчальних завдань, успішності; коли учасники освітнього процесу не виявляють готовності оперативно виправити власну помилку тощо);
- *конфлікти поведінки, вчинків* (виникають через порушення правил і норм спілкування, агресивну, недобррозичливу поведінку у закладі освіти);
- *конфлікти взаємодії* (порушення емоційно-особистісних взаємин між дітьми та педагогами, між вихователями та адміністрацією через недобррозичливість, попередні конфлікти, упереджене ставлення) [37; 74].

Залежно від типу зв'язків, які порушують, вирізняють три групи **конфліктів у педагогічному колективі**:

1. *Фахові конфлікти*. Виникають як реакція на порушення ділових зразків, появу перешкод на шляху до мети у професійно-педагогічній діяльності. Є наслідком некомпетентності педагога, нерозуміння мети освітньої діяльності, безініціативності в роботі тощо.

2. *Конфлікти сподівань (очікувань)*. Їх породжує невідповідність між поведінкою педагога і нормами взаємодій у педагогічному колективі (нетактовність щодо колег, дітей, порушення норм фахової етики, невиконання вимог колективу). Виникають за порушення взаємозв'язків «рольового» характеру.
3. *Конфлікти особистісної несумісності*. Вони є наслідком особистісних якостей характерів учасників освітнього процесу, спалахують через нестриманість, завищену самооцінку, зарозумілість, емоційну нестійкість, надмірну вразливість членів колективу.

Конфлікти між педагогами провокують як виробничі, так і інтимно-особистісні чинники (додаток 9.1). Можуть виникати з об'єктивних (реальних) і суб'єктивних (спотворених уявлень окремих осіб про певні аспекти життєдіяльності) причин. До основних **причин конфліктів у колективах**, у тому числі й педагогічних, належать:

1. *Матеріально-технічні*. Це протиріччя між засобами і предметом праці, між засобами і процесом праці, коли суб'єкт діяльності змушений працювати із застарілим обладнанням, у непридатних умовах.
2. *Ціннісно-орієнтаційні*. Виявляються через протиріччя між цілями суспільства, колективу й особистості.
3. *Фінансово-організаційні*. Здебільшого постають як протиріччя між організацією та оплатою праці. Справедлива оплата результатів праці передбачає врахування ділових якостей співробітника (фахова компетентність, спроможність самостійно планувати, організовувати і контролювати свою діяльність, здатність освоювати нові методи роботи тощо), результату його праці, складності його роботи, стажу й рівня освіти.
4. *Управлінсько-особистісні*. Зумовлені неадекватним оцінюванням керівником фахової придатності і мораль-

них якостей співробітника (за обґрунтованих домагань співробітника на вищу посаду або, навпаки, закріплення посади за співробітником, який не має необхідних для справи якостей).

5. *Соціально-демографічні*. До них належать вік, стать, соціальне становище, національність, що зумовлюють різні інтереси, ціннісні орієнтації, психофізіологічні особливості.
6. *Соціально-психологічні*. Виникають внаслідок певної психологічної та моральної несумісності співробітників.

Розрізняють **об'єктивні** та **суб'єктивні причини конфліктів** у педагогічних колективах. *Об'єктивні причини* спричиняють, передусім, конструктивні конфлікти, що виникають у спілкуванні педагогів. Ними можуть бути: невдоволення умовами праці; недоліки в організації праці; невдоволення оплатою праці; невідповідність прав та обов'язків; неритмічність роботи; незручний графік роботи; незабезпеченість ресурсами; низький рівень трудової та виконавчої дисципліни; конфліктогенність організаційних структур; низький рівень управлінської культури керівників тощо. *Суб'єктивні* – частіше обумовлюють деструктивні конфлікти, характерні для особистісно-емоційної сфери спілкування педагогів. До таких причин конфліктів у педагогічних колективах належать: неправильні дії керівника; неправильні дії підлеглих; неправильні дії і керівника, і підлеглих.

До найпоширеніших **причин виникнення педагогічних конфліктів** у взаємодії «педагог – дитина» та «педагог – діти» належать:

- нездатність вихователя прогнозувати поведінку вихованців, що спричиняє в нього роздратування та прагнення будь-якими засобами подолати конфліктну ситуацію. Своєю чергою, обмеженість інформації про справжні причини того, що трапилось, ускладнює вибір опти-

мальної поведінки, засобів ефективного впливу на дітей чи окремого малюка;

- намагання педагога будь-якими засобами зберегти свій соціальний статус шляхом зниження статусу дитини. За таких умов вихователь вживає некоректні висловлювання («розвісив вуха», «роззявив рота», «вештаєшся тощо»), чим порушує принципи суб'єкт-суб'єктної взаємодії, доводить ситуацію до конфлікту;
- оцінювання вихователем не окремого вчинку дитини, а його особистості («роззява», «ледачий», «нахаба»). Якщо такі зауваження вживають у присутності інших, то вони впливають на зниження авторитету дитини, сприяють особистій неприязні до педагога;
- суб'єктивізм педагога у сприйнятті вчинку дитини, недостатня поінформованість про його мотиви;
- намагання покарати вихованця, мотивуючи це тим, що зайва суворість не завадить;
- невміння спрогнозувати наслідки необ'єктивного оцінювання вчинків дітей;
- слабкі навички або нездатність до самоконтролю (роздратованість, брутальність, знервованість, нетактовність, грубість, мстивість, самовдоволеність, беспорядність тощо); конфліктують вихователі з негнучким мисленням, стереотипністю оцінок, шаблонним підходом до запитів та інтересів дітей.
- брак педагогічних здібностей;
- незадовільна організація роботи у педагогічному колективі.

До негативних стереотипів педагогічної поведінки, що стимулюють розвиток конфліктів, належать: емоційні спалахи, дратівливість через дрібниці; безпідставні дії; відкритий розподіл дітей за симпатіями; залякування, вимоги у формі погроз; надмірна фіксація уваги на недоліках дітей; привселюдні образи; негативна оцінка (додаток 9.2).

Позитивне розв’язання конфлікту – це, насамперед, урахування та усунення недоліків і причин конфлікту. Зменшити ризик виникнення конфліктних ситуацій допоможе використання таких дій:

- а) добір змісту в діалозі (під час розмови з дітьми треба чітко усвідомлювати, що варто сказати);
- б) емоційний супровід розмови (як сказати), адже дитина спочатку сприймає інтонацію, а вже потім зміст слів;
- в) час і місце (коли сказати, щоб досягти мети зверненої до дитини мови);
- г) впевненість у результаті (при кому сказати і навіщо казати) [101].

Засоби розв’язання конфлікту: усунення причин, подолання образу «ворога»; управління конфліктом; прийняття оптимальних рішень у конфліктній ситуації (рис. 16).

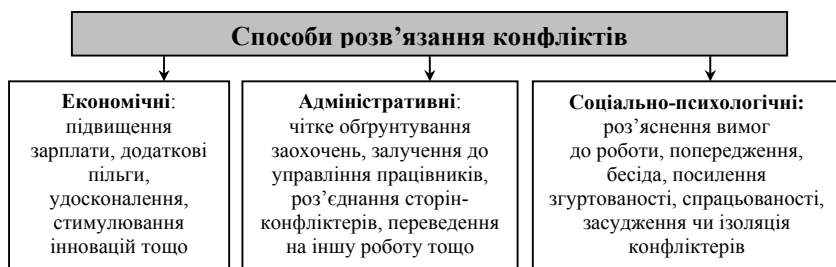

Рис. 16. Способи розв’язання конфліктів

Психолого-педагогічна наука виокремлює **п’ять стилів поведінки у конфліктній ситуації** (табл. 4):

1. **Конкуренція** (суперництво), прагнення стати центром уваги у ситуації. За цієї позиції погляди, потреби інших учасників ситуації не сприймають як значущі. Кожен обстоює свою думку, поведінку як єдино правильну, ігноруючи міркування

Характеристика стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях
(К. Томас та Р. Кілмен)

Стратегія поведінки	Характеристика поведінки
1	2
<p>Пристосування (поступливість)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Важливе завдання – відновлення спокою та стабільності, а не розв’язання конфлікту. • Предмет суперечки важливіший для опонента, ніж для Вас. • Відкривається можливість складніших проблем, порівняно з тією, яку розглядають зараз. • Необхідно визнати свою власну неправоту. • Вас не особливо хвилює те, що відбувається. • Ви бажаєте зберегти добрі стосунки з іншими. • Ви розумієте, що результат, яким вирішиться конфлікт, для іншої особи важливіший, ніж для Вас
<p>Компроміс</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Потрібен час для врегулювання складних проблем. • Обидві сторони мають переконливі аргументи. • Треба терміново ухвалити рішення за умов дефіциту часу. • Обидві сторони мають однакову владу. • Компроміс допоможе Вам зберегти взаємовідносини. • Для Вас краще щось зберегти, ніж все втратити. • Вас влаштовує час, відведений для вирішення конфлікту
<p>Співробітництво</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Необхідна інтеграція та зближення точок зору. • Головна ціль – придбання спільного досвіду роботи. • У Вас добрі відносини з іншою стороною. • Разом з опонентом бажаєте обговорити деякі ідеї та попрацювати над вирішенням загальної проблеми. • Важливою є особиста участь у колективній діяльності

Закінчення табл. 4

1	2
Ухилення (уникнення)	<ul style="list-style-type: none"> • Є дещо важливіші справи. • Вам потрібен час для відновлення спокою. • Ви вважаєте, що конфлікт може вирішитися без Вашої участі. • Вивчення природи конфлікту є важливішим, ніж прийняття термінового управлінського рішення. • Предмет суперечки не має відношення до справи, відволікає Вас і водночас є симптомом дещо серйозніших проблем. • Ви впевнені, що не зможете вирішити проблему на свою користь. • Спроба негайного вирішення проблеми небезпечна для Вас
Суперництво (конкуренція)	<ul style="list-style-type: none"> • Потрібні швидкі, рішучі заходи на випадок непередбачених та небезпечних для Вас ситуацій. • Ви впевнені у своїй правоті. • Відбувається взаємодія з дітьми або вихователями, які віддають перевагу авторитарному стилю керівництва. • Для Вас надзвичайно важливий результат, Ви робите велику ставку на свій варіант розв'язання конфлікту. • Ваш авторитет достатній для прийняття рішення, Ви впевнені, що Ваш варіант вирішення конфлікту найефективніший. • У Вас немає іншого вибору, Вам вже нема чого втрачати

інших. Це активний, майже агресивний наступ, намагання вирішити конфлікт, ігноруючи інтереси інших осіб.

2. Уникнення. Пов'язаний з намаганням відсунути конфліктну ситуацію якомога далі, сподіваючись, що все вирішиться само собою. Часто при цьому послуговуються тезою, що «поганий мир кращий за добру сварку». Така стратегія не завжди свідчить про намір ухилитися від вирішення проблеми. Вона може бути й конструктивною реакцією на конфліктну

ситуацію, коли вирішення її доцільніше відкласти на деякий час. Проте захоплення стратегією уникнення може зумовити втрату особистісних позицій у колективі.

3. Пристосування. Йдеться про взаємне пристосовування партнерів, за якого людина діє, не відстоюючи своїх інтересів.

4. Співробітництво. Головне для нього — прагнення разом підійти до ефективного вирішення ситуації, конфлікту з урахуванням інтересів, потреб обох сторін, пошук взаємовигідних умов і шляхів досягнення порозуміння. Ця стратегія є найефективнішою для налагодження добрих стосунків, однак вимагає більше часу, ніж інші. Крім того, обидві сторони повинні вміти пояснити свої бажання, висловити свої потреби, вислухати одне одного, виробити альтернативні варіанти дій.

5. Компроміс. Виявляється у намаганні не загострювати ситуації у конфлікті за рахунок взаємних поступок інтересами. Він схожий на співробітництво, проте його досягнення відбувається на поверхневому рівні стосунків. Партнери не враховують глибинних потреб, інтересів, а задовольняються зовнішньою стороною поведінки [127].

Прагнучи розв'язати конфлікт, педагог має вжити таких заходів:

- установити справжніх учасників конфліктної ситуації;
- визначити (в межах можливого) причини, цілі, мотиви, особливості характеру конфліктуючих сторін;
- вивчити раніше існуючі міжособистісні відносини учасників конфлікту;
- вивчити наміри конфліктуючих сторін і уявлення щодо способів розв'язування конфлікту;
- визначити ставлення до конфлікту членів групи, колективу, не залучених у конфлікт;
- прийняти рішення щодо найприйнятніших способів розв'язання конфлікту [74].

Витримка й самовладання сприяють вибору розумного та продуманого рішення навіть у гострих конфліктних ситуаціях. Витриманий педагог контролює себе і стримує вияв негативних емоцій, намагаючись бути критичним до себе та чуйним до вихованця. За певних умов педагогічний конфлікт можна використати як джерело життєвого досвіду, самоорганізації та самовиховання.

Етичний захист – це захист людини від замаху на її гідність, здійснений морально-етичними засобами. Етичний захист педагога виконує такі *функції*: збереження гідності педагога як людини; корекцію негідної поведінки дитини; підтримку дитини, збереження її гідності.

Способи збереження власної гідності:

- Запитання про адресата («Це ви мені?»).
- Запитання на відтворення («Вибачте, не зрозумів...»).
- Окультурене відтворення («Якщо я вас правильно зрозумів, ви хотіли...»).
- Посилання на особливості свого характеру («Що ж робити, я не звикла до...»).
- Виправдання поведінки («Певно, у вас є причини так говорити...»).

Вияв доброзичливості («Добре, що ви..., бо мені...»).

- Великодушне прощення («Якщо вам так хочеться, нехай...»).
- Зіставлення поведінки з позитивними рисами партнера («Ви такий..., а...»).
- Залишити наодинці із собою («Як прикро, що ви не розумієте, що відбувається...»).
- Доведення до абсурду («Який же я козел?» І копит немає, і шерсті не видно...» або «А я думав, що..., а виявляється, я...»).

Завдання для самостійної роботи

---

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:

– Шляхи подолання педагогічних конфліктів у діяльності вихователя.

2. Розробити поради вихователеві щодо врегулювання педагогічних конфліктів: з дітьми, батьками, колегами.

3. Придумати різні види конфліктних ситуацій з метою їхнього розв'язання в процесі імітаційної гри.

4. Виконати справи:

1. Ви – молодий педагог. Вам необхідно подати директоріві свої пропозиції щодо поліпшення роботи педагогічного колективу. Як краще це зробити?

2. Ви – завідувач садка-школи. Ваш підлеглий просить надати йому позачергову відпустку. Відмовте у проханні.

Тема 10 МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ РІЗНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

-
-
1. *Організація освітньої діяльності в ЗДО.*
  2. *Стратегії і прийоми педагогічної взаємодії.*
  3. *Майстерність вихователя в організації різних видів діяльності дошкільників.*
  4. *Розвивальні освітні технології.*
- Самостійне опрацювання*
5. *Вимоги до проведення виховних заходів.*
  6. *Імпровізація у педагогічній діяльності.*
-
-

Література

Основна

1. Загородня Л. П., Тігаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
2. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.

3. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

Додаткова

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка. – Київ : Лібра, 1996. – 224 с.
2. Вірста С. Є. Інноваційне навчання // Нові технології навчання. – Київ, 2007. – Вип. 50. – С. 52–58.
3. Галатюк Ю. Творча функція навчання // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 33–38.
4. Гудзик М. Як не втратити таланти? Технологія навчання обдарованих // Директор школи. – 2001. – № 2. – С. 26–52.
5. Максимова Н., Порох Л. Інтерактивні методи навчання: крок у майбутнє // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 35–38.
6. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посібник. – Київ : Коңдор, 2005. – 667 с.
7. Омеляненко В. Л., Кузьминський А. І. Теорія і методика виховання : навч. посібник. – Київ : Знання, 2008. – 415 с.
8. Пантук М., Пантук Т. Організація ігрової діяльності в дошкільному віці : навч. посібник. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 146 с.
9. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навч. посібник. – Київ : Академвидав, 2012. – 224 с.

Теоретичні відомості

Педагогічна взаємодія – це системне, стійке виконання дій, що спрямоване на те, щоб викликати відповідну реакцію партнера, причому викликана реакція, своєю чергою, породжує певний вплив. До структури педагогічної взаємодії належать: суб'єкти взаємодії (педагог, діти, батьки); взаєм-

ний зв'язок суб'єктів (відносини між ними); взаємний вплив суб'єктів один на одного; взаємні зміни суб'єктів педагогічного спілкування. Від запропонованого вихователем стилю взаємостосунків залежить формування у дитини почуття самоповаги та власної гідності.

В освітньому процесі дошкільного закладу використовують такі основні **форми організації дітей**: спеціально організована навчальна діяльність (*заняття*), ігри, самостійна діяльність дітей (художня, рухова, мовленнєва, ігрова, трудова, дослідницька та ін.), індивідуальна робота, спостереження, екскурсії, походи, свята та розваги, гуртки тощо. Їх можуть організувати *фронтально, підгрупами, індивідуально* залежно від віку дітей, педагогічної мети, матеріально-технічного забезпечення закладу дошкільної освіти, професійної майстерності педагога.

Організують освітню діяльність в ЗДО у розвивальному середовищі, яке формується сукупністю природних, предметних, соціальних умов та простору власного «Я» дитини. Практичні зусилля педагогів щодо його створення і використання підпорядковуються інтересам дитини та лініям її розвитку у різних сферах життєдіяльності відповідно до чинних програм розвитку.

Основною формою навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку є **заняття** з різних розділів програми (тематичні, комплексні, комбіновані, інтегровані, домінуючі та ін.). Тривалість заняття для дітей раннього віку – до 10–15 хвилин, молодшого дошкільного віку – від 15 до 25 хвилин (5–6 групових занять на тиждень), старшого дошкільного віку – від 25 до 35 хвилин (7–8 групових занять на тиждень). Заняття планують переважно у першу половину дня. В окремих випадках допускають проведення у другій половині дня. Це може стосуватися занять з фізичної культури (зокрема, з плавання), образотворчої діяльності у групах дітей старшого дошкільного віку. Елементами навчальної діяльності доповнюють також

інші форми роботи з дітьми як повсякденні (ігри, самостійна діяльність, індивідуальна робота, спостереження, чергування тощо) (додаток 10.1).

Провідною в дошкільному віці є **ігрова діяльність**, яка у кожному віковому періоді має свої особливості, що передбачає використання специфічних форм і методів педагогічної взаємодії. Керівництво нею має такі особливості:

- 1) планомірне педагогічне активне формування практичного досвіду дитини;
- 2) виокремлення під час організації навчальних ігор (ігор-занять, ігор-інсценувань, демонстрації зразка ігрових дій, ігор-драматизацій) головного;
- 3) своєчасне оновлення ігрового середовища, підбір іграшок та ігрового матеріалу;
- 4) організація спілкування з дітьми, спрямованого на формування прогресивних для кожного вікового періоду ігрових способів дій.

Упродовж дня організують різні види ігор з урахуванням віку дітей, їхніх ігрових інтересів, місця гри в режимі дня, місця проведення, змісту попередніх і наступних форм роботи, сезонних умов, ступеня фізичного та інтелектуального навантаження на дітей. Пріоритет надають творчим іграм (сюжетно-рольові, будівельно-конструктивні, ігри-драматизації та інсценівки, ігри з елементами праці та художньо-творчої діяльності) та іграм з правилами (дидактичні, інтелектуальні, рухливі, хороводні тощо).

Умови ефективності застосування ігор, які мають враховувати дошкільні педагоги у педагогічній взаємодії з дітьми: органічне включення в освітній процес; захоплюючі назви; наявність справді ігрових елементів, зокрема зачинів, римування; обов'язковість правил, які не можна порушувати; використання лічилок, малих жанрів українського фольклору; емоційне ставлення самого педагога до ігрових дій (його слова й рухи цікаві,

несподівані для дітей). Найдоречніші способи безпосередньої допомоги дитині: гра вихователя з дитиною, порада дитині, навідні запитання, нагадування про попередні ігри, спеціальні заняття. Усі ці способи можна використовувати як для індивідуального впливу на окремих дітей, так і на весь колектив.

Самостійну діяльність дітей організовують в усіх вікових групах щодня в першій та другій половині дня. Протягом дня поєднують різні за змістовою спрямованістю її види (художня, рухова, мовленнєва, ігрова, трудова, дослідницька та ін.) та поступово залучають до участі в них усіх дітей групи. Зміст та рівень самостійної діяльності дітей залежать від їхнього досвіду, запасу знань, умінь і навичок, рівня розвитку творчої уяви, самостійності, ініціативи, організаторських здібностей.

Індивідуальну роботу з дітьми як самостійну організаційну форму проводять з дітьми усіх вікових груп у вільні години (під час ранкового прийому, прогулянок тощо) у приміщеннях і на свіжому повітрі. Її організовують з метою активізації пасивних дітей, додаткових занять з окремими дітьми (новенькими, тими, що часто пропускають через хворобу, інші причини та гірше засвоюють програмовий матеріал під час фронтальної роботи).

Гуртки (студії, секції) є додатковою організаційною формою освітнього процесу в ЗДО. Можливе різне профільне спрямування гуртків: *естетичного циклу* (образотворчої діяльності, художньої праці, гри на музичних інструментах; хореографічні, вокальні, театральні), *спортивні* (гімнастики, акробатики, ритмічної гімнастики, плавання, настільного тенісу тощо), *іноземної мови* та ін. Їх організовують з урахуванням інтересів та здібностей вихованців, запитів батьків, наявних матеріальних умов та кадрового забезпечення. Зміст гурткової роботи визначають авторськими програмами, які складають керівники гуртків на основі власної педагогічної діяльності, вивчення досвіду інноваційної діяльності, обов'язково узгоджують з освітньою про-

грамою, затвердженою МОН України, за якою працює заклад, і відображають у річному плані роботи.

До прийомів емоційної активації дітей під час організації освітньої діяльності можна зачислити: незвичайний початок занять (наприклад, прихід у гості до дітей казкового персонажа); музичний або віршований уривок як привітання (на музичне заняття входять під музичний супровід) тощо. Ігри слід розглядати не ізольовано від освітньої діяльності педагога, а в тісному зв'язку з нею. Можна навіть стверджувати, що рівень творчих ігор дітей є переконливим показником якості всієї педагогічної роботи в дитячому садку.

Визначальною в організації освітнього процесу є стратегія співпраці. **Співпраця** – це гуманістична ідея спільної освітньої діяльності дітей і дорослих, скріпленої взаєморозумінням, проникненням у духовний світ одне одного, колективним аналізом перебігу і результатів цієї діяльності. В основу стратегії співпраці покладено ідеї стимулювання і спрямування педагогом пізнавальних інтересів дітей (табл. 5) [120, с. 449]. Це розгалужена мережа взаємних дій за такими лініями:

- педагог – дитина – діти;
- дитина – дитина – у парах (діадах) і трійках (тріадах);
- групова взаємодія дітей;
- педагог – педагогічний колектив.

Прийоми управління увагою вихованців під час освітньої діяльності:

- підтримання робочого ритму заняття, динамічне проведення занять, яскравість і новизна, образне і виразне мовлення вихователя, поєднання емоційності і логічності викладання сприяють створенню установки дошкільника на уважність;
- створення умов для активної, самостійної і творчої роботи дітей;
- створення в дошкільників інтересу до заняття.

Таблиця 5

Реалізація індивідуального, особистісного
і діяльнісного підходів у навчанні

Психологічні основи	Шляхи реалізації у навчанні
Індивідуальний підхід	
Індивідуально-типологічні особливості дітей. Відмінності на рівні розвитку пізнавальних процесів психіки	Використання засобів вербальної і невербальної комунікації. Безпосереднє звернення до кожної дитини. Індивідуальні завдання. Оптимальне навантаження і темп діяльності. Тактовна оцінка досягнень
Особистісний підхід	
Особливості спрямованості особистості. Місце особистості у системі міжособистісних взаємин. Підпорядкування логіки розвитку психічних процесів логіці розвитку особистості. Перетворення психічних процесів у свідомі регулятори дій	Поєднання високої вимогливості і поваги до особистості. Сприятлива психологічна атмосфера для спільної діяльності і спілкування. Позитивні очікування щодо кожної дитини
Діяльнісний підхід	
Психічні властивості особистості у діяльності і проявляються, і формуються	Формування мотивів, цілей, дій, знань, умінь і навичок у процесі навчання. Змінення предмета активності дітей відповідно до суб'єктивного досвіду

Методи завоювання уваги поділяють на пасивні й агресивні. *Пасивні* – полягають у тому, що педагог фокусує увагу аудиторії на своїй особистості, послідовно організовуючи її. *Агресивні* методи використовують сильні, впевнені в собі експресивні педагоги, миттєво привертаючи до себе увагу, неначе гіпнотизуючи. Такий стан утримують стільки, скільки потрібно для розв'язання педагогічного завдання (додаток 10.2).

Вплив – дія з певною метою, спрямована на будь-який об'єкт. Педагогічний вплив – одиниця взаємодії, акт впливу педагога, спрямована на дитину в загальному контексті взаємодії з нею. **Взаємодія** – це погоджена діяльність щодо досягнення спільних цілей і результатів, за рішенням учасників значимої для них проблеми або завдання.

Принципи педагогічної взаємодії: принцип суб'єктності; принцип ціннісної орієнтації; принцип цілісності (системності) [74].

Дотримання *принципу суб'єктності* в освітньому процесі припускає спрямованість впливу вихователя на свідомість вихованця, стимулювання самостійного осмислення того, що відбувається, і зв'язків «Я» дитини з реальним світом. У процесі взаємодії педагог не повинен забувати про те, що дитина – завжди суб'єкт, хоча міра її суб'єктності може бути й низькою (додаток 10.3).

Принцип ціннісної орієнтації припускає виявлення та розкриття для дітей ціннісного змісту довкілля, виявлення соціального значення та особистісного змісту предметів і подій. Зумовлюється не тим, що робить педагог, а тим, чим він наповнює те, що робить разом із дітьми. Педагогічний вплив завжди наповнюється ціннісним змістом.

Принцип цілісності (системності) орієнтує дошкільного педагога на особистісну цілісність дитини як носія соціальних відносин. Припускає одночасне апелювання до розуму дітей, їхніх емоцій і волі, щоб у єдиному акті діти виявили і виразили пережите актуалізоване педагогом ставлення до об'єкта довкілля, світу (табл. 6).

Основою організації освітнього процесу необхідно вважати принцип *інтерактивності*, що ґрунтується на творчому потенціалі педагога і несе соціальну спрямованість.

Алгоритм реалізації
принципу цілісності педагогічної взаємодії

Сприймаю ставлення: <ul style="list-style-type: none"> • чую мовлення; • бачу емоції; • спостерігаю, дію	Фокусую форми: <ul style="list-style-type: none"> • аналізую сприйняття; • дію	Виражаю ставлення: <ul style="list-style-type: none"> • говорю; • емоційно забарвлюю
--	--	--

Способи досягнення мети інтерактивного заняття:

- використання різноманітних форм і методів освітньої діяльності, які дають змогу розкрити суб'єктивний досвід вихованців;
- створення атмосфери зацікавленості кожного вихованця в результатах роботи всього колективу;
- стимулювання дітей до висловлювань, використання різних способів виконання завдань без страху помилитися;
- використання дидактичних матеріалів, які дають змогу дитині обрати доволі значимі для неї вид і форму змісту матеріалу;
- створення педагогічних ситуацій спілкування, які даватимуть змогу кожному виявляти ініціативу, самостійність, вибірковість у способах діяльності, створення обстановки для природного самовираження дитини [74].

Залежно від кількості дітей, яких вихователь залучає до спілкування, розрізняють три схеми взаємодії: діалог, трилог, полілог. В освітній діяльності використовують *полідіалогічну бесіду*, яку педагог, зазвичай, проводить фронтально: одну дитину за іншою послідовно залучає до комунікативної діяльності. Методичне завдання полягає у тому, щоб перевести однобічний контакт вихователя з кожною дитиною в групову розмову, у справжній полілог, для якого характерна *багатоспрямованість мовленнєвих дій кожного учасника комунікації*.

Під час *інтерактивної бесіди* вихователь використовує такі прийоми:

- 1) звертання до кожної дитини;
- 2) стимулювання малюка до участі у колективному спілкуванні;
- 3) налагоджування зворотного зв'язку;
- 4) зміна ролей між вихователем і дошкільниками (вихователь ставить запитання – діти відповідають, і навпаки, діти запитують – вихователь відповідає);
- 5) часткове передання окремих функцій ведучого бесіди дітям: вони уточнюють, коментують відповіді ровесників, відповідають на їхні запитання, обирають учасників мовленнєвої взаємодії [31].

Щоб залучити мовчазних дітей до *колективної розмови*, вихователь створює *спеціальні умови*: застосовує м'які інтонації, заохочувальний вираз обличчя, усмішку, комунікативні жести і слова, які сприяють входженню дитини у розмову, налаштовують ровесників на сприйняття її повідомлення.

Наприклад: «А я знаю, хто може вам допомогти. Мишко знає як можна ...» або «Діти, Наталочка розказала мені таку цікаву історію... Але краще вона розповість її вам сама» [31].

Класифікація видів педагогічних висловлювань:

Викладання інформації: констатація, ствердження, найменування, повідомлення, розповідь, опис, творча розповідь, оголошення, обґрунтування, повідомлення, приклад, припущення, пояснення, доповнення, відповідь, поправка.

Активізація уваги, регуляція психічної активності: констатація, повідомлення, розповідь, припущення, запитання, вимога, умовна вимога, завдання, інструкція, а також варіанти емоційної підтримки, підбадьорювання.

Перенесення знань і вмінь на новий матеріал: запитання, вимога, завдання.

Контроль: запитання, вимога, завдання.

Зворотний зв'язок: оцінка, поправка, повторювання [31, с. 63].

Висловлювання вихователя, змістом яких є *оцінка*, поділяють за формою на *м'які, позитивні* (похвала, схвалення, згода, випереджальна позитивна оцінка) та *негативні, але пом'якшені* (осуд, присоромлення, виявлення подиву). Окрему групу становлять *суворі* оцінки (докір, погроза, обурення, випереджувальна негативна оцінка).

Методика педагогічного впливу є системою засобів, яку використовують з метою організації різнопланової діяльності дітей, що забезпечує їхній різнобічний розвиток. Традиційно виокремлюють такі **групи методів виховання**: методи формування свідомості особистості; методи організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки; методи стимулювання діяльності та поведінки; методи самовиховання.

Професійне володіння *методикою педагогічної взаємодії* складається з таких елементів (додаток 10.4):

- уміння вдумливо аналізувати життєдіяльність та освітню діяльність дітей, їхні результати;
- уміння вдумливо аналізувати педагогічні ситуації;
- знання основних методів педагогічної взаємодії, їхніх видів і форм, а також умов їхнього ефективного застосування;
- володіння набором спеціальних знань і навичок практичного використання прийомів взаємодії, тобто педагогічною технікою;
- уміння передбачати педагогічний ефект, якого можна досягти у тій чи іншій ситуації [74].

Групи прийомів педагогічного впливу у виховній діяльності (табл. 7):

1. **Створювальні** прийоми коригують поведінку дітей на основі виникнення позитивних почуттів: радості, вдячності,

поваги, довіри до вихователя, віри у власні сили. Вони сприяють розвитку нових позитивних якостей. До створювальних прийомів належать:

- переконування;
- навіювання;
- заохочення;
- доброта;
- увага;
- прохання;
- організація успіху у навчанні;
- залучення у цікаву діяльність.

Таблиця 7

Методи педагогічного впливу

Переконання	Вправа	Самооцінка
<p>Формування поглядів і обміну інформацією:</p> <ul style="list-style-type: none"> • навіювання; • розповідь; • діалог; • доведення; • інструктаж; • звертання 	<p>Організація діяльності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • доручення; • вимога; • змагання; • показ зразків; • створення ситуації успіху; • перспектива 	<p>Стимулювання оцінки і самооцінки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • зауваження; • ситуація контролю; • заохочення і покарання; • ситуації критики і самокритики; • довіра; • колективна думка

2. **Гальмівні** прийоми сприяють подоланню негативних якостей, вчинків. Вони збуджують переважно негативні почуття: сором, незручність, розчарування, засмучення, жаль, каяття. До цієї групи прийомів належать:

- паралельна педагогічна дія (вплив на вихованця через колектив);
- наказ;
- ласкавий докір;
- удавана байдужість;
- натяк;
- іронія;

- обурення;
- засудження;
- покарання;
- попередження [127].

До найефективніших механізмів впливу належать: *зараження, навіювання, переконування, наслідування*, завдання яких – формування поглядів, переконань і створення установок. У роботі вихователя переконування й навіювання нерідко підкріплюють один одного. Переконуючи дітей у важливості дотримання гарної поведінки, дошкільний педагог наводить яскраві факти, які своєю сугестивною виразністю впливають на установки дітей.

Задля удосконалення педагогічної взаємодії слід робити її значно впливовішою. Отож рекомендують використовувати **засоби театральної педагогіки**. Не важко помітити спільні особливості у професії актора і вихователя. Адже в драматургії заняття чи в організації іншого виду дитячої діяльності є і використання розмовного матеріалу (читання, розповідь, бесіда, пояснення тощо), і мінімальних декорацій – інтер'єру групової кімнати, дидактичних матеріалів (ілюстрацій, макетів, моделей, елементів одягу конкретного персонажа тощо), музичного супроводу, і водночас вихователь залишається собою – особистістю, яка цілеспрямовано виховує, навчає, розвиває.

Майстерність педагога й актора визначається трьома взаємообумовленими складовими: *теорією, технікою і методами роботи над матеріалом*, його організацією і впровадженням у дію. Якщо теорію можна опанувати порівняно легко і швидко, то методом і технікою слід оволодівати поступово, поетапно, напруженим тренуванням як основою професійної підготовки й актора, і вихователя. Систематичним тренуванням техніку слід доводити до рівня підсвідомої, рефлекторної діяльності. У зв'язку з цим головне завдання педагога полягає не тільки в постійній роботі над собою, а й у формуванні потреби систематичного самовдосконалення.

Для педагогічної взаємодії характерна *педагогічна імпровізація* – організація непередбаченої комунікації. Вона спирається на здатність оперативно і правильно оцінювати ситуації, вчинки дітей, приймати рішення відразу, на основі попереднього досвіду і знань, ерудиції, інтуїтивного пошуку, та органічно втілювати його у спілкуванні, продуктивно діяти у змінних ситуаціях.

Організаційними **умовами** забезпечення педагогічної взаємодії є [74]:

- а) оцінка педагогом загального стану освітньої діяльності;
- б) оцінка досвіду взаємодіючих сторін, їхніх особистісних відносин, формування цілей, доцільних логіці розвитку системи, життєдіяльності суб'єктів взаємодії;
- в) відбір змісту, життєво важливого для кожного із суб'єктів;
- г) відбір і «вибудовування» найактуальніших варіантів взаємодії з «простору альтернатив», заданих загальною моделлю;
- д) реалізація цих варіантів;
- е) оцінка їхньої ефективності.

Завдання для самостійної роботи

---

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:

- Майстерність вихователя в організації ігрової діяльності дошкільників.
- Професійні секрети дошкільних педагогів в організації спільної творчої діяльності з вихованцями.
- Взаємозв'язок педагогічної та театральної творчості у роботі вихователя.

2. Підготувати та провести етичну бесіду (її фрагмент) з дітьми / колегами / батьками.

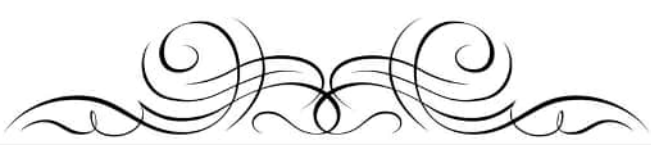

3. Виконати вправу:

1. Двоє студентів ведуть бесіду. Третій студент, який зрозумів зміст розмови, долучається до неї, далі 4-й, 5-й, 6-й. При цьому темі розмови змінювати не можна, а кожен із учасників повинен висловити власну думку.

Тема **11** ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ

-
-
1. *Особистісно і соціально зорієнтоване спілкування вихователя з батьками.*
  2. *Особливості проведення індивідуальних та групових форм співпраці з батьками.*
  3. *Допомога у розв'язанні сімейних конфліктних ситуацій. Самостійне опрацювання*
  4. *Робота з різними типами сімей.*
-

Література

Основна

1. Загородня Л. П., Титаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
2. Івах С., Пантюк Т. Методика співпраці дошкільних закладів з родинами : навч. посібник. – Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2011. – 145 с.

3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник [для студ. вищих пед. навч. закл.]. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2005. – 344 с.
4. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.

Додаткова

1. Бевз Г. М., Пеша І. В. Дитина в прийомній сім'ї : нотатки психолога. – Київ : Укр. ін-т соціальних досліджень, 2001. – 101 с.
2. Буковська О. О. Психологічні особливості роботи з дітьми, які виховуються в неблагополучних родинах // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – Вип. 68. – С. 31–33.
3. Демченко С., Острогляд Н. Знаходимо спільну мову: тренінгові заняття для батьків // Психолог. – 2008. – № 33 (вересень). – С. 24–28.
4. Кононко О. Педагог в контексті особистісно орієнтованої дошкільної освіти // Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учн. молоді : зб. наук. праць / Ін-т проблем виховання АПН України. – Київ-Житомир, 2005. – Вип. 7. – С. 17–28.
5. Психологічна допомога сім'ї : навч. посібник : у 3 кн. / За заг. ред. З. Г. Кісарчук. – Київ : Главник, 2006. – Кн. 1. – 128 с.; Кн. 2 – 160 с.
6. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посібник. – Київ, 2007. – 320 с.
7. Томан І. Мистецтво говорити : пер. з чес. / Іржі Томан. – 2-ге вид. – Київ : Політвидав України, 1989. – С. 208–275.

8. Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність : теорія і методика. – Київ : Партнер, 1997. – 193 с.

Теоретичні відомості

Організація співпраці з батьками – один з основних професійних обов'язків дошкільного педагога. Кожен заклад освіти не тільки виховує дитину, а й консультує батьків з питань освіти виховання дітей, педагогічні працівники є партнерами батьків. Взаємні обов'язки сім'ї і закладу освіти, в якому виховують їхніх дітей, регулюють нормативними документами: Базовим компонентом дошкільної освіти, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Положенням про заклад дошкільної освіти й ін. Педагог дошкільного закладу повинен працювати у такий спосіб, щоб батьки могли:

- перебороти авторитаризм і побачити світ з позиції дитини;
- досягти розуміння того, що не можна дитину порівнювати з іншими дітьми;
- довідатися про сильні й слабкі сторони розвитку дитини й ураховувати їх;
- бути емоційною підтримкою дитині;
- підвищити свою педагогічну культуру.

Потребами сьогодення продиктована необхідність тісніше інтегрувати родинне і дошкільне виховання, зберегти пріоритет родинного виховання, активніше залучати родину до участі в освітньому процесі дошкільного закладу, психолого-педагогічної і медичної самоосвіти. Важливим є налагодження контактів у період адаптації малюків до умов закладу дошкільної освіти (рис. 17).

Роботу з батьками будують на принципах співробітництва, ознаками якого є: усвідомлення мети діяльності кожним учасником освітнього процесу; чіткий поділ і кооперація праці; особистий контакт з обміном інформацією, взаємною допомогою, самоконтролем, позитивними міжособистісними відносинами.

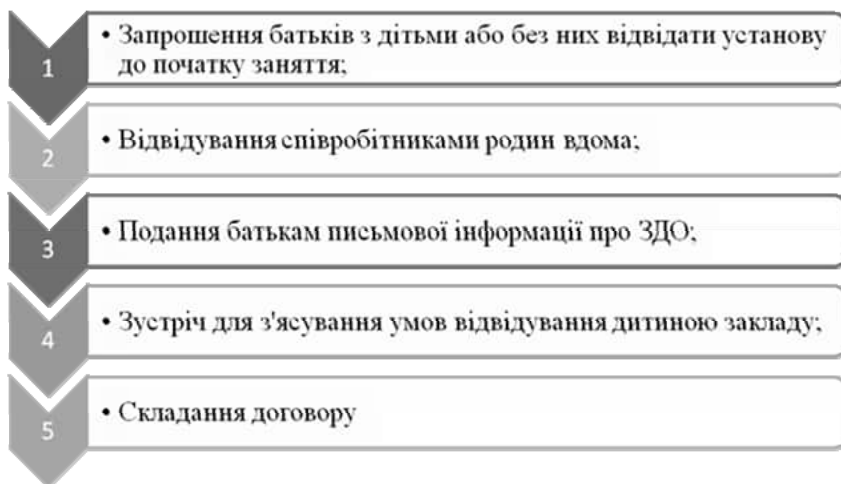

Рис. 17. Реалізація перших контактів з сім'єю

З цією метою проводять батьківські збори, консультації, бесіди та дискусії, «круглі столи», тренінги, вікторини, дні відкритих дверей, перегляди батьками окремих форм роботи з дітьми, гуртки, «школи молодих батьків (бабусь, дідусів)», застосовують засоби наочної пропаганди (інформаційні бюлетені, батьківські куточки, тематичні стенди, фотовиставки та ін.), свята, розваги, походи, екскурсії за участі батьків і дітей та ін. (рис. 18).

Під час вибору форм роботи ЗДО з родиними вихованців враховують життєву компетенцію, соціальний і освітній рівень батьків, батьківський досвід, матеріальні статки сімей, кількість дітей в сім'ях та їхню стать, віковий склад і повноту родин, домінуючу роль матері чи батька та інші чинники. Батьки – не експерти чи спостерігачі роботи педагогів, а рівноправні союзники. Стосунки з ними будують на засадах відвертості, взаєморозуміння, гуманності (додаток 11.1).

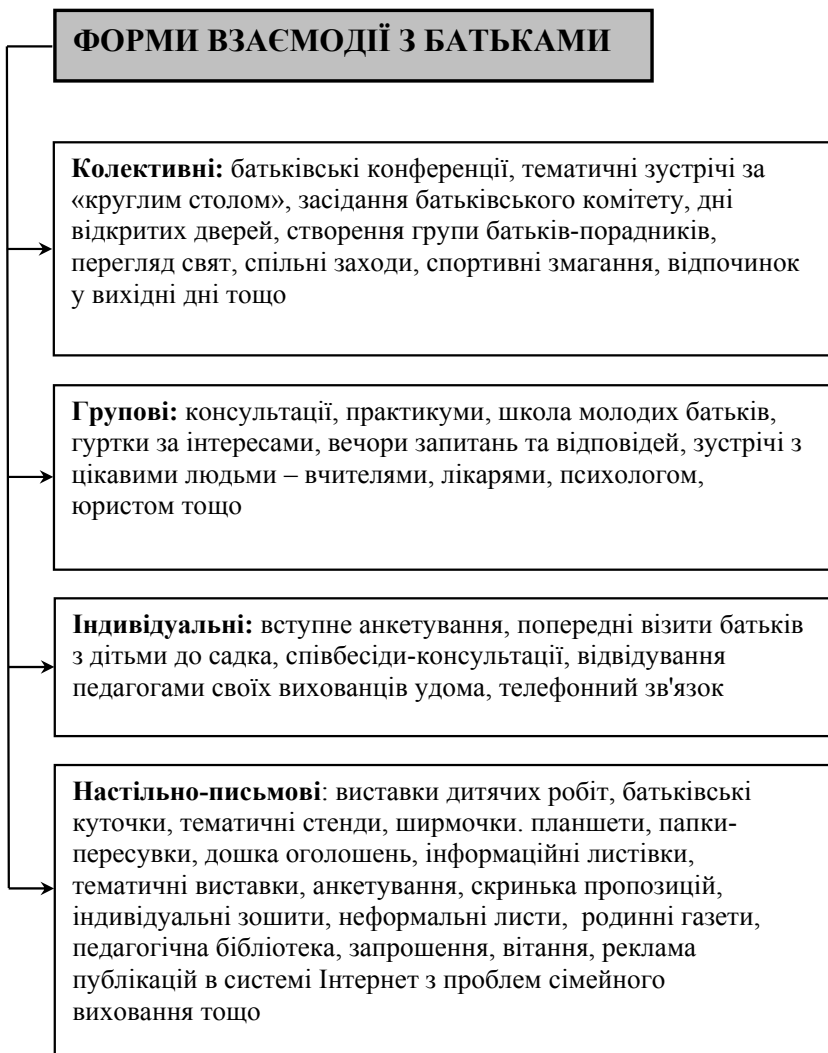

Рис. 18. Форми взаємодії родини і ЗДО

Можна виокремити **два види педагогічного спілкування педагога з батьками**:

- *групове (фронтальне) спілкування* – передбачає спеціально організовані заходи, спрямовані на розв'язання низки інформаційних, пізнавальних та комунікативних завдань;
- *диференційоване спілкування* – передбачає як спеціально організоване, так і спонтанне спілкування педагога з мамою чи татом конкретного вихованця або з групою батьків.

З огляду на форми взаємодії, виокремлюють такі види спілкування:

- *соціально орієнтоване* (лекція, розповідь, виступ);
- *групове предметно орієнтоване*;
- *особистісно орієнтоване* спілкування як спілкування однієї особистості з іншою (додаток 11.2).

Спілкування, що ґрунтується на повазі до особистості, незалежно від її віку чи соціального становища, стає надійною основою співпраці, а, отже, є обов'язковою умовою успішної освітньої діяльності.

Участь батьків у житті ЗДО *передбачає*:

- надання допомоги як організаторам або спонсорам; вони можуть допомогти у розробці ігротеки, зборі матеріалів для дитячих потреб тощо;
- участь у прийнятті рішень щодо організації життя дітей; батьківські комітети беруть участь у розв'язанні освітніх питань, що стосуються роботи закладу загалом;
- участь у щоденних заняттях дітей: залишатися в ЗДО, щоб дитина звикла до закладу; допомагати і брати участь у різних заходах, повсякденних заняттях; надавати допомогу при проведенні екскурсій тощо;
- роботу з дітьми вдома за програмами, виконання з дітьми домашнього завдання;

- відвідування курсів, заходів із проблем виховання, клубу для батьків тощо;
- отримання допомоги з конкретних проблем щодо догляду за дитиною, методів виховання; накопичення інформації із сімейного виховання й практичних порад; виходу із кризових ситуацій.

Форми роботи з сім'ями, що проводять в ЗДО, повинні враховувати:

- право батьків на власну думку, точку зору, систему цінностей;
- можливості використання конкретних прав, про що слід інформувати батьків;
- прояви батьківської ініціативи і творчості (заохочувати їх);
- перспективи навчання у батьків, а не лише повчання.

Рекомендації щодо проведення батьківських зборів (додаток 11.3):

- вихователі заздалегідь повідомляють батьків про збори через оголошення, в якому зазначають тему, порядок денний, дату і час проведення зборів;
- складають план проведення зборів, дотримуючись теми та мети зборів;
- тривалість проведення зборів – одна година (20 хв. з участю дітей, 30–40 хв. – тільки з батьками);
- на зборах передусім обговорюють питання педагогічного напрямку, які стосуються розвитку і виховання дітей;
- педагог задає тон спілкування – доброзичливий, коректний; розповідаючи про невдачі, прикрощі, негаразди, що мали місце в групі, не варто називати конкретні прізвища, доцільніше обговорити питання індивідуально; не слід нав'язувати батькам своєї думки; важливе спільне обговорення проблеми;

- заборонено обговорювати результати педагогічної чи психологічної діагностики, дані про дітей подають батькам в індивідуальному порядку;
- неприпустимо привселюдно повчати й звинувачувати батьків; слід звертатися до членів родини на ім'я та по батькові, не допускаючи звернень типу «мама Петренка» тощо.

Ускладнюють взаємодію вихователя з батьками сучасні тенденції розвитку сім'ї. Негативний вплив мають *об'єктивні* (неповна сім'я, погані житлові умови, недостатнє матеріальне забезпечення) та *суб'єктивні* (слабкість педагогічної позиції батьків) чинники.

Актуальними педагогічними проблемами сім'ї є: відсутність єдиної стратегії виховання дитини, недооцінка етапу дошкільного віку в розвитку особистості, нерозуміння його самоцінності та унікальності, недостатня готовність молодих батьків до виконання виховної функції, причина якої криється в обмежених знаннях з вікової педагогіки, психології та фізіології (невміння спілкуватися з дітьми, некритичне ставлення до особистої педагогічної діяльності, нездатність до прогнозування виховного процесу в сім'ї і його наслідків). Як окремі проблеми розглядають: можливості батьків у використанні методів сімейного виховання дошкільників, особистісну поведінку батьків, яка не завжди є педагогічно доцільною (провокує неприйнятну особистісну поведінку дітей, має негативний вплив на первинну соціалізацію дитини), вплив засобів масової інформації та індустрії розваг на формування особистості дитини. Ці питання ґрунтуються на рівні сформованості педагогічної культури молодих батьків, отож логічною є її підвищення.

Умовно сім'ї поділяють на благополучні та неблагополучні.

Благополучна сім'я – сім'я з високим рівнем внутрішньо сімейної моральності, духовності, координації та кооперації,

взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами розв'язання сімейних проблем.

Неблагополучна сім'я – сім'я, яка через об'єктивні або суб'єктивні причини втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній виникають несприятливі умови для виховання дитини.

У кожній сім'ї об'єктивно складається визначена *система виховання*. Науковці виокремлюють **чотири тактики виховання в сім'ї**, які відповідають чотирьом типам сімейних взаємин: *диктат, опіка, «невтручання», співпраця*.

Значна частина сучасних сімей припускається помилок у вихованні дітей. Родини, які продукують так званих педагогічно занедбаних дітей, з погляду педагогіки можна поділити на такі групи: *педагогічно неспроможні, педагогічно пасивні та антипедагогічні*.

Специфіка взаємин вихователя з батьками може зумовлюватися труднощами, суперечностями і конфліктами. Педагогу доводиться налагоджувати контакти з різними за віком, освітою, соціальним статусом, моральними якостями людьми. Суперечності можуть виникнути через труднощі освітнього процесу, різну компетентність у його організації, неоднакову поінформованість про індивідуальні особливості дитини, завищені вимоги батьків до педагога, різне ставлення до малюка (у педагога – ділове, офіційне, у батьків – особистісне, батьківське), нерозуміння обов'язків сторін у виховному процесі, наслідком чого є перекладання відповідальності за невдачі з однієї сторони на іншу.

Щоб подолати такі труднощі і суперечності, педагогу слід глибоко усвідомити свою моральну відповідальність перед батьками за якість дошкільної освіти, налагоджувати співпрацю з ними, аби уникнути розбіжностей у вимогах до дитини (додаток 11.4). Педагог не має ображати почуття батьків нетактовною оцінкою здібностей чи моральних якостей дити-

ни. Його обов'язок – сприяти підвищенню авторитету батьків в очах дитини, прагнути вдосконалювати їхні педагогічні погляди, толерантно ставитися до зауважень батьків, зважати на їхню думку [122].

Задля формування педагогічної культури батьків слід враховувати якісні відмінності та особливості різних груп сімей:

- *соціальні* (особливості сімей за місцем проживання, соціального статусу сім'ї);
- *демографічні* (врахування віку, освіти батьків та дітей, структури сім'ї);
- *світоглядні* (світоглядні позиції, стиль сімейних стосунків, ставлення до суспільства);
- *етнографічні* (врахування рівня загальної педагогічної та професійної культури батьків, характер сімейних традицій, культури домашнього побуту).

Основними умовами ефективної взаємодії сім'ї та закладу освіти є:

- наявність у педагога зацікавленості у житті дитини і педагогічного професіоналізму, що дає змогу позитивно налаштувати до себе батьків, уміння працювати із кожною групою батьків;
- наявність спільної діяльності;
- розкриття творчого потенціалу батьків і дітей у спільній діяльності [120].

Починаючи переговори з батьками, пам'ятайте кілька **правил**:

1. Якщо Ви зібралися спілкуватися з батьком, який «завжди заперечує», перед початком бесіди складіть собі стислий план розмови й намагайтеся дотримуватися його.

2. Похваліть батька. Можете на початку розмови використати метод заохочення. Згадайте про дитину щось добре, поговоріть про її успіхи й досягнення. Іноді це допомагає налаштувати співрозмовника на позитивний лад.

3. На початку бесіди дайте співрозмовнику кілька хвилин, щоб він міг висловитися, а потім обережно й чемно перервіть його своїм запитанням і перебирайте ініціативу розмови на себе.

4. У відповідь на обвинувачення або погрозу запитайте: «А як Ви вважаєте, що я мала робити в такій ситуації?», «Що б Ви зробили на моєму місці?», «Може, тепер ми разом подумаємо, як мені чинити, якщо така ситуація повториться?»

5. Говоріть коротко й чітко. Після того як закінчили обговорювати якесь питання, підбивайте підсумок і робіть висновок, щоб співрозмовник теж почув його.

6. Якщо розмова перестає бути мирною, не продовжуйте її. Можете сказати: «Вибачте, але зараз мені потрібно йти. Я буду готова повернутися до цієї розмови іншим разом». Розмова на підвищених тонах не може бути конструктивною.

7. Якщо Ви не готові до розмови з батьком, краще відкласти переговори й добре підготуватися, але в жодному разі не робіть цього наспіх, мимохідь.

8. Розуміючи, що у Вас немає шансів уникнути розмови з активним батьком, якому все не до душі, залучайте помічників (колеґ, адміністрацію) [28].

У складних випадках доцільно звернутися за допомогою до практичного психолога та соціального педагога, які допоможуть діагностувати причини конфліктів у сім'ї, помилок у вихованні дітей та ін.

У науковій літературі **психодіагностичні методи вивчення сім'ї** класифікують на:

- *науково-дослідні*, спрямовані на теоретичне узагальнення даних, що розширюють професійний світогляд психолога або педагога;
- *діагностичні*, за допомогою яких отримують конкретні дані, необхідні для роботи з конкретною сім'єю;

- *корекційно-діагностичні* або психотерапевтичні, що мають на меті визначення форм і змісту корекційної роботи із сім'єю.

Дошкільний педагог може використовувати такі методи вивчення сім'ї: спостереження, бесіди, тестування, анкетування, діагностика, ділові ігри, аналіз дитячих малюнків про сім'ю, аналіз дитячих розповідей про сім'ю та ін.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:

- Етика взаємин вихователя з батьками.
- Правила взаємодії з конфліктними батьками.
- Майстерність проведення індивідуальної бесіди з батьком / матір'ю.

2. Розробити алгоритм дій щодо роботи з батьками (неповна, неблагополучна, неадекватна сім'я, сім'я з дітьми, що мають особливі потреби) та ін.

3. Написати та презентувати конспект батьківських зборів.

4. Розв'язати педагогічну ситуацію:

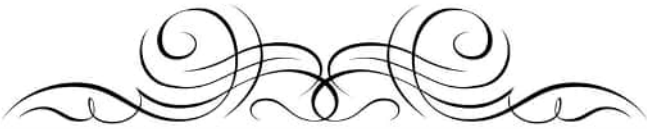
1. Трирічний малюк захопився грою та на бігу вдарився у стіну й закричав від болю. Хлопчик репетував, але вже не від болю (стіна була оббита пружним матеріалом, і удар не міг бути сильним), а від образи. І тоді мати, підвівши малюка до стіни, сказала: «Ой, яка стіна погана. Зараз ми її покараємо, щоб Сергійка не ображала. Ми їй дамо бобу ось так, ось так». Малюк одразу заспокоївся, мабуть звик до такого механізму втішання «образа – мстивість – покарання».

Як такі настанови спрацюють у майбутньому? Що очікує близьких, знайомих і незнайомих людей, які можуть стати об'єктом його мстивості-покарання?

2. Батьки Олега забезпечені люди, але в родині розлад. Батько і мати хлопчика навіть не спілкуються один з одним і цілковито зайняті своїми проблемами. Виховання батьками сина обмежується грошовими подарунками то з боку батька, то з боку матері. Батьки впевнені, що цього цілком достатньо для того, щоб їхня дитина виросла нормальною людиною.

Чи згодні Ви з позицією батьків Олега? Чи можливо лише завдяки матеріальному забезпеченню виховати повноцінну у всіх відносинах людину? Як Ви вважаєте, яким результатом може завершитися подібне виховання дитини? Спроектуйте Ваші дії як вихователя.

Тема 12 ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ

-
-
1. Основні завдання та форми методичної роботи в ЗДО.
  2. Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду.
  3. Школа педагогічної майстерності вихователя.
- Самостійне опрацювання*
4. Інноваційна діяльність вихователя як засіб розвитку його майстерності.
  5. Проблема професійного вигорання педагога.
-

Література

Основна

1. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
2. Методична робота в ДНЗ / Упоряд. Л. А. Швайка. – Харків : Основа, 2007. – 288 с.

3. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посібник : тексти лекцій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

Додаткова

1. Богомаз А. Методична робота ДНЗ в умовах модернізації дошкільної освіти // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / За заг. ред. проф. О. Л. Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – С. 19–20.
2. Виговська О. Творча педагогічна діяльність як особистісно орієнтована. Авторська концепція, технологія // Директор школи. – 2002. – № 4. – С. 70–76.
3. Гирич З. І., Прасол В. М. Структурно-функціональна модель системи науково-методичної роботи в дошкільному навчальному закладі // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2010. – № 2. – С. 123–131.
4. Калуська Л., Отроценко М., Вірстюк І. Науково-методична робота в дошкільному навчальному закладі: практико-орієнтований посібник. – Київ : Шкільний світ, 2011. – 193 с.
5. Крутій К. Л. Інноваційна діяльність у сучасному ДНЗ : методика // Дошкільне виховання. – 2005. – № 5. – С. 5.
6. Кутеньова Н. Інноваційний підхід до організації методичної роботи з педагогами // Вихователь-методист. – 2012. – № 10. – С. 44–52.
7. Погрібняк Н. В. Організаційно-методичні засади входу в професію молодого спеціаліста в дошкільному навчальному закладі // Вихователь-методист дошкільного закладу, 2009. – № 5. – С. 45–52.
8. Федорович А. В. Методична робота як засіб підвищення професійної компетентності вихователів дітей дошкіль-

ного віку // Молодь і ринок. – 2017. – № 11 (154) листопад. – С. 107–112.

9. Формування інноваційного простору дошкільної освіти : наук.-метод. посібник / Упоряд. Н. В. Любченко, О. А. Прокopenко, А. С. Виноградова ; за ред. Є. Р. Чернишової / Ун-т менедж. освіти НАПН України. – Київ, 2012. – Ч. 1. – 112 с.

Теоретичні відомості

Методична робота – систематична колективна й індивідуальна діяльність педагогічних кадрів, спрямована на підвищення науково-теоретичного, загальнокультурного рівня, психолого-педагогічної підготовки й професійної майстерності. *Методична робота в ЗДО* – це цілісна, заснована на досягненнях науки й педагогічного досвіду, на конкретному аналізі освітнього процесу система взаємозалежних дій і заходів, спрямованих на всебічне підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного вихователя (включаючи заходи щодо керування професійною самоосвітою, самовихованням, самовдосконаленням), на розвиток і підвищення творчого потенціалу педагогічного колективу ЗДО загалом, а в результаті – на вдосконалення освітнього процесу, досягнення оптимального рівня освіти дітей [116].

Оскільки безпосередньою метою методичної роботи є зростання педагогічної майстерності кожного вихователя та педагогічного колективу загалом, то важливою є реальна допомога фахівцям, створення атмосфери зацікавленості, творчих пошуків. Зміст та завдання методичної роботи у ЗДО необхідно спрямувати на вдосконалення психолого-педагогічної підготовки, рівня професіоналізму, формування компетентності вихователів, готовності до інноваційної діяльності, розвиток їхньої особистої культури, творчого потенціалу задля підвищен-

ня якості дошкільної освіти шляхом активного *впровадження інноваційних технологій* в освітній роботі (рис. 19)

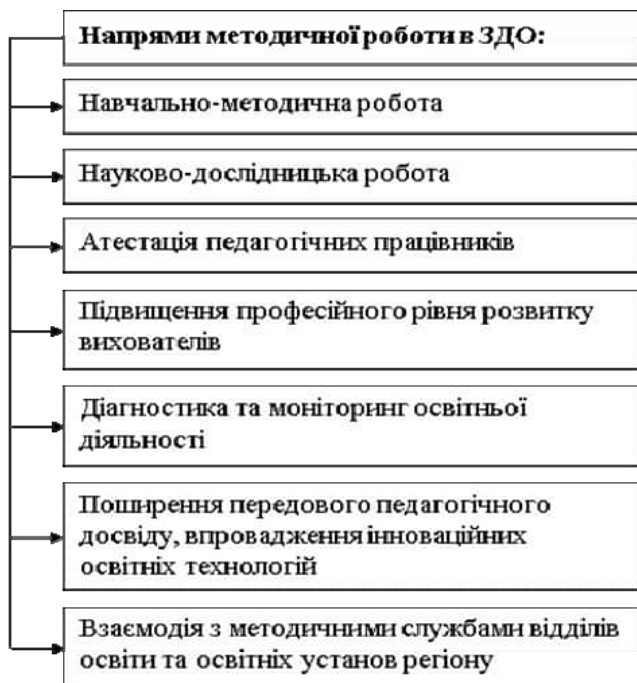

Рис. 19. Напрями методичної роботи в ЗДО

Методична робота в ЗДО має комплексний і систематичний характер, забезпечуючи такі **напрями** діяльності з дошкільними педагогами:

1. *Методологічна й теоретична підготовка* (знання про закони розвитку природи, суспільства, осмислення програмних положень освітньої галузі, орієнтування в соціальній економічній політиці).

2. *Методична підготовка* (вивчення окремих методик, нових програм, підвищення кваліфікації).
3. *Педагогічна підготовка* (знання з дидактики та теорії виховання, опанування й застосування методів і прийомів активізації освітньої діяльності дошкільників, формування у них наукового світогляду).
4. *Психологічна підготовка* (використання психологічних знань для впливу на стан навчання й виховання особистості дитини).
5. *Загальнокультурна підготовка* (обізнаність з питань етики та загальна культура спілкування, формування цілісних орієнтирів) [75].

Пріоритетними завданнями сьогодні є підготовка педагогічних працівників до сприйняття та реалізації *інноваційних процесів*, які відбуваються в освіті, та формування *готовності вихователя до інноваційно-творчої діяльності*.

Центром методичної допомоги педагогічним працівникам та поширення психолого-педагогічних знань серед батьків щодо розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку є **методичний кабінет** (додаток 12.1). Його діяльність організовує і скеровує *вихователь-методист ЗДО*. У малокомплектному дошкільному закладі створює методичний кабінет і здійснює керівництво методичною роботою *завідувач закладу* (рис. 20).

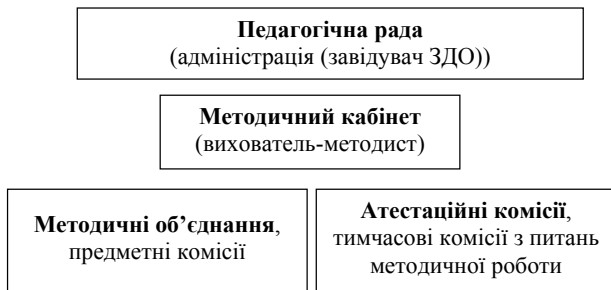

Рис. 20. Структура методичної роботи ЗДО

Традиційно методичну роботу **будують за схемою:**

- педагогічна діагностика;
- визначення мети і засобів реалізації методичної діяльності (планування);
- реалізація плану впродовж визначеного періоду;
- контрольньо-оцінювальна діяльність (зіставлення мети й одержання результатів).

За формою методична робота може бути *колективною, груповою та індивідуальною*. Також виокремлюють нетрадиційні форми методичної роботи, що забезпечують оптимальне поєднання традиційних і сучасних засобів навчання з метою тренування, підготовки дошкільних педагогів до впровадження освітніх інновацій (рис. 21).

Традиційні: інструктивно-методичні наради, методичні об'єднання, семінари-практикуми, конкурси педагогічної майстерності, індивідуальні методичні консультації, школи передового педагогічного досвіду, співбесіди, дні ініціативи і творчості, науково-практичні конференції тощо.

Нетрадиційні: панорама методичних знахідок, клуби, літературні світлиці, педагогічні консиліуми, «мозкові атаки», конкурс «Вихователь року», педагогічні КВНи, методичні аукціони, проблемні столи, творчі звіти педагогічних колективів, портрет творчого вихователя, освітянські вечорниці та інші [49].

Колективні форми методичної роботи мають сприяти виробленню єдиної педагогічної позиції і підходів до важливих педагогічних проблем, що розв'язують у закладі дошкільної освіти. Для них характерні наявність постійного складу педагогів, плановість і періодичність у роботі. До цих форм належать: педагогічні ради, педагогічні читання, науково-практичні конференції, семінари, виставки, курси підвищення кваліфікації тощо (табл. 8).

Групові форми роботи об'єднують педагогів за інтересами, однією мікропроблемою чи окремим напрямом. Вони мак-

Рис. 21. Форми методичної роботи відповідно до виду діяльності педагогів

симально враховують потреби, компетентність і рівень фахової підготовки з проблем дошкільного виховання. Це такі форми, як методичні об'єднання, школи передового досвіду, школи молодого вихователя, ініціативні групи та ін.

Індивідуальні форми спрямовані на методичне самовдосконалення та індивідуальний освітній шлях розвитку вихователя і відіграють важливу роль у підвищенні його культурно-професійного рівня. До них належать: самоосвіта, стажування, робота з молодими спеціалістами, консультування, наставництво, атестація, творчі звіти [75].

Складовою методичної діяльності є атестація персоналу. Це суттєва форма морального та матеріального стимулювання, спрямована на вдосконалення діяльності педагогів, які працюють в освітніх закладах різних типів і форм власності.

Форми підвищення кваліфікації педагогічних кадрів

Підвищення кваліфікації педагогічних фахівців		
На рівні закладу	На районному рівні	На обласному рівні
1. Педрада 2. Методичні об'єднання 3. Конференції 4. Семінари-практикуми 5. Психологічні тренінги 6. Ділові ігри 7. Творчі групи 8. Дискусійні клуби 9. Динамічні творчі групи	1. Районні методичні об'єднання 2. Опорні ЗДО 3. Семінари 4. Школи передового досвіду 5. Консультації 6. Асоціації 7. Педагогічні читання	1. Курси підвищення кваліфікації 2. Семінари-практикуми, теоретичні семінари 3. Психолого-педагогічні консультації 4. Науково-практичні конференції 5. Асоціації педагогів 6. Педагогічні виставки 7. Школи передового досвіду 8. Університет наукових знань
Самоосвіта		

Мета атестації педагогічних працівників: активізація їхньої творчої професійної діяльності; підвищення відповідальності за результати роботи; оцінка особистісних якостей; визначення рівня якості виконання ними посадових обов'язків, зазначених у професійно-кваліфікаційних характеристиках, нормативно-правових документах; забезпечення соціального захисту компетентної педагогічної праці [48, с. 58].

Система методичної роботи щодо забезпечення реалізації особистісно орієнтованої моделі спілкування передбачає:

- надання вихователям сучасних соціально-психологічних, педагогічних знань щодо особистісно орієнтованого, емоційно-ціннісного ставлення до дитини;
- вивчення уявлень педагогів про особливості власних настанов та взаємодії з вихованцями;
- вивчення типу взаємодій та стилю спілкування дорослого з малюками;

- надання диференційованої методичної допомоги в особистісному самовдосконаленні (особистісно орієнтований підхід можливий, якщо вихователь виявляє себе як особистість), оволодіння тактиками і способами особистісно орієнтованого спілкування, прийомами індивідуалізації спілкування, формування власного стилю спілкування в межах особистісно орієнтованої моделі взаємодії з дітьми;
- аналіз досвіду впровадження особистісно орієнтованої моделі в практику взаємодії з вихованцями;
- просвітня робота з батьками щодо проблеми особистісно орієнтованого підходу до виховання і навчання дошкільників;
- добір науково-методичної літератури з проблеми впровадження у практику особистісно орієнтованої моделі освіти [31].

Критерії оптимальності результатів методичної роботи:

1. *Результативність.* Цей критерій можна вважати достатнім, якщо результати освіти, виховання та розвитку дошкільників зростають, діти досягають оптимального рівня розвитку або наближаються до нього.

2. *Раціональне витрачання часу й економічність.* Коли зростання майстерності та інноваційного потенціалу вихователів відбувається за різного витрачання часу і сил на методичну роботу і самоосвіту, проте без перевантаження. Оптимального результату досягають за найменших зусиль.

3. *Задоволення вихователів результатами своєї праці.* Створення в ЗДО атмосфери співтворчості, позитивного морально-психологічного клімату, за яких устанавлюється мотивація творчої, ініціативної, самовідданої педагогічної праці.

4. *Дієвість методичної роботи,* її реальний стимулювальний ефект. Передбачає наявність задоволення вихователів проце-

сом і результатом своєї роботи (не можна плутати із самовдоволенням і самозаспокоєністю), оптимальний рівень їхнього творчого самопочуття, душевного комфорту [81, с. 17].

У цьому контексті важливо дотримуватися певних **принципів**, умов, які сприятимуть впровадженню інноваційної діяльності. Серед них зазначимо такі, як:

- *демократичність* – можливість урахування різних підходів, точок зору, колегіальність у прийнятті певного рішення;
- *ситуація вибору* – створення кількох варіантів програм, моделей діяльності, технологій, які забезпечують передумови для свідомого вибору;
- *самореалізація* – розкриття особистісного потенціалу кожного учасника педагогічного процесу;
- *співтворчість* – спільна діяльність суб'єктів, які прагнуть досягти нових кількісних і якісних результатів;
- *синергетичність* – нелінійність, нестабільність як процесуальні характеристики та самоорганізація системи науково-методичного супроводу [131].

Педагогічний досвід – це система педагогічних знань, умінь і навичок, способів здійснення творчої педагогічної діяльності, емоційно-ціннісних ставлень, здобутих у процесі практичної освітньої роботи. Педагогічний досвід може бути масовим і передовим.

Передовий педагогічний досвід формується на основі масового завдяки оволодінню об'єктивними педагогічними закономірностями. Передовий педагогічний досвід – це діяльність педагога, яка забезпечує стійку ефективність освітнього процесу шляхом використання оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових систем навчання і виховання або вже відомих форм, методів, прийомів, засобів роботи на основі їхнього вдосконалення. *Вивчення досвіду педагогів-майстрів* розуміють як сукупність дій вихователя,

спрямованих на всебічне вивчення змісту досвіду, з'ясування його сутності й вироблення практичних умінь використання нового на рівні творчої трансформації передових ідей в особистий досвід.

Критерії передового педагогічного досвіду: актуальність, оригінальність, новизна, висока ефективність, стабільність результатів, збалансованість і комплексність результатів, раціональність витрат часу, зусиль, засобів.

За обсягом виокремлюють такі види досвіду: система роботи установи (закладу освіти, відділу освіти, методичного кабінету тощо); система роботи працівника (педагога, керівника, методиста тощо); вирішення важливої педагогічної проблеми у закладі освіти (моральне виховання дітей); розв'язання педагогічної проблеми у діяльності окремих педагогів (індивідуалізація навчання у процесі викладання математики); певні форми, методи і прийоми, які застосовують у закладі освіти; форми, методи і прийоми, якими послуговуються окремі педагоги.

За рівнем творчої самостійності є такі види передового педагогічного досвіду: раціоналізаторський і новаторський.

Майстер-клас – це одна з форм ефективного професійного, активного навчання. Під час майстер-класу ведучий-спеціаліст («майстер») розповідає і показує, як застосовувати на практиці нову технологію або метод. Тематика майстер-класів налічує різні аспекти і прийоми використання технологій; авторські методи застосування технологій на практиці тощо. (додаток 12.2).

Завдання майстер-класу:

- передача «майстром» свого досвіду шляхом прямого і коментованого показу послідовності дій, методів, прийомів і форм педагогічної діяльності;
- спільне відпрацювання методичних підходів «майстра» і прийомів вирішення поставленої в програмі майстер-класу проблеми;

- рефлексія власної професійної майстерності учасниками майстер-класу;
- надання допомоги слухачам у визначенні завдань саморозвитку і формуванні індивідуальної програми самоосвіти та самовдосконалення [38].

Підвищенню професійної компетентності педагога, його творчої активності сприяє **школа педагогічної майстерності**, що об'єднує педагогів з високою творчою активністю, з високими результатами педагогічної діяльності і має на меті створити умови для самореалізації кожного учасника в їхньому професійному поступі.

Головною метою діяльності школи є пошук ефективних форм, методів організації освітнього процесу, вироблення оригінального педагогічного стилю, розробка, моделювання, апробація, корекція та реалізація освітніх технологій, презентація та поширення результатів діяльності закладу освіти за визначеною проблемою.

Школи педагогічної майстерності (ШПМ) створюють районні (міські) методичні кабінети або кафедри дошкільної освіти інститутів післядипломної педагогічної освіти за наявності 5–15-ти педагогів. Зарахування до школи проводять на основі врахування запитів, потреб педагогів та їхнього бажання.

Керівником школи призначають педагога (методиста), який досяг високих результатів у педагогічній діяльності. Термін функціонування школи може тривати від одного до двох років, періодичність занять – не менше 4-х на рік.

Пріоритетними **напрямами діяльності ШПМ є:**

- опрацювання науково-методичної літератури з визначених проблем;
- ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічної науки, перспективним педагогічним досвідом з питань розв'язання поставлених проблем;
- освоєння і практичне застосування теоретичних положень із визначеної проблеми;

- вивчення і втілення в практику перспективного педагогічного досвіду;
- моделювання, апробація інноваційних технологій;
- взаємовідвідування слухачами школи занять, позаурочних заходів з метою накопичення нових інноваційних форм, методів роботи в реалізації визначеної проблеми;
- підготовка рекомендацій, методичних посібників, дидактичних матеріалів тощо.

Форми роботи ШПМ: семінари-практикуми; практичні заняття; тренінги; обговорення наукових статей; захист авторських проєктів і розробок тощо [80].

Організаційно-педагогічні умови активізації інноваційної діяльності вихователя в системі методичної роботи ЗДО:

1. Забезпечення методичного супроводу (система організаційних та психолого-педагогічних заходів, технологій і процедур, спрямованих на допомогу педагогічним працівникам у подоланні стереотипного мислення, розвитку особистісних якостей).
2. Використання інноваційних форм методичної роботи (поєднання традиційних та нетрадиційних індивідуальних, колективних та групових форм методичної роботи в ЗДО).
3. Створення інноваційного середовища (можливості для співпраці з колегами, робота над індивідуальною темою, яка співзвучна із загальною темою ЗДО).
4. Дотримання програми організації інноваційної діяльності вихователя (укладання стратегії, плану роботи над індивідуальною темою, керівництво, контроль, перевірка результатів).
5. Наявність належного рівня матеріально-технічної бази в ЗДО.

Професійний стрес – це багатовимірний феномен, який виражається у фізіологічних і психологічних реакціях на склад-

ну робочу ситуацію. До об'єктивних причин можна зачислити складність завдання, виникнення проблемної ситуації, дефіцит часу, конфлікти тощо. Групу суб'єктивних причин складають індивідуальні (психологічні, фізіологічні, професійні) особливості суб'єкта праці: невірноваженість, тривожність, нейротизм, зовнішній локус контролю тощо [120].

Серед найнебезпечніших стресових реакцій у педагогічній діяльності є «синдром професійного вигорання» (поняття введене американським психіатром Х. Фреденбергером 1974 року), що визначається як феномен особистісної деформації, пов'язаний із виснаженням моральних і фізичних сил, що позначається на ефективності професійної діяльності і психічному самопочутті особистості [120].

Професійне вигорання – це стан виснаження особистості, спричинений надмірними завданнями, що ставить природне чи професійне середовище; характеризується зневірою у власній професійності, фізичною та емоційною втомою, почуттям нереалізованості. Типи проявів: фізичні, емоційні, родинні та суспільні; прояви, пов'язані з роботою; психофізичні, соціально-психологічні, поведінкові симптоми.

Причини проявів стану вигорання: великий обсяг роботи, надмірна кількість обов'язків; надконтроль, надвідповідальність; відсутність результату або оцінки праці з боку адміністрації; низька оплата праці; відчуття наближення старості, «криза віку»; помилка у виборі роботи, розчарування; інертне середовище; невміння бачити альтернативу; обмеження кола діяльності; домашні клопоти; невміння «виходити з ролі вихователя»; необ'єктивна самооцінка; страх перед критикою; брак якості підвищення кваліфікації; присвоєння перемог працівника іншими людьми тощо.

За визначенням американських психологів, *процес вигорання містить 5 фаз (етапів):*

1. *Етап «медового місяця»* – характеризується бажанням працювати з підвищеним ентузіазмом, з повною самовіддачею; помітна деяка ідеалізація того, чим займається людина.
2. *Фаза пробудження* – з'являється розуміння того, що «не все так легко, красиво, не все залежить від мене», робота йде з меншою енергією.
3. *Фаза жорсткості* (тертя) – погіршуються контакти, виникають конфлікти, зникає взаєморозуміння.
4. *Фаза випалювання* – характеризується станом депресії, відчуттям пустоти, втомою.
5. *Фаза відродження* – етап «лікування ран», вихід зі стану вигорання.

Конструктивні методи боротьби з вигоранням: психотерапія, психотренінги; **конструктивна оцінка; новизна**, зміна діяльності; уникання сварок, конфліктів, невизначених обставин (насамперед тих, що виходять за рамки посадових обов'язків), зайвої відповідальності.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати виступ-презентацію на тему:
  - Вивчення досвіду передових педагогів – шлях до професійної майстерності.
  - Самовиховання дошкільного педагога.
  - Мистецтво розробки творчого задуму заняття в досвіді вихователів-майстрів.
  - Проблема адаптації молодого вихователя до умов ЗДО.
  - Використання інноваційних технологій у професійній діяльності вихователя.
  - Проблема емоційного вигорання дошкільного педагога.

2. Проаналізуйте ситуацію:

1. У школі майбутніх педагогів виникла суперечка – що означає бути справжнім педагогом?

- Педагогом не можна стати!.. Ним потрібно народитися.
- Дурниці. Це фаталізм!
- Педагог «милістю Божою», так, чи що?
- Хто народився без педагогічного таланту, того ніякий інститут не зробить справжнім педагогом.
- А я думаю, що педагогом можна стати. Часто в університеті вдається привити любов до педагогічної професії.

Закінчіть суперечку студентів. Які шляхи становлення педагога?

2. Деякі педагоги вважають, що вони не повинні копіювати роботу педагогів-новаторів і не треба вивчати їхній досвід. Чи згодні Ви з цією думкою? Ваше ставлення до передового педагогічного досвіду.

**ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ, РЕКОМЕНДОВАНИХ
ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ПРОЧИТАННЯ**

1. Амонашвілі Ш. О. Школа життя / Ш. Амонашвілі ; пер. з російської. – Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2002. – 172 с.
2. Ващенко Г. Г. Вибране. Форми і методи навчання / Г. Ващенко. – Дрогобич : Наш ДРУК, 2011. – 131 с.
3. Волков І. П. Вчимо творчості / І. Волков // Педагогічний пошук: книга для вчителя / Уклад. І. М. Баженова ; пер. з рос. – Київ : Радянська школа, 1988. – С. 90–127.
4. Ільїн Є. М. Мистецтво спілкування / Є. Ільїн // Педагогічний пошук: книга для вчителя / Уклад. І. М. Баженова ; пер. з рос. – Київ : Радянська школа, 1988. – С. 189–251.
5. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя / В. Кан-Калик. – Москва : Просвещение, 1987. – 190 с.
6. Макаренко А. С. Педагогічна поема / А. Макаренко // Твори : в 7 т. – Київ : Рад. школа, 1953. – Т. 1. – 380 с.
7. Русова С. Ф. Дошкільне виховання // Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – Київ : Освіта, 1996. – 304 с. – С. 34–284.
8. Синиця І. О. Педагогічний такт і майстерність учителя. – Київ : Рад. школа, 1981. – 319 с.
9. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Київ : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419–654.
10. Томан І. Мистецтво говорити / І. Томан ; пер. з чес. – 2-ге вид. – Київ : Політвидав України, 1989. – 293 с.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Вид роботи	Форма звіту	Терміни здачі	Останній термін здачі викладачеві
1	Підготовка до практичних занять	Опорний конспект відповідно до плану заняття	Кожне заняття, згідно з розкладом	-
2	Прочитання літературних творів	Конспекти прочитаних творів	Упродовж семестру	За два тижні до закінчення семестру
3	Виконання індивідуальних завдань	Реферат, презентація	Упродовж семестру	За два тижні до закінчення семестру
4	Контрольна робота	Контрольна робота	Згідно з графіком	На останньому занятті
5	Екзамен	Усно	Згідно з графіком	-

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Роль вихователя у житті дитини.
2. Основні ідеї педагогіки партнерства.
3. Педагогічний імідж дошкільного педагога.
4. Професійна компетентність вихователя дітей дошкільного віку.
5. Ідеал вихователя на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти.
6. Гуманістична спрямованість особистості педагога в оцінці В. Сухомлинського.
7. Креативність як важлива якість особистості вихователя.
8. Способи саморегуляції вихователя у професійній взаємодії з суб'єктами освітнього процесу.
9. Техніка мовлення дошкільного педагога як засіб розв'язання освітніх завдань.
10. Мовленнєвий етикет педагога.
11. Спілкування з дітьми – найважливіша функція вихователя.
12. Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки партнерства.
13. Діалогізація педагогічного спілкування в умовах ЗДО.
14. Вплив стилю спілкування дошкільного педагога на формування позитивного ставлення дітей до навчання.
15. Творчість вихователя в організації професійно-педагогічного спілкування.
16. Толерантність як компонент професійної культури педагога.
17. Побудова педагогічної взаємодії на принципах педагогіки толерантності.
18. Майстерність вихователя в організації ігрової діяльності дошкільників.

19. Професійні секрети дошкільних педагогів в організації спільної творчої діяльності з вихованцями.
20. Особливості професійно-педагогічного спілкування на основі захопленості спільною діяльністю.
21. Взаємозв'язок педагогічної та театральної творчості у роботі вихователя.
22. Шляхи подолання педагогічних конфліктів у діяльності вихователя.
23. Вивчення досвіду передових педагогів – шлях до професійної майстерності.
24. Самовиховання дошкільного педагога.
25. Мистецтво розробки творчого задуму заняття в досвіді вихователів-майстрів.
26. Проблема адаптації молодого вихователя до умов ЗДО.
27. Використання інноваційних технологій у професійній діяльності вихователя.
28. Електронна пошта як засіб професійно-педагогічної комунікації.
29. Етичні правила комунікації у глобальних інформаційних мережах.
30. Проблема емоційного вигорання дошкільного педагога.

ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Яке визначення найкраще вказує на сутність сучасного розуміння функції педагога? Педагог це:

- а) той, хто навчає;
- б) розробляє проблеми педагогіки;
- в) «помічник дитини».

2. Педагогічна майстерність – це:

- а) сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки дошкільного педагога, спрямованих на ефективну реалізацію освітньої роботи;
- б) комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі;
- в) розв'язання різноманітних педагогічних завдань психолого-педагогічними засобами.

3. Суб'єкт освітньої діяльності – це:

- а) фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність;
- б) фізична особа, що провадить освітню діяльність;
- в) юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність.

4. Метою дошкільної освіти є:

- а) виконання рішень педагогічної ради;
- б) виконання побажань батьків;
- в) формування особистості дитини, підготовка до школи.

5. Посадова інструкція – це:

- а) сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії;
- б) документ, де окреслено функції вихователя, вимоги до його знань, обов'язків, прав та відповідальності перед батьками і суспільством;
- в) «паспорт», який містить сукупність особистісних якостей, педагогічних і спеціальних знань і умінь, необхідних педагогу.

6. До елементів педагогічної майстерності належать:

- а) гуманістична спрямованість, педагогічні здібності, професійна компетентність, педагогічна техніка;
- б) педагогічна техніка, зовнішність, культура поведінки, педагогічний такт, педагогічне мовлення;
- в) педагогічна культура, педагогічна діяльність, вербальна і невербальна комунікація, моральність.

7. До елементів внутрішньої педагогічної техніки не належить:

- а) пантоміміка;
- б) духовне здоров'я;
- в) психологічне налаштування.

8. Дистанція між співрозмовниками та їхнє розміщення – це:

- а) праксеміка;
- б) такесика;
- в) кінесика.

9. Що не входить до сфери саморегуляції:

- а) психологічна стійкість;
- б) вплив на емоційну сферу;

- в) самонавіювання.
10. Релаксація – це стан:
- а) збудження, піднесення;
  - б) байдужості;
  - в) спокою, розслабленості.
11. Виберіть компоненти творчої діяльності педагога:
- а) креативність, оригінальність, допитливість;
  - б) когнітивний, практичний, особистісний;
  - в) елементарний, базовий, досконалий.
12. Результатами інноваційної педагогічної діяльності є:
- а) методики, створення власної бази знань, самоосвіта;
  - б) педагогічні відкриття, винаходи, вдосконалення;
  - в) творчість, оригінальність, апробація.
13. Категорія «самовиховання» – це:
- а) процес удосконалення психічних, фізичних, соціальних функцій людини;
  - б) система виховних впливів педагога на вихованця з метою гальмування негативних проявів у поведінці;
  - в) цілеспрямована діяльність, зорієнтована на формування та вдосконалення власних позитивних якостей і подолання негативних.
14. Фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості дитини, дитячого колективу – це:
- а) комунікативна задача;
  - б) педагогічна задача;
  - в) педагогічна ситуація.

15. Організацію мовного процесу й відповідної невербальної поведінки передбачає:

- а) комунікативна культура;
- б) комунікативна задача;
- в) комунікативна поведінка.

16. До засобів спілкування належать:

- а) слова, манери, увага, навіювання, невербальна комунікація;
- б) вербальна, невербальна комунікація, зовнішній вигляд, елементи оцінних суджень про людину;
- в) уникнення, пристосування, компроміс, переконування, суперництво, творчість.

17. Зазначте правильну послідовність у визначенні структури педагогічного спілкування:

- а) оцінювально-результативний, мотиваційний, змістовий, цільовий, діяльнісно-операційний, контрольний;
- б) прогностичний етап, початковий етап («комунікативна атака»), керування спілкуванням, аналіз та оцінка взаємодії;
- в) задум, реалізація, аналіз.

18. Як називають бар'єр у спілкуванні, що зумовлений неадаптованим до рівня сприйняття дітей мовленням вихователя, насиченістю незрозумілими словами:

- а) соціальний;
- б) психологічний;
- в) смисловий.

19. Спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації:

- а) комунікація;

- б) спілкування;
- в) комунікабельність.

20. Засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки – це:

- а) моральна культура;
- б) культура поведінки;
- в) комунікативна культура.

21. Структурними елементами моральної свідомості педагога на раціонально-теоретичному рівні є:

- а) етичні знання, ідеали, погляди, переконання, норми, принципи, категорії;
- б) почуття любові, відповідальності, суспільного переживання, моральні мотиви та ціннісні орієнтації;
- в) гуманність, людяність, доброта, терпеливість, толерантність, щедрість, порядність, милосердя, слідування моральним ідеалам.

22. Оберіть групи конфліктів, що можуть виникнути у педагогічному колективі:

- а) фінансово-організаційні, матеріально-технічні, управлінсько-особистісні;
- б) фахові, конфлікти сподівань (очікувань), конфлікти особистісної несумісності;
- в) складні, прості.

23. До гальмівних прийомів педагогічного впливу у виховній діяльності належать:

- а) наказ, ласкавий докір, удавана байдужість, натяк, іронія, обурення, засудження, покарання;

- б) переконування, навіювання, заохочення, увага, прохання, організація успіху у навчанні, залучення до цікавої діяльності;
- в) методи формування свідомості особистості, організації діяльності, спілкування, стимулювання діяльності та поведінки, методи самовиховання.

24. Організуючи взаємодію з батьками, вихователь враховує якісні відмінності та особливості різних груп сімей, зокрема:

- а) соціальні, демографічні, світоглядні, етнографічні;
- б) вік, стать, місце проживання, соціальний статус;
- в) педагогічно неспроможні, педагогічно пасивні та антипедагогічні.

25. До групових форм методичної роботи в ЗДО належать:

- а) самоосвіта, стажування, консультування, атестація, творчі звіти;
- б) педагогічні ради, педагогічні читання, конференції, семінари, курси підвищення кваліфікації;
- в) методичні об'єднання, школи передового досвіду, школи молодого вихователя, ініціативні групи.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ)

1. Суспільна значущість професії дошкільного педагога.
2. Основні функції вихователя.
3. Компоненти педагогічної діяльності вихователя.
4. Вимоги до особистості сучасного вихователя-професіонала.
5. Педагогічна майстерність вихователя, її структура.
6. Гуманістична спрямованість діяльності вихователя ЗДО.
7. Педагогічні здібності вихователя.
8. Професійна компетентність дошкільного педагога.
9. Педагогічні вміння вихователя.
10. Рівні оволодіння педагогічною майстерністю.
11. Критерії педагогічної майстерності.
12. Професійне зростання вихователя.
13. Етапи та методи самовиховання дошкільного педагога.
14. Творчість як компонент майстерності дошкільного педагога.
15. Професійно важливі якості творчого вихователя.
16. Педагогічний імідж вихователя ЗДО.
17. Шляхи розвитку творчої особистості вихователя.
18. Засоби розвитку педагогічної майстерності вихователя.
19. Інноваційна діяльність як засіб розвитку майстерності педагога, її критерії.
20. Педагогічна техніка вихователя ЗДО, її компоненти.
21. Вербальні засоби взаємодії вихователя з учасниками освітнього процесу в ЗДО.
22. Невербальні засоби взаємодії вихователя з учасниками освітнього процесу в ЗДО.
23. Взаємодія мови та невербальних рухів у професійній діяльності вихователя.
24. Вимоги до зовнішнього вигляду вихователя.

25. Роль праксеміки у педагогічній взаємодії.
26. Пантоміміка дошкільного педагога.
27. Психотехніка вихователя.
28. Основи техніки саморегуляції.
29. Техніка слухання в освітньому процесі ЗДО.
30. Техніка мовлення вихователя ЗДО.
31. Характеристика педагогічного мовлення вихователя ЗДО.
32. Функції мовлення дошкільного педагога.
33. Комунікативна поведінка дошкільного педагога.
34. Комунікативні якості вихователя.
35. Культура мовлення вихователя ЗДО.
36. Педагогічна ситуація як структурна одиниця комунікативної діяльності вихователя.
37. Етапи розв'язання педагогічної задачі.
38. Розвиток і вдосконалення комунікативних умінь вихователя.
39. Профілактика професійних голосових захворювань.
40. Педагогічне спілкування як різновид професійного спілкування.
41. Педагогічне спілкування, його основні функції.
42. Педагогічне спілкування як діалог.
43. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія вихователя з дітьми.
44. Стиль керівництва як компонент педагогічного спілкування.
45. Основні стилі педагогічного спілкування.
46. Засоби педагогічного спілкування.
47. Умови ефективного педагогічного спілкування.
48. Структура педагогічного спілкування.
49. Творче самопочуття дошкільного педагога.
50. Творчий задум заняття.
51. Взаємозв'язок педагогічної та театральної педагогіки.
52. Педагогічна та акторська дія вихователя.

53. Імпровізація у педагогічній діяльності.
54. Культура спілкування вихователя.
55. Бар'єри спілкування.
56. Шляхи оптимізації педагогічного спілкування.
57. Правила педагогічного спілкування.
58. Роль особистісних характеристик вихователя у професійному спілкуванні.
59. Професійна етика дошкільного педагога.
60. Моральна свідомість особистості дошкільного педагога.
61. Принципи педагогічної моралі.
62. Культура поведінки вихователя.
63. Педагогічний такт, його принципи.
64. Умови оволодіння педагогічним тактом.
65. Правила тактовної поведінки.
66. Етика взаємин вихователя з учасниками освітнього процесу.
67. Мережевий етикет у професійній діяльності вихователя ЗДО.
68. Конфлікти в діяльності дошкільного педагога, основні види.
69. Причини виникнення педагогічних конфліктів.
70. Шляхи розв'язання педагогічних конфліктів.
71. Етичний захист дошкільного педагога.
72. Майстерність педагогічної взаємодії в організації різних видів діяльності дітей.
73. Організація освітньої діяльності в ЗДО. Стратегії і прийоми педагогічної взаємодії.
74. Розвивальні освітні технології у роботі вихователя ЗДО.
75. Вимоги до проведення виховних заходів в умовах ЗДО.
76. Педагогічне керівництво ігровою діяльністю дошкільників.
77. Труднощі в організації ігрової діяльності, шляхи їхнього подолання.

78. Етика взаємин вихователя з колегами по роботі, вихованцями та їхніми батьками.
79. Особистісно і соціально зорієнтоване спілкування вихователя з батьками.
80. Особливості проведення індивідуальних та групових форм співпраці з батьками.
81. Робота вихователя з різними типами сімей.
82. Основні завдання методичної роботи в ЗДО.
83. Традиційні та нетрадиційні форми методичної роботи в ЗДО.
84. Методичний супровід дошкільного педагога в умовах ЗДО.
85. Вивчення і поширення передового педагогічного досвіду.
86. Форми впровадження передового педагогічного досвіду в ЗДО.
87. Школа педагогічної майстерності вихователя.
88. Проблема професійного вигорання педагога.
89. Шляхи розвитку педагогічної майстерності вихователя.
90. Показники готовності дошкільного педагога до інноваційної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка / В. Абрамян. – Київ : Лібра, 1996. – 224 с.
2. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети! / Ш. Амонашвили – Москва : Просвещение, 1988. – 208 с.
3. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : навч. посібник [для студ. ун-тів] / Н. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / Наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – Київ : Світич, 2009. – 430 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти України / науковий керівник: А. М. Богуш. – Київ, 2012. – 26 с.
6. Балл Г. О. Про передумови запобігання конфліктів між педагогами і учнями (у світлі гуманістичного підходу) / Г. Балл // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 3–4.
7. Барабаш Ю. Г. Педагогічна майстерність: теор. й навч.-метод. основи : навч. посіб. / Ю. Г. Барабаш, Р. О. Позінкевич. – Луцьк : Вежа, 2006. – 486 с.
8. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності / Н. Баранова. – Харків : Основа, 2012. – 159 с.
9. Бевз Г. М. Дитина в прийомній сім'ї: нотатки психолога / Г. Бевз, І. Пеша. – Київ : Укр. ін-т соціальних досліджень, 2001. – 101 с.
10. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с.
11. Бех І. Готовність педагога до інноваційної діяльності / І. Бех // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2003. – Вип. 13. – С. 3–8. Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/109/2/03bidpnd.pdf>
12. Библик С. Нетикет, або мережевий етикет / С. Библик // Культура слова. – 2015. – Вип. 82. – С. 125–128.

13. Білик Е. Сучасна енциклопедія етикету: 1000 правил і корисних порад / Е. Білик. – Донецьк : БАО, 2005. – 384 с.

14. Богомаз А. Методична робота ДНЗ в умовах модернізації дошкільної освіти / А. Богомаз // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016 – С. 19–20.

15. Буковська О. О. Психологічні особливості роботи з дітьми, які виховуються в неблагополучних родинах / О. Буковська // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – Вип. 68. – С. 31–33.

16. Вайніленко Т. В. Основи професійного самовдосконалення педагога : метод. реком. / Т. Вайніленко. – Київ : НІГУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 20 с.

17. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / Г. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 343 с.

18. Виговська О. Творча педагогічна діяльність як особистісно орієнтована. Авторська концепція, технологія / О. Виговська // Директор школи. – 2002. – № 4. – С. 70–76.

19. Винник В. 100 порад: як отримати задоволення від роботи і уникнути емоційного вигорання / В. Винник. – Київ : Літера ЛТД, 2010. – 174 с.

20. Візуал, аудіал, кінестетик – хто вони? // Вихователь-методист дошкільного закладу: щомісячний спеціалізований журнал. – Київ : «МЦФЕР-Україна», 2013. – № 2 (лютий). – С. 40–41.

21. Вірста С. Є. Інноваційне навчання / С. Вірста // Нові технології навчання. – Київ, 2007. – Вип. 50. – С. 52–58.

22. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Власова. – Київ : Либідь, 2005. – 400 с.

23. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. Волкова. – Київ : Академія, 2006. – 256 с.

24. Галатюк Ю. Творча функція навчання / Ю. Галатюк // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 33–38.

25. Гирич З. І. Структурно-функціональна модель системи науково-методичної роботи в дошкільному навчальному

закладі / З. Гирич, В. Прасол // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2010. – № 2. – С. 123–131.

26. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. Гончаренко. – Видання друге, доповнене. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.

27. Горобей С. Готовність вчителя до інноваційної діяльності (блог) / С. Горобей. – Режим доступу : <http://krvuzcdyt.krimeu.com/ru/article/gotovnist-vchitelya-do-innovatsiinoyi-diyalnosti.html>

28. Городиська В. В. Креативний підхід у практиці роботи вихователя сучасного дитячого навчального закладу / В. Городиська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету : зб. наук. статей / Ред. кол. : А. П. Аносов (голов. ред.) та ін. – Мелітополь. – 2011. – Вип. 7. – С. 131–136.

29. Гресь А. Не-методичний посібник для вчителя / А. Гресь; іл. О. В. Зеркалій. – Харків : Основа, 2011. – 255 с.

30. Гудзик М. Як не втратити таланти? Технологія навчання обдарованих / М. Гудзик // Директор школи. – 2001. – № 2. – С. 26–52.

31. Демченко С. Знаходимо спільну мову: тренінгові заняття для батьків / С. Демченко, Н. Острогляд // Психолог. – 2008. – № 33 (вересень). – С. 24–28.

32. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватись: Готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками / І. О. Луценко. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – Київ : Світич, 2013. – 208 с.

33. Дичківська І. М. Інноваційна компетентність педагога / І. Дичківська // Дошкільне виховання. – 2010. – № 1. – С. 7.

34. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. Дичківська. – Київ : Академвидав, 2004. – 352 с.

35. Долинська Л. В. Педагогічне мовлення : навч.-метод. посіб. / Л. В. Долинська, О. В. Гоголь, Л. М. Зінченко. – Київ : б. в., 1996. – 56 с.

36. Долинська Л. В. Психологія конфлікту : навч. посіб. / Л. Долинська, Л. Матяш-Заяц. – Київ : Каравела, 2010. – 304 с.

37. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення : навч. посіб. / С. Дорошенко ; Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – Харків : ОВС, 2002. – 144 с.

38. Дроздова І. П. Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти : навч. посіб. / І. Дроздова. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 142 с.

39. Дубина Л. Г. Педагогічні конфлікти та способи їх розв'язання / Л. Дубина, І. Вашеняк // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 9. – С. 103–109.

40. Дулова А. С., Соламати́на Л. М. Методичні рекомендації з проведення майстер-класу як групової форми методичної роботи / А. Дулова, Л. Соламати́на. – Режим доступу : http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Metod_rekom.pdf

41. Дурманенко Є. А. Конфлікти в педагогічному процесі / Є. Дурманенко. – Луцьк : Вежа, 2003. – 313 с.

42. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / за редакцією Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. – Київ : Центр учбової літератури, 2007 – 344 с.

43. Жейнова С. Формування готовності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку до педагогічної творчої діяльності / С. Жейнова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. – Луганськ, 2012. – Вип. 6 (53). – С. 57–63.

44. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посіб. / Л. Загородня, С. Тітаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.

45. Про дошкільну освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст. 259. – Режим доступу : <https://zakon.help/law/2628-III>

46. Про інноваційну діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України, 2002, № 36, ст. 266. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

47. Про освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради, 2017, № 38–39, ст. 380. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

48. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : навч.-метод. посіб. / І. Зязюн. – Київ : Вид-во МАУП, 2000. – 312 с.

49. Зязюн І. Краса педагогічної дії : навч. посіб. / І. Зязюн, Г. Сагач. – Київ : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.

50. Івах С. М. Управління в системі дошкільної освіти : навч.-метод. посіб. / С. М. Івах, Т. Пантюк. – Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2013. – 192 с.

51. Івах С. Методика співпраці дошкільних закладів з родинами : навч. посіб. / С. Івах, Т. Пантюк. – Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2011. – 145 с.

52. Інноваційна діяльність вчителя: термінологічний словник / За заг. ред. О. І. Огієнко. – Київ : ІПООД НАПНУ, 2016. – 120 с.

53. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: посіб. на допомогу дошк. праців. / Авт.-упоряд.: Л. Калуська, М. Отрощенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010.– 378 с.

54. Калуська Л. Науково-методична робота в дошкільному навчальному закладі : практико-орієнтований посіб. / Л. Калуська, М. Отрощенко, І. Вірстюк. – Київ : Шкільний світ, 2011. – 193 с.

55. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя / В. Кан-Калик. – Москва : Просвещение, 1987. – 190 с.

56. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. [для студ. вищих пед. навч. закл.]. – 2 вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2005. – 344 с.

57. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посіб. / М. Касьяненко. – Київ : Вища школа, 1993. – 318 с.

58. Кобрій О. М. Основи педагогіки : навч. посіб. / О. Кобрій. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2008. – 263 с.

59. Коваленко О. Вимоги суспільства до особистості вихователя дітей дошкільного віку / О. Коваленко // Молодий вчений. – 2017. – № 3.2 (43.2). (березень). – С. 18–23.

60. Ковальчук Л. О. Основи педагогічної майстерності : навч. посіб. / Л. Ковальчук. – Львів : Вид центр ЛНУ, 2007. – 608 с.

61. Ковальчук О. Основи психології та педагогіки : навч. посіб. / О. Ковальчук, С. Когут ; за заг. ред. Л. Ковальчук. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 624 с.

62. Козич І. В. Виховання толерантності – основа формування конфліктологічної компетентності майбутнього викладача вищої школи / І. Козич // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. – Ялта : РВВ КГУ, 2005. – Вип. 8, ч. 1. – С. 179–185.

63. Кондрашова Л. В. Методика організації виховної роботи в сучасній школі : навч. посіб. / Л. В. Кондрашова, О. О. Лаврентьева, Н. І. Зеленкова. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008 – 187 с.

64. Кононко О. Педагог в контексті особистісно орієнтованої дошкільної освіти / О. Кононко // Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учн. молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. – Київ–Житомир, 2005. – Вип. 7. – С. 17–28.

65. Конфліктологія : навч. посіб. [для вузів] / Д. В. Коваленко, І. М. Шалімова, О. М. Керницький ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків : Точка, 2012. – 221 с.

66. Конфліктологія : підруч. [для студентів вищ. навч. закл.] / Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Осіпова та ін. ; за ред. Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Харків : Право, 2002. – 256 с.

67. Костіна Л. Готовність учителя до інноваційної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі: вектори виміру / Л. Костіна // Рідна школа. – 2014. – № 10. – С. 3–8.

68. Крутій К. Інноваційна діяльність у сучасному ДНЗ: методика / К. Крутій // Дошкільне виховання. – 2005. – № 5. – С. 5.

69. Кутеньова Н. Інноваційний підхід до організації методичної роботи з педагогами / Н. Кутеньова // Вихователь-методист. – 2012. – № 10. – С. 44–52.

70. Кушнірук Т. Д. Подолання конфліктності серед педагогів. Соціально-педагогічний аспект / Т. Кушнірук // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 9. – С. 38–43.

71. Максименко С. Д. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти] / Максименко С. Д., Карамушка Л. М., Зайчикова Т. В. ; Укр. асоц. організац. психологів та психологів праці, Канад.-укр. гендер. фонд. – Київ : Міленіум, 2004. – 264 с.

72. Максимова Н. Інтерактивні методи навчання: крок у майбутнє / Н. Максимова, Л. Порох // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 35–38.

73. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. / С. Максимюк. – Київ : Кондор, 2005. – 667 с.

74. Малахов В. Етика: курс лекцій : навч. посіб. / В. Малахов. – 4-те вид. – Київ : Либідь, 2002. – 384 с.

75. Марченко О. Г. Основи педагогічної майстерності / О. Марченко. – Харків : Основа, 2009. – 112 с.

76. Методична робота в ДНЗ / Упоряд. Л. А. Швайка. – Харків : Основа, 2007. – 288 с.

77. Михайлишин Р. Педагогічна творчість – компонент фахової підготовки сучасного педагога / Р. Михайлишин. – Режим доступу : http://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/pedos3t/tom1/34_mykhailyshyn.pdf

78. Мороз О. Г. Перші кроки до майстерності / О. Мороз, В. Омеляненко. – Київ : Знання, 1992. – 110 с.

79. Мосьпан М. О. Психологічний супровід розвитку та формування засобів саморегуляції в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності / М. Мосьпан // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. / Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Том 10. – Вип. 27. – Київ, 2015 – С. 336–344.

80. Муравйова Н. В. Формування інноваційного простору дошкільної освіти : наук.-метод. посіб. / Н. Муравйова, О. Федорова ;

За ред. Є. Р. Чернишової / Ун-т менедж. освіти НАПН України. – Київ, 2012. – Ч. 1. – С. 13–22.

81. На допомогу методисту: порадник / Уклад.: Дячковська Л. К. – Миколаїв, 2012. – 116 с.

82. Науково-методична робота в школі / Н. В. Василенко. – Харків : Основа, 2013. – 176 с.

83. Невмержицька О. В. Методика позаурочної діяльності та соціально-виховної роботи / О. В. Невмержицька, Г. О. Околович. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2009. – 122 с.

84. Олійник І. Щодо визначення сутності конструкту «педагогічна майстерність» у науково-педагогічній літературі / І. Олійник // Людинознавчі студії. Педагогіка. – 2017. – Вип. 4. – С. 197–207.

85. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання : навч. посібник / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьминський. – Київ : Знання, 2008. – 415 с.

86. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу : навч. посіб. / Р. Павелків, О. Цигипало. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 296 с.

87. Паламарчук В. Ф. Першооснови педагогічної інноватики / В. Паламарчук. – Київ : Знання України, 2005. – Т. 1. – 420 с.

88. Пантюк М. Організація ігрової діяльності в дошкільному віці : навч. посіб. / М. Пантюк, Т. Пантюк. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 146 с.

89. Педагогічна майстерність сучасного вчителя: теорія і практика : підручник / Бельчева Т. Ф., Ізбаш С. С., Елькін М. В. [та ін.]. – 2-ге вид. – Мелітополь : Видавничий дім ММД, 2012. – 364 с.

90. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Вища школа, 2004. – 422 с.

91. Педагогічна майстерність : хрестоматія / Упорядн. І. А. Зязюн. – Київ : б.в., 2008 – 462 с.

92. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / Уклад. Н. В. Гузій. – Київ : ІЗМН, 2000. – 168 с.

93. Пивовар М. Технологія створення проблемної ситуації на уроці в умовах інтерактивного навчання / М. Пивовар // Педагогічні технології: Теорія та практика. – 2006. – С. 72–77.

94. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли других людей по их жестам / А. Пиз. – Луганськ : Глобус, 1998. – 200 с.

95. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки : навч. посіб. [для студ. ВНЗ] ; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2012. – 285 с.

96. Погрібняк Н. Організаційно-методичні засади входження в професію молодого спеціаліста в дошкільному навчальному закладі / Н. Погрібняк // Вихователь-методист дошкільного закладу, 2009. – № 5. – С. 45–52.

97. Погрібняк Н. Самоосвіта педагога як складова проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу // Педагогічне проектування як засіб становлення і розвитку ключових компетентностей суб'єктів освітнього простору : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. 14–15 жовтня 2010 р. / За заг. ред. проф. К. Л. Крутій, Є. М. Павлютенкова. – Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2010. – С. 175–180.

98. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Т. Поніманська. – Київ : Академвидав, 2004. – 456 с.

99. Посадова інструкція вихователя дошкільного закладу. – Режим доступу : <https://www.pedrada.com.ua/article/1268-qqq-12-m6-13-06-2012-materali-do-posadovo-nstrukts-vihovatelya-doshklnogo-zakladu>

100. Потоцька Ю. В. Особливості педагогічних конфліктів: шляхи вирішення / Ю. Потоцька // Соціальний педагог. – 2014. – № 3. – С. 49–52.

101. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілья» / О. І. Білан, Л. В. Возна, О. Л. Максименко [та ін.]. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.

102. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг». – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 160 с.

103. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / О. О. Андриєтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 104 с.

104. Психологічна допомога сім'ї : навч. посіб. : у 3 кн. / За заг. ред. З. Г. Кісарчук. – Київ : Главник, 2006. – Кн. 1. – 128 с.; Кн. 2. – 160 с.

105. Психологія і педагогіка життєвотворчості : навч.-метод. посіб. / За ред. Л. Сохань. – Київ, 1996. – 792 с.

106. Ріпний М. Проектування готовності вчителя до інноваційної діяльності / М. Ріпний. – Режим доступу : <https://osvita.ua/doc/files/news/451/45101/Robota.doc>

107. Романюк І. А. Діагностика як метод моніторингових досліджень професійної компетентності педагогів дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. / І. Романюк. – Запоріжжя : ЛІПС ЛТД, 2012. – 156 с.

108. Савчин М. В. Педагогічна психологія : навчальний посібник / М. Савчин. – Київ : Академвидав, 2007. – 481с.

109. Сагач Г. М. Похвальне красномовство : практич. посіб. / Г. Сагач. – Київ : ІЗМН, 1996. – 156 с.

110. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посіб. / І. А. Сайтарли. – К., 2007. – 320 с.

111. Самовиховання особистості : наук.-метод. посіб. / С. Г. Карпенчук ; Ін-т змісту і методів навчання. – Київ : [б.в.], 1998. – 214 с.

112. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності / В. Семиченко. – Київ : Вища шк., 2004. – 335 с.

113. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підруч. / С. Сисоєва. – Київ : Міленіум, 2006. – 344 с.

114. Словник термінології з педагогічної майстерності / За ред. Н. М. Тарасовича. – Полтава : ПДПІ ім. В. Короленка, 1995. – 63 с.

115. Смолінська О. Є. Комунікативні процеси у навчанні / О. Смолінська. – Львів : Сполом, 2014. – 248 с.

116. Сучасні вимоги до методичної роботи у дошкільному навчальному закладі : методичний посібник. – Черкаси, 2011. – 55 с. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/877410/>

117. Теслюк В. М. Основи педагогічної майстерності : навч. посіб. / В. Теслюк, П. Лузан, Л. Шовкун. – Київ : ДАККиМ, 2010. – 244 с.

118. Технології розв'язання конфліктів у педагогічній взаємодії : навч.-метод. посіб. [для студ. вищих навч. закладів] / Г. В. Ложкін [та ін.] ; Інститут психології АПН України, Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Київ; Луцьк : Вежа ВДУ ім. Лесі Українки, 2000. – 154 с.

119. Ткаченко Л. Креативність і творчість: сучасний контент / Л. Ткаченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 9–10. – С. 32–35.

120. Токарева Н. М. Вікова і педагогічна психологія : підручник [для студентів вищих навчальних закладів] / Н. М. Токарева, А. В. Шамне. – Київ, 2017. – 480 с.

121. Томан І. Мистецтво говорити / І. Томан ; пер. з чес. – 2-ге вид. – Київ : Політвидав України, 1989. – 293 с.

122. Тофтул М. Г. Етика : навч. посіб. / М. Тофтул. – Київ : Академія, 2006. – 416 с.

123. Федорович А. В. Вихователь як організатор педагогічного спілкування у дошкільних навчальних закладах України / А. Федорович // Виховання дітей та молоді у демократичному суспільстві (на прикладі Польщі та України) / Наук. ред. М. Чепіль, В. Петрик, М. Страдовські. – Варшава, 2013. – С. 57–67.

124. Федорович А. В. Культура мовлення як складова професіоналізму педагога / А. Федорович // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. пр. / За заг. ред. проф. Матвієнко О. В. ; укл. доц. Кудіна В. В. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2012. – Вип. 46. – С. 32–35.

125. Федорович А. В. Методична робота як засіб підвищення професійної компетентності вихователів дітей дошкільного

віку / А. Федорович // Молодь і ринок. – 2017. – № 11 (154) листопад. – С. 107–112.

126. Федорович А. В. Основи педагогічної майстерності : навч. посіб. / А. Федорович. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 124 с.

127. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності / В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д., 2008. – 140 с.

128. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної майстерності : навч. посіб. [для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М. Фіцула. – 2-ге вид. – Тернопіль : Богдан, 2003. – 136 с.

129. Формування інноваційного простору дошкільної освіти : наук.-метод. посіб. / Упоряд. Н. В. Любченко, О. А. Прокопенко, А. С. Виноградова ; за ред. Є. Р. Чернишової / Ун-т менедж. освіти НАПН України. – Київ, 2012. – Ч. 1. – 112 с.

130. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність : монографія / В. Химинець. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с.

131. Химинець В. В. Роль інноваційної освіти у сталому розвитку територіальних еколого-економічних систем / В. Химинець // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2016. – Вип. 1(2). – С. 39–44. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvucies_2016_1\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvucies_2016_1(2)_8).

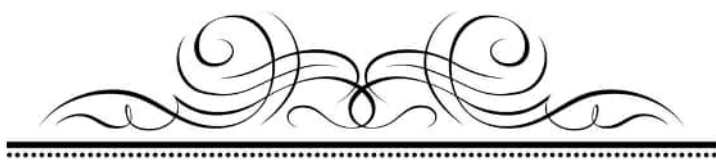
132. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. Чепіль, Н. Дудник. – Київ : Академвидав, 2012. – 224 с.

133. Щербина Д. В. Невербальна культура педагога : метод. реком. до проведення лабораторних занять з курсу «Основи педагогічної творчості та майстерності» / Д. Щербина. – Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 58 с.

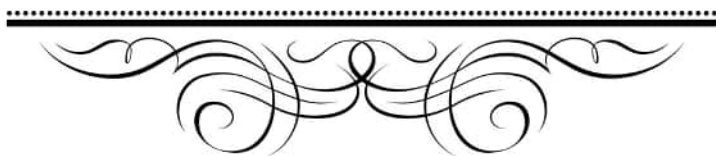
134. Я вчуся бути вихователем: професійні поради / Упоряд. Т. Вороніна. – Київ : Шкільний світ, 2010. – 128 с.

135. Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність : теорія і методика / О. Ярошенко. – Київ : Партнер, 1997. – 193 с.

Д О Д А Т К И

Додаток 1.1

Професійно-кваліфікаційна характеристика вихователя ЗДО

БАЗОВІ

компетентності вихователя закладу дошкільної освіти

Базові компетентності	Характеристики	Ознаки виявлення
1	2	3
Фахова Здатність до реалізації функцій професійної діяльності	Функції: Мотивації і стимулювання	Готовність застосовувати засоби, прийоми, технології щодо мотивації та стимулювання суб'єктів педагогічного процесу
	Проектувальна	Здатність визначати цілі (стратегічні, тактичні, оперативні), планувати процеси для досягнення бажаних результатів, планувати діяльність суб'єктів педагогічного процесу
	Організаційна	Здатність організувати процеси, створювати умови для досягнення бажаних результатів
	Конструктивна	Спроможність переносити знання та уміння з одного виду професійної діяльності на інший; добирати доцільні методи, форми, засоби освітньої діяльності; конструювати педагогічні заходи (навчальні заняття, виховні заходи, батьківські збори тощо); розробляти методичне забезпечення освітнього процесу
	Дослідницька	Здатність до організації та проведення досліджень (теоретичних, практичних), пошукової роботи; наукового аналізу й узагальнення педагогічного досвіду
	Контрольно-аналітична (діагностична)	Спроможність організувати та проводити контроль та оцінювання освітньої діяльності
	Рефлексивна	Здатність до переосмислення процесів, результатів, засобів їхнього досягнення; визначення шляхів покращення якості дошкільної освіти

Продовження дод. 1.1

1	2	3
Соціальна	Здатність до життєдіяльності в суспільстві, взаємодії та праці в команді	Здатність аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, дотримуватись соціальних норм і правил; продуктивно співпрацювати з різними соціальними групами і партнерами, виконувати різні ролі й функції в колективі; застосовувати технології розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу; працювати в команді; застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, технології говоріння і слухання, ділового мовлення
Загальнокультурна	Здатність до розвитку культури особистості і суспільства в різних аспектах	Спроможність аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури; знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми мовної культури; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей для розроблення й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри; опанувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації
Здоров'я-збережувальна	Здатність до збереження власного здоров'я	Збереження здоров'я фізичного, соціального, психічного і духовного (власного та здоров'я оточуючих); застосування навичок здорового способу життя, гармонізації режиму праці та відпочинку; запобігання та попередження професійного стресу та вигорання

1	2	3
Грома- дянська	Здатності у сфері суспільно-політичного життя в Україні, захисту власних прав і свобод, виконання громадянських обов'язків	Здатність орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні; застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади та держави загалом; застосовувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини й громадянина; робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави
Інфор- маційна	Здатність до пошуку, обробки, збереження і створення інформаційних ресурсів та обміну ними	Здатність до використання інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності та повсякденному житті, раціональне використання комп'ютера й комп'ютерних засобів при розв'язуванні завдань, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням та обміном; будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ

ЗАГАЛЬНОФАХОВІ
компетентності вихователя закладу дошкільної освіти

Загально-фахові компетентності	Характеристики	Ознаки виявлення
1	2	3
Когнітивні	Методологічні	Інформованість про професійну діяльність, її цілі, задачі, плани; здатність переносити та застосовувати: знання про знання; загальнотехнологічне, економічне, правове знання; знання сучасних підходів, концепцій, тенденцій розвитку освіти; знання методології дослідження; організації праці на науковій основі
	Фахово-теоретичні	Здатність застосовувати та переносити в нові ситуації знання загальної та вікової педагогіки і психології, дидактики, основ наук
	Нормативно-правові	Здатність застосовувати та переносити в нові ситуації знання нормативно-правової бази, що забезпечує педагогічну діяльність та знання нормативно-правових документів, що регулюють педагогічну діяльність
	Загально-методичні	Здатність розробляти, застосовувати та переносити в нові ситуації спеціальні знання за фахом, методик викладання, виховання тощо
	Загальнотехнологічні	Здатність розробляти, застосовувати та переносити в нові ситуації технології управління, навчання, виховання тощо
Діяльнісні	Методологічні	Володіння методами пізнання, вміння бачити та розв'язувати професійне завдання, орієнтуватися в роботі, навчати роботи інших; вміння обґрунтовувати та передавати досвід тощо
	Методичні	Володіння різними методами, прийомами, методиками педагогічної діяльності та вміння застосовувати їх у педагогічній практиці
	Технологічні	Загальнотехнологічні - здатність використовувати: сучасні технології педагогічної діяльності; сучасні технічні засоби; читання і розробки технічної документації

Продовження дод. 1.1

1	2	3
Соціально-особистісні	Професійно-педагогічне співробітництво	Взаємодія з установами, керівними особами, колегами, педагогічними працівниками; психолого-педагогічна взаємодія з учасниками освітнього процесу (вихованцями, батьками); створення (підтримка) сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі
	Педагогічне спілкування	Володіння технологіями усного і письмового спілкування різними мовами (рідною та однією-двома іноземними), зокрема, спілкування через Internet; наявність розвинутих мовленнєвих навичок; володіння сучасними засобами зв'язку, вміння складати ділові папери та ін.
	Прояв громадянських якостей	Патріотизм, національна самосвідомість, правосвідомість, толерантність, усвідомлення рівних прав, обов'язків і свобод для всіх громадян; здатність до вибору; громадянська гідність, почуття громадянського обов'язку, почуття громадянської відповідальності, досконале знання державної української мови
	Прояв моральних якостей	Гуманність, доброта, чуйність, справедливість, чесність, совісність, щирість, дисциплінованість
	Прояв професійних якостей	Активність, цілеспрямованість, наполегливість, працелюбність, добросовісність, креативність, ініціативність, комунікабельність, самостійність, здатність до рефлексії, мобільність, вимогливість, тактовність; емоційна стабільність, гнучкість

Продовження дод. 1.1

**СПЕЦІАЛЬНОФАХОВІ
компетентності вихователя закладу дошкільної освіти**

Спеціально-фахові компетентності	Ознаки виявлення
1	2
Функціональні	<p><i>Проектувальна:</i> планує, організовує, проводить педагогічну роботу, спрямовану на формування всебічно розвиненої особистості дитини; здійснює освітній процес відповідно до програм, що реалізуються в даному типі дошкільного закладу; реалізує диференційований підхід в роботі з вихованцями, виявляє і враховує їхні індивідуальні особливості.</p> <p><i>Організаційна:</i> створює оптимальні умови для фізичного, психічного, духовного розвитку дітей; працює у тісній взаємодії з сім'єю, надає консультативну педагогічну допомогу</p>
Когнітивні	<p><i>Спеціально-теоретичні:</i> знання положень державного стандарту дошкільної освіти «Базовий компонент дошкільної освіти»; вимог Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі»; інструкції з організації охорони життя і здоров'я дітей, техніки безпеки та життєдіяльності; сучасних досягнень педагогічної та психологічної науки і практики з дошкільного виховання (педагогічні, психологічні, фізіологічні концепції, закономірності, теорії, ідеї щодо розвитку й становлення особистості); новітні напрями досліджень і перспективи розвитку дошкільної освіти.</p> <p><i>Спеціально-методичні:</i> знання про елементарні основи дефектології та логопедії; програмно-методичні матеріали щодо показників компетентності дітей; правила з охорони життя та здоров'я дітей; анатомію та фізіологію дітей, основи долікарської допомоги; методик дошкільного виховання.</p> <p><i>Спеціально-технологічні</i> знання про розробку, застосування технологій розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку (інноваційні технології: психолого-педагогічне проектування, психологічний супровід освітнього процесу тощо)</p>

1	2
Діяльнісні	<i>Спеціально-методичні:</i> вміння планувати, організовувати і проводити освітню і оздоровчу роботу на основі вивчення особливостей, інтересів та здібностей дітей; забезпечити гуманітаризацію освіти, інтеграцію змісту, виховання духовності дитини; вміти здійснювати діагностику показників компетентності вихованця закладу дошкільної освіти; прогнозувати свою діяльність; проводити самоаналіз професійної діяльності; розробляти і впроваджувати авторські посібники, варіативні програми. <i>Спеціально-технологічні:</i> здатність використовувати сучасні технології освітньої діяльності; сучасні технічні засоби
Соціально-особистісні	Бути відкритим до інновацій, жити свідомим життям, не пришвидшувати штучно темп розвитку дошкільника, бути для нього оберегом, допомагати, а не ускладнювати його щоденне буття, поважати та брати до уваги об'єктивні закони психічного розвитку
Результат	Належний рівень розвитку дошкільників. Збереження дитячої субкультури

Джерело: <http://oipoppp.ed-sp.net/?q=node/600>

Додаток 1.2

ПРОФЕСІОГРАМА ПЕДАГОГА

1. **Життєва позиція:** визначеність поглядів на життя та його сенс, усвідомлене та етичне спрямування активності.
2. **Загальна культура:** розвинені духовні й етичні потреби, культура поведінки та мови, зовнішній вигляд.
3. **Педагогічна спрямованість:** любов до дітей. Інтерес до педагогічної діяльності, потреба займатися нею.
4. **Моральні якості:** доброта, щирість, правдивість, працелюбність, справедливість, сумлінність, відповідальність (тощо).
5. **Дидактичні здібності:** володіння методикою виховання дошкільнят, уміння систематизувати матеріал і доступно його викласти та обґрунтувати.
6. **Вольові якості:** самостійність, цілеспрямованість, сміливість, наполегливість, витримка.
7. **Мовленнєві здібності:** виразність мовлення, інтонації, жестів, рухливість.

Вважають, що найчеснішим є невербальне спілкування. Дитина може інтуїтивно визначити, хто її любить, а хто – ні, хто як до неї ставиться, а сучасні діти відчують це ще тонше й сильніше. Виховувати ефективно, не витрачаючи зайвих слів, допоможе, як зазначала Марія Монтесорі, вже саме ставлення до дитини. *Добре ставлення* – це доброзичлива, спокійна увага, усмішка, контакт очей, підбадьорливий жест, лагідний дотик, погладження по голівці, руці. Але є й інше – недобре ставлення. Його ознаки – відштовхувальний жест, цілковита відсутність інтересу, надто серйозний або сердитий погляд, уїдлива посмішка, зневажлива міміка, байдуже знизування плечима тощо. У роботі з дошкільнятами таких жестів слід уникати.

8. **Організаторські здібності:** вміння згуртувати, впорядкувати дитячий колектив.

9. **Комунікативні здібності:** відкритість до людей, вміння встановлювати з ними контакти, підтримувати ділове й особисте спілкування.
10. **Перцептивні здібності:** спостережливість, розуміння внутрішніх станів інших людей, здатність адекватно відгукуватися на них.
11. **Креативність:** схильність до творчості, до реалізації творчої діяльності, відкритість інноваціям.
12. **Сугестивні здібності:** здатність переконувати, обґрунтовувати, доводити, певним чином навіювати.
13. **Високий рівень спеціальних і загальних знань.**
14. **Особливості уваги:** здатність розподіляти увагу на всю групу дошкільнят і водночас зосереджувати її на окремій дитині.
15. **Зовнішні дані:** привабливість, відсутність яскраво виявлених фізичних та мовних вад.

ПРОФЕСІОГРАМА ПЕДАГОГА

(за М. В. Савчином)

Педагогічна спрямованість особистості (любов до дітей, психологічна готовність до педагогічної праці, психологічно-педагогічна культура тощо).

Особливості пізнавальної сфери педагога (педагогічна і психологічна спостережливість, здатність довільно концентрувати і розподіляти увагу; творча спрямованість уяви; логічність мислення, здатність переконувати, чуття нового, гнучкість розуму; культура мовлення, багатство словникового запасу тощо).

Педагогічний вияв емоційно-вольової сфери, виразність і прозорість почуттів, «сердечність розуму» (здатність свідомо керувати емоціями, регулювати свої дії, поведінку, володіти собою; терплячість, самостійність, рішучість, вимогливість, організованість і дисциплінованість).

Характерологічні і типологічні особливості педагога (сила, врівноваженість і рухливість нервово-психічних процесів; комунікативність; педагогічний оптимізм, гуманність; об'єктивність в оцінюванні учнів і самооцінюванні; схильність до громадської діяльності).

Протипоказання до педагогічної роботи (дисгармонійна Я-концепція, виражена неврівноваженість, піддатливість гнітючим настроям, підвищена дратівливість; дефекти мови, органів слуху і зору; серцево-судинні захворювання; акцентуації характеру, неврози, психози тощо).

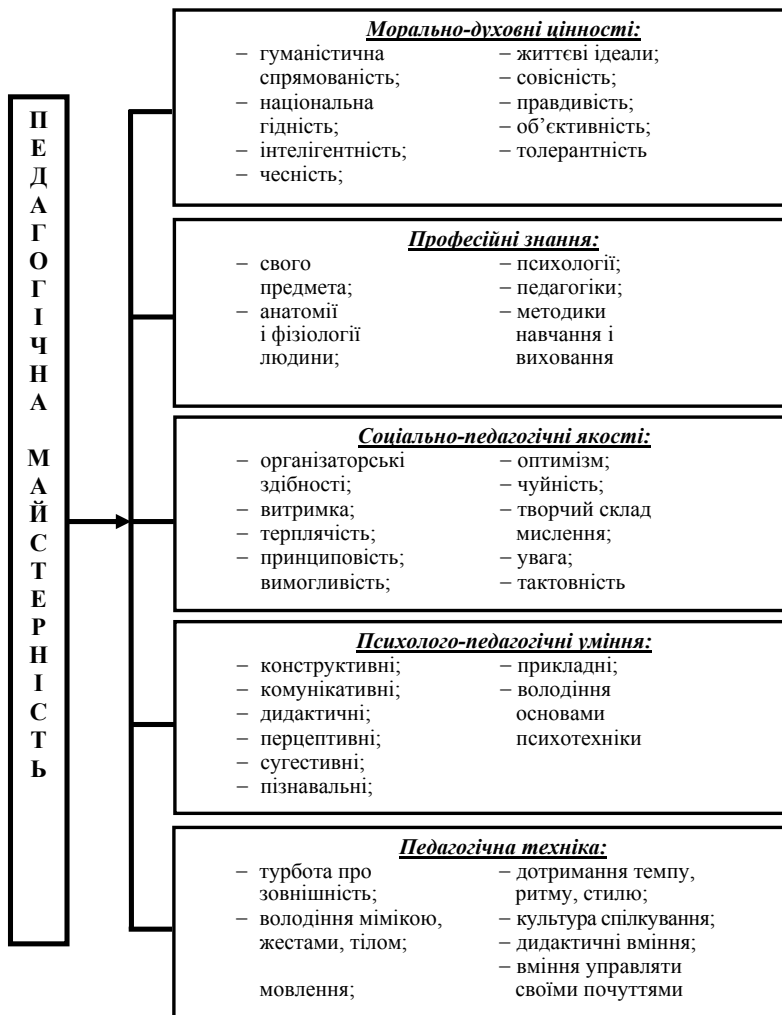
Джерело: [109]

Додаток 2.1

СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

(за А. І. Кузьмінським, В. Л. Омелянком)

Додаток 2.2

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ПЕДАГОГА

ДОМІНАНТНІ:

1. Гуманність – любов до дітей, вміння поважати їхню людську гідність, потреба і здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку.

2. Громадянська відповідальність, соціальна активність. Від правильного виховання дітей залежить благоустрій усього народу.

3. Справжня інтелігентність (від лат. *inteligens* – знаючий, розуміючий, розумний) – високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у галузі предмета викладання, ерудиція, висока культура поведінки.

4. Правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість.

5. Інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень. Справжній педагог – не енциклопедичний словник, а Сократ.

6. Потреба в знаннях, у систематичній самоосвіті.

7. Здатність до міжособового спілкування, ведення діалогу, переговорів; наявність педагогічного такту, що визначає стиль поведінки педагога, спричиняє упевненість дітей у доброзичливості, чуйності, доброті, толерантності.

ПЕРИФЕРІЙНІ:

1. Привітність.

2. Почуття гумору.

3. Артистизм.

4. Мудрість (наявність життєвого досвіду).

5. Зовнішня привабливість.

НЕГАТИВНІ:

1. Байдужість до вихованців.
2. Упередженість – виділення із середовища дітей “улюбленців” і «осоружних», прилюдне вираження симпатій і антипатій стосовно вихованців.
3. Зарозумілість – педагогічно недоцільне підкреслення власної вищості над дітьми.
4. Мстивість – властивість особистості, яка проявляється у намаганні зводити особисті рахунки.
5. Неврівноваженість – невміння контролювати свої тимчасові психічні стани, настрої.
6. Байдужість до педагогічної діяльності.
7. Неуважність – забудькуватість, незібраність.

Професійні протипоказання:

1. Наявність шкідливих звичок, соціально небезпечних для суспільства (алкоголізм, наркоманія тощо).
2. Моральна неохайність.
3. Рукоприкладство.
4. Грубість.
5. Некомпетентність у питаннях викладання і виховання.
6. Обмеженість світогляду.
7. Безпринципність.
8. Безвідповідальність.

Додаток 3.1

КАТЕГОРІЇ ПЕДАГОГІВ
(за ставленням до інновацій)

1. Педагоги-новатори – завжди першими сприймають усе нове, сміливо його впроваджують і поширюють.

2. Педагоги-експериментатори – першими здійснюють практичну (експериментальну) перевірку цінностей інновацій у закладі освіти, по-новому використовують елементи створених систем задля позитивного результату.

3. Педагоги-винахідники – приходять до нового в результаті власних пошуків.

4. Педагоги-майстри – швидко сприймають і досконало використовують як традиційні, так і нові підходи та методи.

5. Педагоги-раціоналізатори – помірковані педагоги, які дотримуються правила «золотої середини» і не сприймають нового доти, доки його не впровадить більшість колег.

6. Педагоги-ліберали – більше сумніваються, ніж вірять у нове, орієнтуються на традиційні технології, сприймають нове лише за загальної позитивної думки більшості.

7. Педагоги-консерватори – педагоги, в яких дуже сильний зв'язок з традиційним, старим підходом до навчання і виховання, вони консервативні і відкидають усе нове.

Джерело: [26]

*Додаток 3.2***ЗАХИСНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВИХОВАТЕЛІВ,
ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ НАЯВНІСТЬ БАР'ЄРІВ ЩОДО
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ**

1. **«Це у нас уже є»**. Наводять приклад, дійсно подібний у деяких рисах з пропонованим нововведенням. У цьому випадку опонент змушений обґрунтовувати значущість відмінностей і оманливість подібності. Тут є реальний шанс поставити результат справи у залежність від мистецтва полеміки обох сторін, оскільки аргументам відмінності неважко протиставити контраргументи подібності, не ставлячи під сумнів необхідність змін взагалі, а тільки доцільність саме цієї пропозиції.

2. **«Це у нас не вийде»**. Перелічують низку особливостей, об'єктивних умов, які роблять неможливим подане нововведення, причому всі вони не можуть бути відомі опоненту: якщо він «свій», то переважають докази зовнішнього порядку, якщо «чужий» – то акцент роблять на місцеву специфіку («у нас відсутня матеріальна база»).

3. **«Це не вирішує наших проблем»** – висловлювання прибічника радикальних рішень. Інноватор у цьому випадку отримує риси недостатньо сміливого і активного провідника справжнього прогресу.

4. **«Це вимагає доопрацювання»**. У нововведенні виокремлюють його дійсні недоліки, обмеження, недоопрацьовані елементи, які завжди неминучі. Отож нововведення наділяють характеристикою «сирого», «непродуманого до кінця», а, отже, не готового до застосування, хоча й потрібного.

5. **«Тут не все рівноцінне»** – ставка на вилучення деяких деталей з будь-якого наведеного міркування, від чого нововведення стає слабким за своїм інноваційним потенціалом, або виявляється недоречним з тієї ж причини, оскільки відчутного ефекту не передбачається.

6. «Є й інші пропозиції». Йдеться про цілком реальну альтернативу нововведенню, яку висувають інші автори, школи. Тоді опонента ставлять у конкурентні відносини з паралельними інноваторами.

Джерело: [10]

Додаток 4.1**ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ГРУП ЖЕСТІВ****Обурення:**

1. Різко ляснути себе обома руками по бедрах.
2. Енергійно махнути рукою від ліктя зверху вниз в сагітальній площині.
3. Різкий вказівний жест усією рукою в бік об'єкта обурення з докоряючим хитанням головою.
4. Рухи-поштовхи витягнутою рукою до співрозмовника долонею дотори (докоряючий, соромлячий).

Пригадування:

1. Плескання або ляскання долонею по лобі.
2. Потирання (постукування) лоба пальцем.
3. Потирання (постукування) скронь пальцем.
4. Почісування потилиці, голова припіднята вгору.
5. Клацання середнім і великим пальцями.

Привертання уваги, запрошення до дії:

1. Піднімання рук вгору.
2. Плескання долонями.
3. Постукування по предмету.
4. Розмахування рукою з боку в бік над головою.
5. Запрошення маханням руки від ліктя до себе в горизонтальній площині.
6. Кивок головою з невеликим поворотом убік у фронтальній площині.
7. Підкликання згинанням-розгинанням долоні, чотири пальці зімкнуті разом, руки можуть бути витягнуті вперед.
8. Підкликання згинанням-розгинанням вказівного пальця в сагітальній площині, долоня тильною стороною вниз.
9. Вказівний палець нагору, інші в кулак.
10. Руки підняті над головою, ледь зігнуті у ліктях.
11. Вказівний жест рукою.

Схвалення, згода:

1. Великий палець нагору, кисть у кулак («відмінно»).
2. Кивок головою вперед зверху вниз у сагітальній площині.
3. Оплески.
4. Погойдування головою у фронтальній площині.
5. Погладжування реципієнта по руці.
6. Ляскання іншого рукою по руці при угоді.
7. Рука піднята до ліктя нагору, долоня розкрита в сагітальній площині.
8. Клацання пальцями зі змахом рукою до себе.
9. Махнути рукою зверху вниз у сагітальній площині («добре»).
10. Рукостискання.

Образливі, негативні жести:

1. Поплескування по плечу малознайомого, старшого за віком або статусом.
2. Підкликування згинанням-розгинанням вказівного пальця.
3. Постукування вказівним пальцем по кінчику вуха.
4. Постукування кулаком по чомусь твердому, потім по лобі.
5. «Вгвинчування» вказівного пальця в скроню.
6. Вказівний мах великим пальцем назад.
7. Розгорнуті вперед долоні притиснуті ребром до вух.

Жести прохання та вимоги:

1. Стискання – розстискання долоні.
2. Простягання розкритої долоні однієї або обох рук.
3. Простягання руки із предметом.
4. Відмахування від когось рукою або обома руками.
5. Долоні рук зімкнуті на грудях ребром перпендикулярно до грудей.
6. Долоня правої руки ребром стає на середину лівої.

7. Середнім або вказівним пальцем постукують по зап'ястку другої руки.

8. Закривання рота співрозмовникові.

9. Указування на свої губи.

10. Прикрити свої очі долонею.

Жести регуляції мовленнєвого потоку:

1. Підняти зігнуту праву руку ребром долоні вперед.

2. Взяти за руку (плече) мовця-партнера.

3. Вказівний палець поперек губ.

4. Рука витягнута вперед долонею до співрозмовника у фронтальній площині.

5. Запитальний кивок головою знизу нагору в сагітальній площині.

6. Поворот голови вухом до співрозмовника.

7. Невеликі кругові рухи кисті в сагітальній площині.

8. Долоня дужкою біля рота.

Жести завершення контакту:

1. Підняття обох рук вгору.

2. Скласти руки хрест-навхрест на грудях.

3. Долоня витягнутої руки розкрита до співрозмовника у фронтальній площині.

4. Заткнути вуха пальцями, прикрити долонями.

5. Схрещені руки підняти над головою або перед собою долонями вперед.

6. Відвернути голову співрозмовника.

Вказівні жести:

1. Кистю руки в напрямі до об'єкта.

2. Вказівним пальцем у напрямі до об'єкта.

3. Вказівка за допомогою предмета.

4. Дотик рукою до предмета.

5. Кивок головою у бік об'єкта або суб'єкта.

6. Витягнуті й розімкнуті пальці звернені до себе (вказівка на себе).

Жести зображення власного стану:

1. Долоня приставлена до вуха.
2. Постукування кистю руки по краю вуха.
3. Указування на вухо (погано чую).
4. Рука долонею до чола.
5. Крутіння кистей одна навколо іншої перед собою.
6. Рух великим пальцем під підборіддям нагору до вуха.
7. Притискання долоні до хворого місця.
8. Рух долонями уздовж шиї та від себе.

Джерело: [133, с. 39–41]

Додаток 4.2

**ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ПЕДАГОГА**

1. У гардеробі педагога не має бути ультрамодного одягу, незвичайний фасон якого відволікає увагу дітей, а також вбрання занадто яскравих тонів, що стомлює і дратує дітей.

2. Не варто навіть молодому педагогові з'являтися у закладі освіти в шортах.

3. Не втрачайте почуття міри: навчіться чітко визначати, коли необхідно одягати класичний костюм, коли робочий халат, святкову сукню, а коли – светр і джинси.

4. Не перетворюйтесь на «синю панчоху», тобто носіть той одяг, що вам до вподоби і до лиця: естетично витриманий, модний, елегантний.

5. Не захоплюйтеся сіробуденним одягом.

6. Не забувайте, що одяг завжди має бути охайним, чистим, відпрасованим, зручним і не заважати працювати з групою, колективом.

7. Не носіть тривалий час один і той же одяг. Варто якнайчастіше «оживляти» його, комбінувати, прикрашати.

8. Не носіть взуття босоніж, на високих підборах, бо його стукіт відволікає увагу дітей і, крім того, швидко стомлюються ноги.

9. Не знаходьтеся у приміщенні в теплих чобітках.

10. Не перебувайте у приміщенні закладу освіти у головному уборі. Це стосується як чоловіків, так і жінок.

11. Не забувайте, що довге розпущене волосся заважає під час роботи з дітьми.

12. Неприпустимо педагогам-чоловікам приходити до закладу освіти неголеними.

13. Не експериментуйте надмірно зі своїм волоссям, аби химерні зачіски і часті зміни кольору не відволікали уваги дітей.

14. Не варто прикрашати себе занадто дорогими і яскравими коштовностями чи біжутерією, які, до того ж, заважають працювати і спілкуватися з дітьми (довгі сережки чи намисто, каблучки на пальцях, «музичні» прикраси).

15. Не варто користуватися дезодорантами, туалетною водою чи одеколоном з різким, сильним запахом.

16. Ніколи не підкреслюйте своєю мімікою та жестами негативні сторони чи дефекти зовнішності, характеру і темпераменту дітей.

17. Ніколи не вказуйте на дитину пальцем.

18. Не жестикулюйте надміру, адже жести мають лише підкреслювати слово.

19. Не метушіться у кімнаті групи, оскільки це дратує співрозмовників.

20. Ніколи не обирайте «закриту» позу.

21. У роботі з дітьми уникайте пози «лева» чи «наглядача», адже діти непогано читають мову жестів і педагогу варто її досконало засвоїти.

22. Не допускайте мовленнєвих шаблонів і виразів, слів-паразитів.

23. Не забувайте, що голос педагога має бути відкритим, виразним, гнучким, витривалим. У ньому має звучати впевненість, мажорність.

24. Не припускайте помилок в орфоєпії.

25. Неприпустимо, щоб у педагога були природні дефекти, які не можна виправити.

26. Не слід забувати, що людину, дитину легко образити не тільки словом, а й інтонацією.

27. Не дозволяйте собі спілкуватися мовою «суржика».

28. Не забувайте, що володіння словом, технікою вираження своїх думок, почуттів рідною мовою, різними мовними стилями, технікою драматичного мовлення, фонаційного дихання та дикцією потребує постійного вдосконалення шляхом спеціальних вправ.

Додаток 4.3**ПОРАДИ
ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ**

(від відомого фізіолога, дослідника механізму стресу Г. Сельє)

- ✓ починайте день з усмішки: стоячи перед дзеркалом, згадайте щось приємне, налаштуйте себе на добрі стосунки з близькими;
- ✓ за будь-якого роздратування зробіть «приховану гімнастику»: відведіть плечі назад кілька разів;
- ✓ прагнучи хороших стосунків з усіма навколишніми, все-таки намагайтеся не заводити дружби з неприємними людьми;
- ✓ зіштовхуючись із важкою ситуацією, подумайте, чи варто боротися;
- ✓ якщо дуже неприємної справи не можна уникнути – не відкладайте її;
- ✓ навіть після нищівної поразки боріться із пригніченим станом, згадуючи свої перемоги;
- ✓ фіксуйте свою увагу на світлих сторонах життя, уникайте розмов про неприємності, свої або чужі;
- ✓ зменшуйте стрес за допомогою контрастного душу, хорошого фільму, книжки, вистави, душевного співрозмовника;
- ✓ шукайте, де б посміятися, гумор – це захист від багатьох негараздів.

Джерело: <https://www.udau.edu.ua/ua/departments/viddili/psixologichna-sluzhba-universitetu/kalejdoskop/sanogenne-mislennya.html>

ДЕКІЛЬКА ПОРАД ЛЮДИНІ, ЯКА ПРАЦЮЄ ПЕДАГОГОМ:

1. Намагайтеся для кожного нового дня знайти позитивний початок, висипайтеся!

2. Пам'ятайте: ваше запізнення на роботу – ранковий стрес для вас, учнів, їхніх батьків та адміністрації водночас.

3. Намагайтеся погане тільки враховувати, а гарне – переживати.

4. Заведіть собі такий звичай: щовечора підсумовувати прожитий день.

5. Аналізуйте всі негативні думки протягом дня, щоразу визначаючи їх предмет (неприємності на роботі, вдома, щось ще).

Раз на тиждень переглядайте свої записи. Повірте: час розставляє все по місцях: якісь проблеми дійсно виникали, а якісь виявилися надуманими.

6. Не падай духом у нещастя (латинське прислів'я).

7. «Якщо ви пережили стрес – взувайте кросівки та біжіть швидше на вулицю або виходьте на двір рубати дрова» (М. Самоукін).

8. «Наука про продовження життя — це, по-перше, вміння не укорочувати його» (О. Богомолець).

9. «Замість того, щоб боротися з долею, необхідно змінити свій світогляд і обов'язково створити свій особистий сценарій, у якому виділити собі ту роль, яка вам подобається» (Казуо Інаморі).

10. «Зберігайте в собі рівновагу, розподіляючи по своїх місцях сильне і м'яке, покірне і суворе, – завдання, яке має ставити собі кожна людина у своєму самовихованні».

11. Необхідно зміцнювати загальний стан здоров'я за допомогою раціонального харчування та занять спортом.

Додаток 5.1

**ПЕДАГОГІЧНА СИТУАЦІЯ
ТА ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ Ш.О. АМОНАШВІЛІ**

Ознайомтесь із ситуацією, що сталася у педагогічній діяльності педагога-новатора Ш. О. Амонашвілі [2].

...Ранок. Дзвоника на урок ще не було. Я записую на дошці вправи. Група хлопчиків і дівчаток підбігає до мене: «Іліко плаче!» Іліко – стриманий хлопчик. І якщо він плаче, отже сталося щось серйозне.

- Чому він плаче?

Іліко стоїть біля шафи, обличчям у куток.

- Тому що Сандро образив його!

- Іліко підстригли, а Сандро його дражнить!

Треба діяти. Але як?

Можна підізвати до себе Сандро й суворо, так, щоб усі почули, сказати, що він учинив погано, і поставити вимогу вибачитися. Це один варіант.

Можна сказати дівчаткам, які підбігли до мене, щоб вони присоромили, засудили Сандро за таку неприязну поведінку. Це другий варіант.

Можна покликати Іліко до себе, подивитися, як його підстригли, і похвалити: «Ти став красивішим, маєш вигляд справнього чоловіка. Я теж любив у дитинстві так стригтись!» І при цьому не нагадувати, що хтось його дражнив. Це третій варіант.

Можуть бути й інші варіанти.

Який із них мені обрати?

Якщо я стану засуджувати Сандро перед класом, то цим принижу хлопчика в очах товаришів. А раптом він зовсім не хотів образити Іліко? Звичайно, дражнити не можна, але дітям не так легко навчитися керувати своїми емоціями, навчитися бути тактовними, уважними одне до одного.

Якщо доручити дівчаткам засудити Сандро, то вони його так «присоромлять», що потім уже Сандро буде скаржитись на дівчаток. І тоді з'явиться нова задача з двома невідомими і розв'язувати її буде складніше.

Якщо ж, розряджаючи обстановку, покладусь тільки на свій авторитет («Ти став красивішим!»), можливо, інші не підтримають мене (не знаючи, що мене треба підтримати).

Важливо відновити пригнічену гідність Іліко і тому необхідно, щоб інші діти підтримали мене. А якщо так станеться, то Сандро і сам буде засудженим. Але, щоб змусити Сандро замислитися над своєю поведінкою, щоб запобігти таким вчинкам у майбутньому, я повинен поговорити з ним серйозно віч-на-віч.

Я далі записую на дошці вправи і шепочу малюкам, які стоять навколо мене:

- Я покличу зараз Іліко до себе і дещо скажу йому, а ви підтримайте мене. Добре?

І кличу хлопчика:

- Іліко, принеси мені, будь-ласка, велику лінійку!

Іліко витирає сльози і несе лінійку.

Сандро стоїть на віддалі. Він знає, що діти поскаржилися мені, і спостерігає, що буде далі.

- Ти що, підстригся? – радісно дивуюсь я. – Покажи, як тебе підстригли!

Іліко, не поспішаючи, знімає шапку.

- Повернися! Мабуть, хороший перукар трапився! Добре підстригли! Я теж у дитинстві любив стригти волосся ось так, дуже коротко, але тоді стригли не так добре, як зараз. З мене товариші насміхалися, якими тільки словами не дражнили. А через два-три тижні в мене вже були кучері на голові... Знаєш, ти мені так більше подобаєшся! Маєш вигляд справжнього чоловіка. Чи не так, діти?

І тут дівчатка й хлопчики одноставно підтримали мене, навіть ті, які щойно зайшли до класу і нічого не знали про те, що відбулося.

Елла: - Мені подобається Іліко таким!

Гіга: - Я теж хочу так підстригтися!

Ія: - Звісно, добре. Чому ти соромишся зняти шапку?

- Діти, погляньте, які я готую для вас завдання! – навмисне відвертаю увагу всіх від розмови про стрижку Іліко.

А на уроці, коли діти нашіптували мені свої розв'язки, я підійшов до Сандро і сказав: «Задачу ти розв'язав правильно, а от з Іліко вчинив некрасиво! Якщо хочеш стати справжнім чоловіком, то на перерві підійди до нього і скажи: «Вибач, Іліко, я не хотів тебе образити!» Я спостерігатиму, як ти це зробиш!»

Через деякий час я підійшов до Іліко і також шепнув йому: «Якщо до тебе підійде Сандро з вибаченнями, то, будь ласка, вибач йому і скажи, що уже все забув. Добре?»

Вони так і вчинили...

Дайте відповіді на запитання:

1. Чи можна назвати цей фрагмент педагогічною ситуацією?
Доведіть свою думку.

2. Яку педагогічну задачу розв'язував Шалва Олександрович?

3. Знайдіть за текстом такі етапи розв'язання педагогічної задачі:

- учитель аналізує ситуацію;
- він усвідомлює суперечності у розвитку учнів і формулює педагогічну задачу;
- педагог проектує різні варіанти розв'язання задачі та прогнозує можливі результати кожного варіанта;
- відбувається безпосереднє розв'язання педагогічної задачі – залучення учнів до діяльності.

4. Які професійні властивості Ш. О. Амонашвілі допомогли йому, на Ваш погляд, успішно діяти у цій педагогічній ситуації?

Джерело: [127]

Додаток 5.2

70 СПОСОБІВ СКАЗАТИ

«ДУЖЕ ДОБРЕ!»

Добре, коли дорослі вільно і відверто можуть виражати свої почуття дитині. Адже доброзичлива оцінка старшого завжди народжує в маленькому серці бажання бути кращим, бути самим собою.

1. Ти зараз на правильному шляху.
2. Пречудово!
3. У тебе це вийшло.
4. Правильно!
5. Це добре!
6. Супер!
7. Я пишаюся тим, як ти працював.
8. Ти робиш це дуже добре.
9. Це набагато краще.
10. Гарна робота!
11. Я щаслива бачити цю роботу.
12. Ти робиш гарну роботу.
13. Ти близький до істини!
14. Мої вітання!
15. Це те, що треба!
16. Я знала, що ти можеш це зробити.
17. Зараз ти це зрозумів.
18. Нарешті!
19. Ти швидко вчишся.
20. Працюючи так само, ти досягнеш багато чого.
21. Я не зуміла б зробити краще.
22. Це правильний шлях.
23. З кожним днем у тебе виходить краще.
24. Це спосіб!
25. Ти нічого не прогаяв!

26. Так тримати!
27. Надзвичайно!
28. Прекрасно!
29. Це найкраще!
30. Остаточо!
31. Сенсаційно!
32. Тепер нічого тебе не зупинить.
33. Відмінно!
34. Це була першокласна робота.
35. Чудово!
36. Ще краще!
37. Твій мозок попрацював на славу.
38. Ти досягнеш успіху.
39. Це видатний винахід.
40. Фантастика!
41. Здорово!
42. Це чудова робота.
43. Ти робиш це красиво!
44. Як ти багато зробив!
45. Розумник!
46. Ти дійсно це покращив.
47. Прегарно!
48. Вітаю!
49. Ти правий!
50. Тримати так!
51. Ти зробив це вчасно.
52. Мені подобається хід твоїх думок.
53. Я пишаюся тобою.
54. Дуже приємно вчити таких розумних дітей.
55. Велика тобі подяка.
56. Я ніколи не бачила нічого кращого.
57. Твоя робота принесла мені багато радості.
58. Молодчина!

59. Ол-райт — повний порядок.
60. Серйозний прорив!
61. Ось цього я ще не бачила.
62. Ти неперевершений сьогодні.
63. Це вже успіх!
64. Це твоя перемога.
65. Тепер ти відчуваєш свої можливості.
66. Ти справжній майстер.
67. Щиросердно рада за тебе.
68. Не можу виразити своє захоплення.
69. Грандіозно!
70. Я вірю в тебе, у тебе завжди виходитиме не гірше.

Спробуйте і Ви!

Джерело: <http://teacher.at.ua/publ/38-1-0-2499>

*Додаток 5.3***ПРАВИЛА****мовленнєвого етикету**

1. Завжди під час розмови виявляйте ввічливість, урахувачи вік, стать, статус, авторитет співрозмовника.
2. Неухильно і послідовно виказуйте доброзичливе ставлення до співрозмовника.
3. Уважно прислухайтеся до свого мовлення, критично аналізуйте себе і реакцію слухача (слухачів).
4. Ввічливість не дозволяє перебивати співрозмовника.
5. Повага до співрозмовника – найважливіше правило комунікації.
6. Не дозволяйте собі негативних оцінок співрозмовника та образливих слів на його адресу, а також глузливих висловів (таких, як недотепа, дурень, бевзень, тухтій, телепень, йолоп тощо).
7. Не виставляйте своє «я» на показ.
8. Обіцяючи, неодмінно виконайте.
9. Стережіться зайвий раз плакатися, скаржитися, аби не додавати прикрощів іншим людям.
10. Завжди прагніть навіть у дрібницях бути правдивим і щирим.
11. Навчіться усміхатися. Щира доброзичлива усмішка – це мистецтво.
12. Не намагайтеся бути схожим на когось. Знайдіть себе і будьте самі собою. Пам'ятайте, що на землі немає іншої такої людини, як Ви!

ПРАВИЛА**для мовця:**

Доброзичливе ставлення до співрозмовника, повага до адресата.

Необхідно виявляти доречно у певній ситуації ввічливість (враховувати стать, вік, службовий чи суспільний статус тощо). Треба знімати надмірну категоричність.

Мовцеві не рекомендується ставити в центр уваги своє «я», нав'язувати свої думки й оцінку подій.

Необхідним для мовця є відокремлення власного «я» слухача у центр уваги.

Мовцеві треба вміти вибирати тему для розмови, доречно в кожній ситуації, яка є цікавою, зрозумілою партнерові.

Мовець повинен стежити за логікою розгортання тексту, щоб висновки не суперечили задуму бесіди.

Мовець повинен пам'ятати, що межа смислового сприйняття і концентрації уваги у слухача – обмежені.

Мовцеві необхідно постійно підбирати мовні засоби відповідно до обраної тональності тексту, орієнтуючись не тільки на адресата, а й на ситуацію спілкування загалом, на офіційність або неофіційність ситуації.

Мовець повинен пам'ятати, що в усному контактному безпосередньому спілкуванні слухач не тільки чує, а й бачить його, отже, сприймає жести, міміку, пози, загальну манеру триматися при розмові й культуру поведінки.

ПРАВИЛА

для слухача:

Необхідно перервати всі справи й уважно вислухати мовця.

Слухаючи, необхідно доброзичливо, з повагою і терпляче ставитися до мовця, бути тактовним.

Намагатися не перебивати мовця, не вставляти недоречних зауважень, не переводити власне слухання у говоріння.

Слухаючи, треба перевести в центр уваги мовця та його інтереси.

Необхідно вміти вчасно оцінити мовлення співрозмовника, погодитися чи не погодитися з ним, відповісти на питання.

Додаток 6.1

РІВНІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

(за А. І. Кузьмінським, В. Л. Омелянком)

Рівень	Характеристика
Конвенційний	Здійснюється відповідно до прийнятих правил, обмежений певними умовами, що заздалегідь визначені та прийняті; потребує високої культури спілкування, ретельного дотримання певних правил
Примітивний	Для того, хто виявляє ініціативу у спілкуванні, співрозмовник стає всього-на-всього предметом, потрібним чи таким, що стоїть на перешкоді діяльності ініціатора; якщо потрібний – треба ним оволодіти, коли заважає – відштовхнути, знехтувати
Маніпулятивний	Партнер – це лише суперник у певній грі, яку треба будь-що виграти
Стандартизований	Спілкування ґрунтується на стандартах, а не на взаємному розумінні актуальності ролей один одного; це своєрідний «контакт масок»
Ігровий	Спілкування здійснюється в ігровій формі, що потребує від партнерів прояву творчості, добору таких прийомів, які даватимуть змогу підтримувати запропонований тон
Діловий	Передбачає організування співрозмовника чи колективу вихованців для виконання конкретної справи, що стосується обох партнерів
Духовний	Це вищий рівень людського спілкування; партнера сприймають як носія духовного начала, й усвідомлення цього пробуджує у співрозмовника почуття особливої уваги, шанобливості

Джерело: [59]

Додаток 6.2

**ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ
ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ РОВЕСНИКАМИ**

1. Особливо яскрава емоційна насиченість. У спілкуванні спостерігається майже у 10 разів більше експресивно-мімічних виявів і підкреслено виразних інтонацій, ніж під час спілкування з дорослим. Розмови дошкільники супроводжують, здебільшого, вигуками, сміхом, кривлянням.

2. Нестандартність дитячих висловлювань, відсутність обмежувальних норм і правил. Діти, розмовляючи одне з одним, використовують незвичні слова, особливі сполучення слів, звуків, фраз. Малюки дзижчать, тріскотять, торохтять, цокають, улюлюкають, передражнюють одне одного, вигадують нові назви знайомих предметів.

Усі дії дитини у спілкуванні з ровесником мають психологічний смисл. Одноліток сприяє створенню умов для самостійної творчості, вияву індивідуальності. Самобутність, творчість малюка раніше і краще за все виявляються у спілкуванні з ровесниками, коли ніщо не стримує і не гальмує активності, ніхто не нав'язує жорстких зразків «як треба», і коли можна, не вагаючись, виявити себе, показати «на що я здатний». Недарма творчі види діяльності – гра, фантазування – значно частіше використовують у спілкуванні з однолітками.

3. Переважання ініціативних висловлювань над висловлюваннями-відповідями. У контактах із ровесниками дитині важливіше висловлюватися самій, аніж слухати іншого. Тому діалог зазвичай не відбувається: малюки перебивають одне одного, кожен говорить про своє, не слухає партнера. Типова розмова дошкільників одного з одним трохи схожа на діалог-непорозуміння:

- Це моя лялька.
- У мене сьогодні нові капці.
- Ляльку треба одягти ось так, як я.
- Я вибрала, а мама купила мені капці з бантиками.

4. Спілкування з однолітками різноманітне за призначенням і функціями, які виконує. Це і керування діями партнера (показ, як можна і як не можна робити), і контроль за його діями (треба вчасно зробити зауваження), і нав'язування власних зразків (примусити партнера зробити саме так – по своєму), і спільна гра (разом домовитись, як гратися), і постійне порівняння з собою (я так вмію, можу, а ти?). Дошкільник, спілкуючись із ровесником, може вдавати із себе ображеного (жартома не відповідає на запитання, прикидається, що не помічає товариша).

Джерело: [31, с. 149–150]

Додаток 6.3

ФУНКЦІЇ СПІЛКУВАННЯ

Функція	Пояснення
Контактна	Встановлення стану обопільної готовності приймати та передавати повідомлення й підтримувати взаємний зв'язок до завершення контакту
Інформаційна	Обмін повідомленнями (описами), запитаннями та відповідями
Спонукальна	Заохочення партнера або ж самого себе до виконання певних дій
Координаційна	Взаємне орієнтування й узгодження дій, коли йдеться про спільну діяльність
Пізнавальна	Адекватне сприйняття і розуміння сенсу повідомлення, а також взаємне розуміння одне одного (намірів, установок, переживань, станів партнерів)
Емотивна	Стимулювання у партнера необхідних емоційних переживань чи їхньої зміни за допомогою власного емоційного стану
Встановлення відносин	Усвідомлення й фіксування свого місця в системі рольових, статусних, ділових, міжособистісних та інших зв'язків
Впливова	Зміна стану, поведінки, ціннісно-мотиваційної сфери партнера (намірів, поглядів, думок, рішень, уявлень, потреб, рівня активності, смаків, норм поведінки, оцінних критеріїв тощо)

Джерело: [59]

Додаток 7.1

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ**

Педагог не має права ображатися на дітей.

Щоб подолати неконтактність вихованців, починайте ваші звертання до них із запитань: «Чому?», «Як?», «Для чого?». Це стимулює розвиток спілкування.

Будьте ініціативними у спілкуванні з дітьми; пам'ятайте, що ініціатива допоможе успішно керувати їхньою пізнавальною діяльністю, організувати співпрацю. Бути ініціативним означає:

- вміти швидко й енергійно налагоджувати психологічний контакт;
- цілеспрямовано керувати міжособистісною взаємодією, формувати і підтримувати потрібний рівень міжособистісних стосунків;
- викликати у співрозмовника потребу в міжособистісній взаємодії;
- вміти відповідно до педагогічних завдань, що виникають, перебудовувати взаємодію з дітьми (форму, стиль, методи спілкування).

Уникайте штампів у загальній манері спілкування, стереотипних реакцій на поведінку малюків, механічного дотримання запланованої схеми розмови без урахування її реального розвитку, психологічної закритості, коли тільки виконуються педагогічні функції, проте не розкривається особистість.

Намагайтеся, щоб у вашій взаємодії з дітьми частіше лунали схвалення, заохочення. Завдяки цьому вихованці почнуть пов'язувати з вашою особистістю власні позитивні емоційні переживання. Елементи критики варто звести до мінімуму, а краще – не використовувати взагалі.

Джерело: [31, с. 33–34]

Додаток 7.2

ПРАВИЛА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

*з учасниками освітнього процесу
(дітьми, батьками, колегами по роботі)*

1. Успіх педагогічної діяльності насамперед залежить від культури спілкування.
2. Моделюйте спілкування не «від себе», а від дітей, їхніх потреб та зацікавлень.
3. Орієнтуйте своє педагогічне мовлення на конкретну дитину, а не на абстрактну групу.
4. Використовуйте різні види спілкування.
5. Спілкуйтеся із дітьми на взаємних інтересах, проте не організовуйте спілкування “по вертикалі”, зверху вниз.
6. Постійно враховуйте психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом.
7. Дивіться на себе збоку, постійно аналізуйте свої вчинки та дії.
8. Умійте слухати дітей, зважайте на їхню думку.
9. Намагайтеся зрозуміти настрій дітей і на цій основі моделюйте спілкування з ними.
10. Спілкування не повинно спричиняти конфліктів, а попереджувати їх.
11. Не принижуйте людську гідність.
12. Спілкування має бути систематичним. Не залишайте поза увагою «незручних» для вас дітей.
13. Будьте ініціативними у спілкуванні.
14. У процесі спілкування враховуйте стать вихованців.
15. Уникайте штампів, постійно шукайте нові форми, засоби, методи і прийоми.
16. Долайте негативні установки стосовно конкретної людини.

17. У процесі спілкування уникайте абстрактної критики, оскільки це породжує опір.

18. Якомога частіше усміхайтеся: це викликає позитивні емоції, спонукає до продуктивного спілкування.

19. У процесі спілкування частіше висловлюйте схвалення, заохочення.

20. Відкрито виявляйте в дитячому колективі своє ставлення до вихованців.

21. Постійно розвивайте свою комунікативну пам'ять, запам'ятовуючи педагогічні ситуації, їхній перебіг.

22. Якщо назріває потреба в індивідуальній бесіді, завчасно розробіть її план.

23. У процесі спілкування в центрі уваги має бути особистість вихованця, його гідність.

24. Враховуйте соціально-психологічне зростання дитини.

25. Систематично аналізуйте процес спілкування.

26. Технологію й тактику спілкування необхідно скеровувати на усунення психологічних бар'єрів між вихователем і вихованцями.

27. Враховуйте в процесі спілкування індивідуальні особливості, темперамент, характери вихованців.

28. Окремо обдумуйте особливості спілкування з дітьми, які важко піддаються вихованню.

29. У процесі спілкування не зловживайте своїми перевагами як керівника-вихователя.

30. Постійно удосконалюйте інструмент спілкування – власне мовлення.

Додаток 7.3

ЗРАЗКИ КОМУНІКАЦІЇ «ДОРΟΣЛИЙ – ДИТИНА»
З ВИСЛОВЛЮВАННЯМИ ТИПУ «Я-ПОВІДОМЛЕННЯ»

Ситуація	Ти-повідомлення	Я-повідомлення
Батько хоче почитати газету. Дитина лізе йому на руки. Батько роздратовано каже	<i>Ти не повинен заважати людям, коли вони читають</i>	Я не можу одночасно читати газету й грати. Мене дратує, коли я, прийшовши з роботи, не можу хоч трохи побути на самоті, відпочити й почитати газету
Мати працює пирососом. Дитина витягає вилку з розетки. Мати поспішає швидше закінчити роботу	<i>Ти – неслухняний хлопчисько! Бешкетник!</i>	Я дуже поспішаю, і мене дратує те, що кожную хвилину я повинна все кидати й вставляти вилку в розетку. Я не люблю грати, доки не закінчу роботу
Дитина приходить до столу з дуже брудними руками	<i>Ти й досі не став дорослим хлопцем. Так поведуться лише малюки!</i>	Я не можу їсти, коли бачу брудні руки. У мене навіть апетит зникає
У час, коли діти повинні спати, дитина відкладає й відкладає цей момент. Батьки хочуть побалакати віч-на-віч. Дитина ж ходить колами, пустує, заважає розмовляти	<i>Тобі давно пора лягати спати! Ти нам набрид! Ти вже повинен спати</i>	Ми з мамою хочемо обговорити одне важливе для нас питання. І нам не подобається сидіти й чекати, доки ти, нарешті, підеш спати
Дитина весь день ображається, сумує. Матір не розуміє причини	<i>Йди сюди. Досить ображатися. Або розмовляй нормально, або йди від мене й ображайся там. Дуже ти щось серйозний сьогодні</i>	Мені неприємно бачити тебе таким нещасним, але я не знаю, як тобі допомогти, тому що не знаю, чому ти такий засмучений
Дитина дивиться фільм по телевізору і ввімкнула його так голосно, що заважає розмовляти батькам у кімнаті поруч	<i>Ти що, не можеш бути уважнішим до інших? Чому ти ввімкнув телевізор так голосно?</i>	Я погано себе почуваю. Мені потрібно поговорити з твоїм батьком, а цей шум доводить мене до божевілля!

Не бігай по калюжах!	Обійди калюжу.
Не кричи!	Говори тихіше, будь ласка.
Не їж швидко!	Прожовуй їжу гарненько.
Знову безлад!	Прибери, будь ласка.
Скільки тебе ще чекати!	Нам час іти, попрощайся.
Куди поліз?	Відійди / спустися, будь ласка.
Впадеш!	Будь обережний.
Будеш плакати!	Подумай про наслідки.
Посковзнешся!	Уважно дивися під ноги.
Промокнеш!	Візьми парасольку / одягни гумові чоботи.
Не біжи!	Іди спокійним кроком.
Не поспішай!	Ти встигнеш.
Я тобі українською мовою кажу!	Почуй мене, будь ласка.
Досить уже!	Пора закінчувати, час вийшов.
Скільки можна говорити!	Мені довелося повторити кілька разів, виконай моє прохання будь ласка.
Я вже знаю, як з тобою розмовляти!	Давай знайдемо рішення, як влаштує нас обох.
Ти що, глухий?	Почуй мене, будь ласка.
Ти що, сліпий?	Зверни увагу на це, будь ласка.
Тобі не соромно?	Твій вчинок дуже засмутив нас / Подумай про свій вчинок.
Хто тобі дозволив так розмовляти?	У нашій родині так не розмовляють.
Я ж казала, що так буде!	Зроби висновок і більше не повторюй цих помилок.
Тобі це не вдасться!	Спробуй, не спробуєш – не дізнаєшся.

Додаток 7.4

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ МОВЛЕННЯ

Провідний тип сприймання	Особливості поведінки в мовленнєвій ситуації	Рухи очей	Список типових слів
Слуховий	Прислуховуються до свого внутрішнього голосу, що ускладнює вибір. Часто ведуть внутрішні діалоги. Дихання відбувається в середній частині грудей. Голос мелодійний, мовлення має чіткий ритм	Погляд переводять вправо або вліво, по середній лінії	Іменники: тон, слово, крик, музика, голос. Дієслова: слухати, говорити, мовчати. Прикметники: балакучий, мовчазний, глухий. Вирази: «Я слухаю вас», «Іншими словами»
Кінестетичний	Прислуховуються до своїх внутрішніх відчуттів. Роблять паузи у мовленні, аби відчутти, що відбувається. Голос глибокий	Дивляться вниз і вправо	Іменники: тон, рух, вага, удар, напруження, контакт. Дієслова: торкатися, стукасти, тримати, брати. Прикметники: холодний, твердий, хворобливий. Вирази: «Відчувати проблему», «Розв'язати вузол»
Мислячий	Особливу роль відіграють слова. Реагують не на безпосереднє сприймання, а на позначення, якими маркують свої відчуття й образи. У поведінці мало зовнішніх виявів. Ці люди «живуть головою»	Рухи очей важко розпізнати, дивляться вниз і вліво	Різноманітні ярлики
Візуальний	Перебирають і передивляються в пам'яті картинки. Часто напружують шийку і плечі, щоб зробити картинку чіткими, зрозумілими. Голос високий, злегка напружений, переривчастий	Дивляться прямо або піднімають очі вгору	Іменники: погляд, картинка, бачення, обрій. Дієслова: бачити, показувати, помічати тощо. Прикметники: чіткий, кольоровий, великий. Вирази: «Я бачу», «На перший погляд»

ДЕСЯТЬ «ЗАПОВІДЕЙ» ВИХОВАТЕЛЯ

1. У гуманістичному суспільстві виховання може бути тільки гуманістичним. Головний принцип такого виховання – залучити дитину до виховного процесу, зробити її нашим добровільним помічником у своєму ж вихованні.

2. Спілкування – суть життя людей. Головний метод гуманістичного виховання – давати дитині радість спілкування з нами: радість спільного пізнання, спільної праці, гри, відпочинку.

3. Звичайне повсякденне життя і характер стосунків дорослих – це те середовище, в якому формується особистість людини майбутнього. Тому дуже важливо, щоб наше щоденне життя, наше спілкування один з одним якнайбільше відповідали тому ідеалу, який ми прагнемо вселити в дитину.

4. Віра людини в людей, віра людини у власні життєві позиції – це першооснова для повноцінного спілкування між людьми й піднесення особистості. Тому ми зобов'язані розвивати й берегти в дитині віру в нас, у своїх вихователів, віру у своїх товаришів, віру в людей, віру в самого себе.

5. ...Наш виховний процес повинен бути пронизаний повагою до особистості кожної дитини, він має формувати в дітях почуття турботи про товаришів, близьких, про людей узагалі.

6. Людина може виявляти й розвивати в собі всі свої можливості й таланти та бути щасливою тільки в такому товаристві, де вона відчуває себе потрібною і своєю, де її штучно не підносять і не принижують. Такою дитина повинна себе почувати в товаристві, в якому вона живе.

7. Дитина – імпульсивна істота, їй буде важко зрозуміти нас. Це ми, вихователі, зобов'язані зрозуміти дитину та будувати наші виховні плани з урахуванням спрямувань її душі.

8. Виховання – прихований і тривалий процес, тому ми повинні виявляти проникливість, послідовність і терпіння в усіх конкретних випадках розв'язання виховних завдань.

9. Нами, вихователями, мають керувати чуйність, чутливість, доброта душі, любов, ніжність, безпосередність, постійна готовність прийти на допомогу, почуття співпереживання. Все це необхідно поєднувати з вимогливістю до самого себе і до дитини, з почуттям відповідальності перед підростаючим поколінням, із турботою про майбутнє Батьківщини.

10. Ми повинні рішуче відмовитися від невідповідних гуманістичному вихованню авторитарності та імперативності, що придушують особистість дитини, а також таких форм їхнього вияву, як крик, лайка, приниження, глузування, грубість, погроза, примус.

Готової методики впровадження цих «заповідей» у практику немає!

Тому, шановні педагоги, нам доведеться виявляти творчість і постійно шукати способи виховання дітей на гуманістичних засадах! У цьому й має виявлятися наша найвища турбота про кожну дитину!

Джерело: [91, с. 43]

ПОРАДИ ДЛЯ СПІЛКУВАННЯ ЗА ЕТИКЕТОМ

• Уміти слухати (методика активного слухання), що передбачає:

- а) бути доброзичливим;
- б) вникати у суть сказаного;
- в) не ставити багато запитань;
- г) аналізувати, як реагує партнер на ваші слова;
- г) не поспішати з висновками.

- Керувати своїми почуттями.
- Знати про що говорити.
- Не говорити самому без потреби про домашні справи, сімейні взаємини, любовні пригоди та подібне.

- Жартуючи, варто бути обачливим і тактовним.
- Ощадно ставитись до часу, уваги та терпіння співрозмовника.

- Ініціатива завершення розмови належить:

- а) особі жіночої статі;
- б) старшій за віком людині;
- в) особі, вищій за соціальним становищем.

- Не поширювати плітки, чутки, образливі характеристики.

- Приязно ставитись до співрозмовника.
- Уміти поставити себе на місце партнера.
- Завжди пам'ятати, що кожна людина має свою гідність.
- Давати змогу співрозмовникові говорити про себе.
- Не бути невільником співрозмовника.
- Дотримуватись культури поведінки.
- У компанії не спричинятися до створення груп.
- У гостині не сидіти мовчки.
- Бути людиною слова.

*Додаток 9.1***ЯК УНИКНУТИ КОНФЛІКТІВ НА РОБОТІ?**

Кілька загальних правил:

- Будьте щирими й чесними як з оточуючими, так і з самим собою. Не обговорюйте колег за їхньою спиною. Порада виглядає банальною, але «працює» чудово. Як хочете, уявіть себе розвідником, якому у жодному разі не можна брати участь у загальних обговореннях, тим паче – поширювати плітки.

- Не говоріть «Це він винуватий», намагаючись перекласти відповідальність за конфлікт на свого суперника. Аналізуйте насамперед ступінь своєї участі та свою провину в конфлікті (я теж не стримався, імовірно, у мого опонента був привід на мене розлютитися тощо). Якщо кожна зі сторін конфлікту дотримуватиметься такого правила, то конфлікт не виникне.

- Називайте речі своїми іменами, озвучуючи причину конфлікту. Наприклад, одна моя знайома дуже страждала через плітки та чутки на свою адресу, які розпускала її більш досвідчена колега. Тоді моя знайома пішла до неї й поговорила віч-на-віч. Ось що вона їй сказала: «Кажуть, що ви часто обговорюєте мене за моєю спиною. Якщо це так, мені хотілося б почути це особисто і зрозуміти, що саме вам не подобається в моєму поведженні». Уявіть собі, «кривдниця» вибачилася, і з плітками було покінчено.

- Конфліктність – та якість, що не подобається в працівниках жодному керівнику. Тому на роботі намагайтеся поводитися спокійно й адекватно, не виходити із себе з найменшого приводу, не гримати на співрозмовників.

- Фрази, які допомагають нам вийти з конфліктних ситуацій і остудити запал занадто емоційного співрозмовника: «Обговорімо цю тему спокійно!», «Ви неправі, обговорюючи це питання настільки емоційно», «Я готова повернутися до цієї проблеми тоді, коли ви трохи заспокоїтеся».

Джерело: [28, с. 134–135]

Додаток 9.2**ПРАВИЛА ПОБУДОВИ СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ
З ДІТЬМИ «ГРУПИ РИЗИКУ»**
*(поради батькам, вихователям)***З неспокійною дитиною**

- Слід уникати крайнощів: не можна дозволяти дитині робити все, що їй заманеться, але не можна і все забороняти. Чітко визначте для себе, що можна і чого не можна, і погоджуйте це з усіма членами родини. Показуйте дитині приклад своєю поведінкою: стримуйте свої емоції, адже вона наслідує вас.
- Приділяйте дитині достатньо уваги, вона не повинна відчувати себе забутою. Водночас поясніть дитині, що бувають моменти, коли у вас є інші турботи, вона повинна це зрозуміти і прийняти. Пам'ятайте, що істеричні напади найчастіше пов'язані з прагненням привернути до себе увагу або викликати жаль та співчуття. Не треба потурати дитині, не треба змінювати своїх вимог. Коли дитина заспокоїться, поясніть їй, чому ви зробили так, а не інакше.

З конфліктною дитиною

- Слід стримувати прагнення дитини провокувати сварки з іншими. Треба тактовно коригувати недружні погляди або буркотіння з образ собі під ніс.
- Припинивши сварку, не звинувачуйте іншу дитину в її виникненні, захищаючи свою. Прагніть об'єктивно визначити причини, що її спровокували.
- Після конфлікту обговоріть з дитиною причини його виникнення, визначте неправильні дії своєї дитини, які спричинили його. Спробуйте знайти інші можливі способи виходу з конфліктної ситуації.

- Не обговорюйте в присутності дитини проблеми її поведінки. Вона може утвердитися в думці про те, що конфлікти неминучі, і продовжуватиме провокувати їх.
- Не завжди слід втручатися у сварки дітей, потрібно дати трохи часу, щоб вони самі порозумілися і навчилися спілкуватися. Проте, якщо під час гри одна з них завжди перемагає, а інша є «жертвою», слід перервати таку гру, щоб запобігти формуванню боязкості у переможеного.

Із сором'язливою дитиною

- Слід розширювати коло знайомств своєї дитини, частіше запрошувати до себе друзів, брати малюка в гості до знайомих людей, запрошувати дітей у гості, розширювати маршрути прогулянок та екскурсій, учити дитину спокійно реагувати на нові місця і людей.
- Не варто постійно турбуватися за дитину, намагатися повністю оберігати її від усіляких небезпек, здебільшого вигаданих вами. Не робіть самі все за дитину, не запобігайте будь-яким утрудненням, надайте їй повну свободу діяльності.
- Постійно укріплюйте в дитини упевненість у собі, у власних силах.
- Залучайте дитину до виконання різних доручень, пов'язаних зі спілкуванням. Створюйте ситуації, в яких сором'язливій дитині довелось б вступати в розмову з «чужим дорослим» (у магазині, на зупинці, в дитячому парку, кінотеатрі тощо).

Із замкнутою дитиною

- Слід розширювати коло спілкування дитини, приводити її в нові місця і знайомити з новими людьми.
- Підкреслюючи переваги і корисність спілкування, розкажіть дитині про те, що нового і цікавого ви дізналися,

яке задоволення отримали, спілкуючись з тією чи іншою людиною.

- Намагайтеся самі стати для дитини прикладом людини, що ефективно спілкується.
- Якщо попри всі ваші зусилля дитина стає щораз замкнутішою і відчуженішою, зверніться за консультацією до психолога, який допоможе вам у розв'язанні цієї проблеми.

З агресивною дитиною

- Слід пам'ятати, що заборона і підвищення голосу — не ефективні способи подолання агресивності. Лише розуміючи причини агресивної поведінки, можна сподіватися на те, що агресивність дитини буде подолано.
- Надавайте дитині особистий приклад позитивної поведінки. Не допускайте проявів гніву або критичних висловів про своїх друзів або колег, будуючи плани «помсти».
- Нехай ваша дитина постійно відчуває, що ви любите, цінуєте і приймаєте її. Не соромтеся зайвий раз приголубити або пожаліти її. Хай вона бачить, що вона потрібна і важлива для вас.

Джерело: <http://www.dnz29-orlaytko.pl.ua/news/povedinka-z-ditmu-grupu-ruzuky/>

Додаток 10.1

**АНАЛІЗ ЗАНЯТТЯ З МОВЛЕННЯ
ПІД ЧАС ВІДКРИТОГО ПЕРЕГЛЯДУ***(за К. Крутії)*

Оцініть готовність дітей до заняття: як педагог пояснив дітям присутність сторонніх на занятті, а відтак – мотивацію подальшої роботи.

Проаналізуйте відповідність фактичного змісту заняття визначеній меті: обсяг запропонованого дітям матеріалу, його характер, доцільність ігор і вправ тощо.

Визначте ефективність організації дітей на занятті:

- доцільність вибору методів і прийомів навчання з точки зору їхньої придатності для реалізації мети заняття;
- результативність засобів стимулювання пізнавальної активності дітей;
- оптимальність темпу мовлення вихователя і темпу роботи дітей;
- доцільність засобів привертання і концентрації уваги дітей;
- використання прийомів запобігання втомі;
- рівень сформованості організаційних умінь і навичок тощо.

Проаналізуйте доцільність запропонованого ходу роботи на занятті:

- розподіл часу на різні види діяльності;
- зміна різних видів діяльності як за змістом, так і за формою сприймання.

Оцініть структуру заняття та дайте якісну характеристику його окремих елементів: відповідність обраної структури заняття його меті, а також умотивованість, обґрунтованість і послідовність кожного етапу заняття, логічний зв'язок між ними тощо; мотивований мікроклімат заняття.

Визначте стиль спілкування вихователя, що переважає впродовж заняття:

- загальна емоційна атмосфера спілкування;
- правильність і нормативність мовлення вихователя;
- прийоми стимулювання дітей до взаємодії.

Проаналізуйте застосовані прийоми формування в дітей оцінно-контрольних дій:

- чи стимулює педагог дітей до контролю та оцінювання мовленнєвої діяльності як своєї, так і ровесників;
- чи створює ситуації взаємоконтролю тощо.

Здійсніть загальне оцінювання заняття.

Джерело: <https://vseosvita.ua/library/analizuemo-zanatta-pid-cas-vidkritogo-peregladu-89023.html>

*Додаток 10.2***ПОРАДИ ЩОДО КОМУНІКАТИВНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****Змінити «Ти – повідомлення» на «Я-повідомлення».**

На перший погляд відмінності між «Я-повідомленням» та «Ти-повідомленням» незначні. Однак реакція дитини дуже різна. Якщо ми відкриті у виявленні своїх почуттів, то діти стають щирішими у виявленні своїх. А також ми даємо можливість дітям самостійно прийняти рішення. І тоді вони починають враховувати наші бажання і переживання.

Не навішувати ярликів

Дуже часто, не стримуючи емоцій, ми починаємо говорити хто є хто. Ми навішуємо ярлики на дітей і тим самим заганяємо їх у жорсткі рамки, закріплюємо за ними ці риси. «Він неуважний», «Вона нічого не хоче», «Він нічого не знає». Ці вислови створюють уявлення дитини про себе та свої здібності. Тому частіше застосовуйте у спілкуванні з дітьми «позитивні» ярлики (розумний, добрий, щирий). Це допоможе досягти успіху.

Опирається на позитивне!

Необхідно знаходити найменший привід для заохочення. Не обов'язково говорити кожній дитині, що вона талановита, успішна, розумна. Просто спробуйте вчасно вказувати дитині на те, що в неї добре виходить, похвалити за старання. Це доволі ефективний спосіб виховного впливу.

Якщо ми прагнемо виховати успішну, впевнену, самостійну людину, то повинні постійно підтримувати та мотивувати дитину до успіху. А якщо ж вищукуватимемо в її вчинках тільки недоліки, то в неї може зникнути будь-яке бажання що-небудь робити або ж вона займе оборонну позицію.

У вихованні опора на позитивне, добре слово, похвала – і діти обов'язково стануть кращими!

Звертайтеся до дітей на ім'я.

Характер звертання демонструє бажання розпочати спілкування. У виборі звертання, в інтонації передається настрій педагога, відношення до дітей. Недаремно психологи кажуть, що ім'я людини – це найчудовіший звук для неї. Прізвище вважають більше офіційною формою звертання. Зовсім неприпустиме звертання до одного на ім'я, а до іншого – на прізвище. Діти сприймають це як конкретну дискримінацію.

Оцінюйте під час діяльності.

Саме під час певного виду діяльності, а не наприкінці, і ви відразу помітите відмінності. Зовсім не важко в ході активних дій дитини коментувати, хто наскільки працює, що дає змогу кожному вплинути на кінцевий результат. Цей прийом підтримує активність, уважність, старанність дітей. Спробуйте, і ви побачите, наскільки більше матеріалу ви зможете опрацювати!

Відповідь з місця під час заняття.

Дайте можливість відповідати дітям, не підіймаючись. Це допомагає, особливо сором'язливим дітям, не розгубитися і чіткіше висловити свою думку. Цей прийом можна використовувати під час опрацювання нової теми. Він знижує страх помилки, підіймає рівень активності, економить час.

Активно слухати

Спілкування дорослого і дитини завжди було найважливішою частиною виховання. Доволі часто труднощі в навчанні заховані у сфері почуттів дитини. Тому якщо вона хоче поспілкуватися з вами окремо, приділіть їй кілька хвилин. Можливо, саме тоді ви дізнаєтесь про її найглибші та серйозні пережи-

вання. При цьому важливо відмовитися від прямого осуду. В активному слуханні виявляється чудова закономірність: якщо дитяча радість кимось розділяється, то вона подвоюється, а горе зменшується вдвічі. Зрештою, якщо ми вимагаємо уваги та поваги до себе, то спробуймо бути уважними до інших!

Залишати дитині право на помилку.

Помилятися – означає пізнавати життя.

Пам'ятайте про це. Простежте, як ви реагуєте на неправильну відповідь? Чи часто ви використовуєте слово «невірно», «неправильно»? Ці слова повинні зовсім зникнути під час дитячих відповідей. Є багато можливостей сказати про помилку іншими словами: «А якщо ще поміркувати...», «Чому ти так думаєш?», «А ще є думки?», «Хто вважає інакше?». Цим ви не визнаєте невдачу, а даватимете змогу шукати правильну відповідь. Так перетворюєте уявлення дітей про помилку на нормальне і корисне явище.

Якщо навчитесь використовувати цей прийом, швидко помітите, як змінюються ваші діти! Значно підвищиться активність, і навіть у сором'язливих та скромних дітей виникне бажання висловити свою думку!

Не роздавайте обіцянок.

Ситуація

Вихователька попросила принести п'ять листків: дуба, кле-на, ясена, каштана, акації. Вітя дуже розхвилювався. Ще б пак! Треба було виконати таке серйозне завдання?! Він з татом довго блукав по парку і збирав потрібне листя.

Наступного дня батько поцікавився, що робили з листям. Виявилося, вихователька ані словом не обмовилася про своє завдання.

а) Який висновок зробить для себе Вітя?

б) У чому помилка вчительки?

Введіть власні традиції

У кожного народу, в кожній родині існують свої традиції. Спробуйте ввести якусь традицію, характерну для початку взаємодії. Наприклад: особливе привітання, неповторну фізхвилинку, появу казкового героя та ін.

Тобто, це може бути будь-що. Головне, щоб таке явище не було одноразовим.

Джерело: <http://psihologschool.ucoz.ru/>

РЕЦЕПТ ПРИГОТУВАННЯ ХОРОШОГО ЗАНЯТТЯ ☺

Візьміть дюжину найкращих емоцій. Ретельно відберіть тільки ті, що позбавлені розчарувань та злості.

Додайте до кожного свого заняття:

- 12 порцій мудрості,
- 11 порцій терпіння,
- 10 порцій хоробрості,
- 9 порцій працездатності,
- 8 порцій оптимізму,
- 7 порцій відданості своїй справі,
- 6 порцій вільнодумства,
- 5 порцій доброти,
- 4 порції відпочинку й турботи про здоров'я,
- 3 порції гумору,
- 2 порції такту,
- 1 порцію віри в кожного свого учня.

Примітка: у пропорціях інгредієнтів можливі варіанти на розсуд того, хто готує.

Для того щоб додати гостроти та насолоди на вашому занятті, додайте до нього ложечку гарного настрою, скибку нерозсудливості, за смаком розваги, обов'язково додайте гри та рясно посипте все гарним добрим гумором. А тепер заповніть любов'ю до дітей і збийте все енергійними рухами, діяльністю.

Прикрасьте свою страву посмішками, родзинками та гілочками радості. Перед подачею заняття сервірується спокоєм, самовідданістю та професіоналізмом вихователя.

Приємного вам апетиту, шановні колеги!

Джерело: http://yrok.at.ua/publ/recept_prigotuvannja_khoroshogo_uroku/8-1-0-276

Додаток 10.3

**СУБ'ЄКТНІСТЬ ДИТИНИ
МОЖНА РОЗВИВАТИ ТАКИМИ СПОСОБАМИ:**

1) **«Я-повідомлення»** – оголошення вголос свого самопочуття, стану, враження, думки. Педагог питаннями «Як ти себе почуваш?» або «Як ти вважаєш...?», або «Цікава твоя думка...» може викликати такий спосіб вираження дитиною свого «Я». У випадку якщо педагог сам робить «Я-повідомлення», дитина, зазвичай, відкривається тим же способом.

2) Запитання **«Чого ти хочеш?»**, що супроводжує певні дії дітей: плановані або вже виконані. Це питання обертає дитину з об'єкта на себе як суб'єкта, сприяє формуванню здатності передбачати власні дії та усвідомлювати власну поведінку.

Варіація цього питання для дітей слаборозвинених доповнюється низкою припущень, чого ж хоче насправді суб'єкт дії.

3) **Запитаємо його, як він себе відчуває?** – спосіб орієнтування на іншого. Його призначення у виявленні зв'язку дій дитини і впливу цих дій на оточуючих людей. Суб'єктність може розвиватися зі збільшенням частки уваги до людей, зв'язок з якими цілковито залежить від суб'єкта. Він вибудовує цей зв'язок, але він і втратить його, якщо не вміє бачити самопочуття іншого.

4) **«Передбачення наслідків»**, що здійснюється питанням **«Як ти думаєш, що буде, якщо?..»** – активізує усвідомлення суб'єктом своїх відносин і поведінки як форми вираження відносин. Цей спосіб має два види: перший – ігровий, або дискусійний, коли провадять групову роботу з дітьми щодо духовного осмислення життя; другий – ситуативний, що розвивається у контексті того, що відбувається.

5) **Організація групової та індивідуальної діяльності** щодо осмислення способу життя, гідного Людини, і способу життя, бажаного для суб'єкта – спосіб розвитку основ суб'єктності, реалізований.

СЛОВА, ЯКІ ПОТРІБНО ЩОДНЯ КАЗАТИ ДИТИНІ

ДЛЯ ПОДЯКИ

- Дякую, що ти мені допоміг!
- Я тобі така вдячна за це!
- Спасибі тобі за те, що ти це зробив!

ДЛЯ ЛЮБОВІ

- Я люблю тебе!
- Я люблю тебе будь-яким і любитиму завжди, що б не сталося!
- Я пишаюся тобою, твоїми досягненнями!

ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ

- Я радію, що ти є.
- Мені подобається, який ти.
- Я щаслива, що в мене саме така донька / такий син.
- Ти можеш бути різним: сердитим, веселим, сумним, я однаково тебе любитиму.
- Ти завжди в моєму серці, а я – у твоєму!

ДЛЯ ЗАЦІКАВЛЕНОСТІ

- Як минув твій день?
- Що доброго було сьогодні?
- Що тобі сподобалося на занятті? А що ні?
- Сьогодні було щось важливе, чим би ти хотів поділитися?
- Як настрій?

ДЛЯ ПІДТРИМКИ

- Тобі все вдається!
- Я вірю в тебе!
- Ти обов'язково даси раду!
- Ти зможеш!
- Я впевнена, що ти все зробиш чудово!

ДЛЯ ПОХВАЛИ

- Мені подобається, як ти це зробив.
- Найбільше на малюнку (саморобці...) мені подобається...
- Чудово! Сьогодні тобі вдалося ще краще!

*Додаток 10.4***ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ**

- Оголошення (реклама) про назву заходу, його основний зміст.
- Підготовка матеріалів для учасників (наприклад: для конкурсу інсценованої пісні – записи пісень, для ігор – атрибути, наочні засоби тощо).
- Підготовка матеріалів для організаторів заходу (наприклад: костюми для концерту, бейджики для прес-конференції, ілюстративні плакати, матеріали для суддівства тощо).
- Оформлення місця проведення заходу, відповідно до його змісту: з українською національною символікою для вечорниць, з виставкою книжок для читацької конференції тощо.
- Запрошення гостей, якщо є така необхідність.
- Організація «преси»: фото, відео, статті.
- Визначення можливих шляхів щодо продовження теми, яка була змістом заходу – творче домашнє завдання, організація спостережень, написання листівки з побажаннями на майбутнє тощо.

Джерело: [61]

ЗАГАЛЬНА СХЕМА АНАЛІЗУ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

- I. Загальні відомості
  1. Дата та місце проведення заходу, хто його проводить.
  2. Форма роботи. Чи входить вона в систему виховної роботи або є епізодичною?
  3. Мета заходу. На вирішення яких виховних завдань він розрахований?
  4. Психологічне обґрунтування змісту й форми заходу: відповідність роботи загальним завданням виховання дошкільни-

ків, рівню розвитку дитячого колективу, віковим особливостям дітей.

II. Аналіз підготовки заходу

1. Хто був ініціатором проведення заходу і як його готували? У чому і як виявилася активність, самостійність, ініціатива дітей?

2. У чому полягала підготовка? Чи вдалося в підготовчий період викликати в дітей розуміння необхідності й значимості майбутньої роботи?

III. Хід заходу

1. Наскільки переконливо, чітко й емоційно були розкриті перед дітьми мета й завдання проведеного заходу?

2. Наскільки цікаво й організовано його проводили?

3. Які знання отримали діти? Які соціальні установки, почуття й переконання сформувалися у них?

4. До якої суспільно корисної діяльності спонукав захід?

5. Які висновки зроблені вихователем щодо роботи й на закінчення? Яких результатів вдалося досягти?

6. Як позначився захід на взаєминах дітей і батьків, як вплинув на окремих учасників освітнього процесу?

7. Які були роль і місце дорослих (вихователя, батьків, педагогічних працівників) у процесі роботи?

8. Чи відповідала методика проведення заходу виховним завданням, віковим та індивідуальним особливостям дітей, рівню розвитку колективу?

IV. Загальна оцінка

1. Наскільки вдалося досягти мети? Причини неуспіху, невдач, помилок.

2. Висновки та пропозиції.

СКОРОЧЕНА СХЕМА АНАЛІЗУ ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

I. Організація:

- готовність дітей;
- використання наочності;
- чіткість, організованість;
- оформлення приміщення;
- раціональне використання часу.

II. Зміст:

- логічність;
- актуальність теми;
- глибина висновків;
- зв'язок із життям дітей.

III. Методика:

- характер діалогу;
- можливість відвертого обміну думками;
- врахування вікових особливостей дітей.

IV. Психологічна обстановка:

- поведінка дітей;
- педагогічний такт;
- активність, зацікавленість дітей.

V. Результати:

- розв'язання конкретних завдань.

VI. Загальні висновки.

VII. Рекомендації.

Додаток 11.1

**СЛУЖБОВИЙ РОЗПОДІЛ
ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ ЗДО З РОДИНОЮ**

1. Адміністративно-господарська служба:

- ознайомлювальна бесіда;
- збирання інформації про сім'ю (соціальний портрет);
- анкетування;
- юридичні консультації;
- загальні батьківські збори;
- робота батьківського комітету;
- спільна господарська діяльність (толока, суботники, цільова допомога);
- участь у роботі благодійного фонду;
- благодійні акції;
- робота «школи молодих батьків», «сімейного лицю»;
- організація спільного відпочинку «веселі старти», «ярмарок»;
- організація прийому батьків і дітей фахівцями.

2. Методична служба:

- групові батьківські збори;
- усний журнал для батьків;
- батьківські куточки;
- папки пересувки;
- дні відкритих дверей;
- звіти фахівців;
- відкриті перегляди занять;
- групові та індивідуальні консультації;
- домашні завдання батькам (спостереження, виготовлення посібників, іграшок, збирання природного матеріалу);
- участь батьків у святах та розвагах;

- видача педагогічної літератури батькам для читання у вихідні дні;
- перегляд ранкових заходів;
- перегляд відеозаписів дитячої діяльності;
- спільна робота над статтями до газет.

3. Медична служба:

- ознайомлювальна бесіда медсестри з батьками про стан здоров'я дитини;
- рекомендації в разі необхідності корекційної роботи з дитиною логопеда, інструктора з ЛФК, психолога;
- індивідуальні та групові консультації;
- інформаційний стенд («Нехворійко», «Медики рекомендують», «Здоров'я вашої дитини у ваших руках», «Турбуймося про здоров'я дітей», «Здоров'я – наш скарб» та інші);
- своєчасне інформування батьків про антропометричні зміни у дітей;
- участь у роботі загальних та групових батьківських зборів;
- видача батькам популярної медичної літератури для самостійного читання;
- виставка медичної літератури;
- розроблення рекомендацій про збалансоване харчування дітей, попередження інфекційних і вірусних захворювань, отруєння різного характеру, загартування тощо.

4. Психологічна служба:

- спільна робота з оптимальної адаптації дитини;
- використання методів діагностики сім'ї (анкетування, тестування, спостереження тощо);
- консультації для батьків;

- участь у батьківських зборах;
- загальнорозвивальні заняття-тренінги для батьків;
- психологічний куточок;
- видача психологічної літератури для самостійного читання;
- консультування сім'ї на прохання;
- рекомендації.

Джерело: <https://ppt-online.org/80082>

Додаток 11.2**ЯК ДОТРИМУВАТИСЬ
ПЕДАГОГІЧНОГО ТАКТУ В БЕСІДІ З БАТЬКАМИ:**

- ніколи не починайте розмову з батьками з негативних повідомлень про поведінку їхньої дитини;
- відзначте спочатку позитивні факти життєдіяльності малюка;
- зауваження, скарги батьків, їхні сумніви, заперечення вислуховуйте уважно і терпляче;
- якщо є необхідність вказати на помилки батьків, робіть це тактовно;
- бажано давати точні, конкретні відповіді, обгрунтовані поради;
- потрібно вселяти у батьків віру в свою дитину;
- зважайте на самолюбство батьків;
- не принижуйте авторитет батьків, навіть якщо досвід виховання дітей у них дуже малий.

Джерело: <http://www.shkolnymir.info/>

**ФРАЗИ, ЯКІ МОЖНА
Й ПОТРІБНО ГОВОРИТИ БАТЬКАМ**
(ті слова, які хоче почути кожен батько)

- Думаю, якщо ми з вами діятимемо разом, то в нас усе вийде.
- Ви – чудовий батько і зможете знайти підхід до своєї дитини.
- Учинок, який зробила ваша дитина, зовсім не свідчить про те, що вона погана.
- Я рада, що у вас виходить.
- Спробуймо домовитися, тому що ми повинні з вами діяти спільно.

**ЗАПОВІДІ ВИХОВАТЕЛЯ
ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ**

- Ніколи не скаржитися на дітей.
- Завжди знайдеться привід, щоб похвалити дитину й батьків.
- Не перекладайте на батьків свою роботу.
- У складній ситуації намагайтеся поставити себе на місце батька.
- Краще підтримувати з батьками спокійні, доброзичливі та нейтральні відносини, ніж конфліктувати або, навпаки, товаришувати з ними.
- Уявіть собі, що це ваша власна дитина.

Джерело: [28]

*Додаток 11.3***ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ПІДГОТОВКИ
ДО БАТЬКІВСЬКИХ ЗБОРІВ**

- Анкетування батьків за темою зборів. Анкети заповнюють батьки вдома, до зборів; їхні результати використовують під час проведення зборів.
- Виготовлення запрошень кожній родині. Важливо, щоб у виготовленні запрошень брали участь діти. Батьки отримують запрошення за тиждень до зборів.
- Виготовлення пам'яток з порадами або рекомендацій за темою зборів. Текст подати стисло, надрукувати великим шрифтом.
- Підготовка конкурсів, виставок. У конкурсах беруть участь діти і батьки. Всі роботи на виставку виставляють до початку батьківських зборів.
- Підготовка плакатів за темою зборів.
- Запис відповідей дітей за темою зборів (за потребою).
- Запрошення спеціалістів (за потребою).
- Проведення засідання батьківського комітету.
- Розподіл обов'язків щодо підготовки до зборів:
  - оформлення приміщення;
  - оформлення виставки;
  - оформлення пам'яток, плакатів;
  - інсценування проблемних ситуацій.

**ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА
БАТЬКІВСЬКИХ ЗБОРІВ***Для групи раннього віку*

- Завдання і зміст виховної роботи з дітьми раннього віку.
- Особливості поведінки у перші дні перебування дитини в дошкільному закладі.

- Значення режиму для здоров'я дитини і правильного розвитку.
- Роль ігор у пізнанні навколишнього світу.
- Орієнтування дитини у навколишньому світі і розвиток мови.
- Розвиток дій з предметами.
- Формування культурно-гігієнічних навичок.
- Ігри з сюжетними іграшками.
- Музичне виховання.
- Раціональне харчування – запорука здоров'я.
- Створення емоційного благополуччя в дошкільному закладі і вдома.
- Організація і зміст прогулянок у холодний і теплий періоди року.
- Сенсорне виховання як основа розумового розвитку.
- Виховання добрих почуттів у процесі ознайомлення з природою.

Для молодшої групи

- Особливості психофізичного розвитку дітей четвертого року життя та основні завдання виховання.
- Формування культурно-гігієнічних навичок.
- Спільна робота дитячого садка і родини з формування трудових умінь і навичок.
- Роль гри у розвитку і вихованні дитини.
- Мовленнєвий розвиток – головна умова розумового розвитку.
- Авторитет батьків – необхідна умова правильного виховання.
- Дитина та образотворча діяльність.
- Індивідуальна неповторність дитини.

Для середньої групи

- Особливості розвитку дітей п'ятого року життя.
- Організація самообслуговування в дитячому садку і вдома.
- Естафета здоров'я.
- Трудове виховання в садку і вдома.
- Граючись навчаємось.
- Духовно-моральний розвиток особистості.
- Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу.
- Виховання доброзичливості, чуйності, поваги до дорослих, однолітків.

Для старшої групи

- Психофізичні особливості розвитку дитини шостого року життя.
- Єдність вимог дорослих до дитини – необхідна умова всебічного розвитку і виховання.
- Культурне мовлення – духовне обличчя людини.
- Розвиток пізнавальних здібностей у дитячому садку і вдома.
- Виховуємо високоморальну духовну особистість.
- Родинні традиції: дерево життя.
- Формування свідомого ставлення до здоров'я.
- Про готовність дітей до навчальної діяльності.
- Статева соціалізація дошкільнят.

Додаток 11.4

**ПАМ'ЯТКА
БАТЬКАМ (ВИХОВАТЕЛЯМ)**

Якщо діти живуть з **критикою**, вони вчаться **критикувати**
Якщо діти живуть у **злі**, вони вчаться **битися**
Якщо діти живуть зі **страхом**, вони вчаться **боятися**
Якщо діти живуть у **жалості**, вони вчаться **жаліти себе**
Якщо діти живуть з **насмійкою**, вони вчаться **бути нерішучими**

Якщо діти живуть із **заздрістю**, вони вчаться **розчаруванню**

Якщо діти живуть із **соромом**, вони вчаться **відчувати себе винними**

Якщо діти живуть із **заохоченням**, вони вчаться **довіряти**
Якщо діти живуть із **похвалою**, вони вчаться **вдячності**
Якщо діти живуть із **вдячністю**, вони вчаться **любити**
Якщо діти живуть із **розумінням**, вони вчаться **впевненості**

Якщо діти **вчаться ділитися**, вони вчаться **бути щедрими**
Якщо діти живуть у **чесності**, вони вчаться **бути справедливими**

Якщо діти живуть у **роботі**, вони вчаться **поважати**
Якщо діти живуть у **безпеці**, вони вчаться **вірити в себе і довіряти** тим, хто поряд з ними.

Якщо діти живуть у **дружбі**, вони вчаться **розуміти, що світ прекрасний**.

Дороті Лоу Нотл

«ЗОЛОТІ ПОРАДИ» ДЛЯ БАТЬКІВ

- ✓ Завжди будьте на стороні дитини
- ✓ Слухайте і не перебивайте
- ✓ Мінімізуйте стресові для дитини ситуації
- ✓ Бережіть дитинство
- ✓ Вивчайте разом іноземні мови
- ✓ Не надавайте надмірного значення оцінкам
- ✓ Виробіть свою власну, найоптимальнішу, систему бонусів
- ✓ Не бійтесь заслужених покарань (не фізичних!)
- ✓ Хваліть дитину за успіхи
- ✓ Не сваріть за невдачі
- ✓ Пояснюйте причини і наслідки
- ✓ Не робіть передчасних висновків
- ✓ Ніколи не порівнюйте дитину з собою або з іншими дітьми
- ✓ Сприяйте всебічному розвитку дитини, заохочуйте її допитливість
- ✓ Залучайте до здорового способу життя власним прикладом
- ✓ Обговорюйте з дитиною будь-які теми
- ✓ Подорожуйте разом
- ✓ Не принижуйте і не соромте дитину
- ✓ Говоріть правду
- ✓ Беріть участь у всіх дитячих заходах
- ✓ Пишайтеся дитиною
- ✓ Поважайте дитину

Додаток 12.1

**ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ
діяльності методичного кабінету
в умовах закладу дошкільної освіти**

– Забезпечення організаційно-педагогічних умов для життєдіяльності дітей, організація розвивального простору в дошкільному навчальному закладі.

– Створення рефлексивно-інноваційного середовища, організація системи роботи, спрямованої на удосконалення професійної майстерності, психолого-педагогічної культури педагогічних працівників, підвищення їхньої кваліфікації, активізацію творчого потенціалу та збагачення досвіду.

– Виявлення перспективного педагогічного досвіду в колективі дошкільного закладу і за його межами, сприяння вивченню, узагальненню, впровадженню, розповсюдженню кращих доробків шляхом висвітлення у засобах масової інформації, організації та участі у виставках, презентаціях, роботі методичних об'єднань, шкіл перспективного педагогічного досвіду тощо.

– Впровадження нових концептуальних засад функціонування системи дошкільної освіти, освітніх програм, інноваційних технологій і методик розвитку, виховання і навчання дітей у практику роботи дошкільного закладу.

– Моніторинг стану освітнього процесу у групах дошкільного закладу, умов забезпечення психічного, фізичного, соціального і духовного благополуччя дошкільників, рівня їхньої життєвої компетентності й готовності до подальшого шкільного життя відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти України та Державної базової програми.

– Інформування педагогів про нормативні документи в галузі дошкільної освіти, науково-методичні, навчальні та періодичні фахові видання, надання практичної допомоги у їхньому використанні.

– Вивчення потреб і надання практичної допомоги молодим спеціалістам та іншим педагогічним працівникам, у тім числі у періоди їхньої підготовки до атестації, курсової перепідготовки.

– Сприяння участі колективу дошкільного закладу в дослідно-експериментальній діяльності різних рівнів за пропозицією органів управління освітою чи з власної ініціативи відповідно до наказу про проведення експериментальної роботи, її програми.

– Пошук і впровадження нових ефективних форм взаємодії дошкільного закладу із сім'ями вихованців, батьківською і науковою громадськістю у здійсненні завдань цілісного всебічного розвитку дітей, популяризації роботи дошкільного навчального закладу.

– Координація діяльності дошкільного навчального закладу із закладами оточуючого соціуму для повнішої реалізації завдань формування життєвої компетентності дошкільників.

– Створення фондів нормативно-правових та інструктивно-методичних документів, наукової, науково-популярної, методичної психолого-педагогічної, довідкової, енциклопедичної, дитячої художньої літератури, періодичних педагогічних видань, аудіо-, відеоматеріалів, електронних та наочних друкованих засобів навчання, предметної наочності, а також зразків моделей планування, організації, проведення освітнього процесу та інших матеріалів з досвіду роботи педагогів.

– Формування інформаційного банку даних (каталогів і картотек на електронних або/та паперових носіях) з питань змісту дошкільної освіти, організації освітнього процесу, психолого-педагогічних досягнень, а також стосовно наповнення методичного кабінету. Під час укладання електронної картотеки чи каталогу можна використовувати інформацію, розміщену на сайтах Міністерства освіти і науки України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, Національної академії педагогічних наук України, навчальних закладів, видавництв тощо.

Додаток 12.2

АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ МАЙСТЕР-КЛАСУ

I. Підготовчо-організаційний етап.

II. Основна частина.

1. Презентація педагогічного досвіду Майстром:

- коротка характеристика основних ідей технології;
- опис досягнень у роботі;
- доведення результативності діяльності, яка засвідчує ефективність технології;
- визначення проблем та перспектив у роботі Майстра.

2. Представлення системи роботи:

- опис системи заходів у режимі технології, що презентується;
- визначення основних прийомів роботи, які Майстер демонструватиме слухачам.

3. Проведення імітаційної гри:

- проведення Майстром заходу зі Слухачами, демонстрування прийомів ефективної роботи;
- Слухачі одночасно грають дві ролі: учнів експериментальної групи та експертів, присутніх на відкритому заході.

4. Моделювання:

- Слухачі виконують самостійну роботу з конструювання власної моделі заходу в режимі технології Майстра;
- Майстер виконує роль консультанта, організовує самостійну роботу Слухачів і керує нею.

III. Афішування - представлення виконаних робіт:

1. Рефлексія:

- дискусія за результатами спільної діяльності Слухачів і Майстра.

Умови результативної роботи Слухачів майстер-класу:

- мотивація усвідомленої діяльності всіх Слухачів, які беруть участь у роботі майстер-класу;
- підвищення рівня теоретичної та методичної підготовки Слухачів;
- готовність Слухачів і Майстра до розвитку власної перетворюючої діяльності на науковій основі;
- рефлексія діяльності Слухачів і Майстра у процесі власної практики.

Вимоги до діяльності Майстра:

Під час майстер-класу Майстер представляє власну систему роботи, що передбачає комплекс методичних прийомів, які притаманні саме цьому педагогу; дії Майстра взаємопов'язані між собою, оригінальні і забезпечують ефективне вирішення поставлених завдань. Ознаками системи роботи Майстра є цілісність, оптимальність у визначенні місця і часу застосування кожного методичного прийому; різнобічність впливу на Слухачів; оригінальність методики.

МОЖЛИВА МОДЕЛЬ ПРОВЕДЕННЯ МАЙСТЕР-КЛАСУ

Зміст етапів роботи майстер-класу	Дії Майстра	Діяльність Учасників
Підготовчо-організаційний		
Постановка цілей і завдань (дидактичної спільної мети, триєдиної мети: освітньої, розвиваючої та виховної)	Привітання, вступне слово Майстра, незвичайний початок заняття	Долучаються до діалогу, виявляють активну позицію, тим самим допомагаючи Майстру в організації заняття
Основна частина		
Зміст майстер-класу, його основна частина: план дій, що передбачає поетапну реалізацію теми	Методичні рекомендації Майстра для відтворення теми майстер-класу. Показ прийомів, що використовують у процесі майстер-класу, показ своїх "родзинок" (приймів) з коментарями	Виконують завдання відповідно до означених завдань, індивідуальне створення задуманого
Афішування – представлення виконаних робіт		
Заключне слово. Аналіз ситуації за критеріями: - оволодіння загальноінтелектуальними способами діяльності; - розвиток здатності до рефлексії; - розвиток комунікативної культури	Організує обмін думками присутніх, дає оцінку тому, що відбувається	Рефлексія - активізація самооцінки та самоаналізу з приводу діяльності на майстер-класі

Джерело: [38]

Навчальне видання

МАЧУНСЬКА Наталія Ігорівна,
ФЕДОРОВИЧ Анна Василівна,
ЯРЕМЧУК Наталія Ярославівна

ОСНОВИ
ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
(для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта)

Навчально-методичний посібник

Редактор *І. М. Лоїк*
Комп'ютерна верстка *Н. М. Лобач*

Формат 60x84/16. Тираж 300 прим.
Умов. друк. арк. 16,7. Зам.
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

СВІДОЦТВО
про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.